



militaire spectator

WAARIN OPGENOMEN
DE OFFICIËLE
MEDEDELINGEN VAN
DE KONINKLIJKE
LANDMACHT EN DE
KONINKLIJKE
LUCHTMACHT



Lancering van
een Nike grond-
lucht geleid
wapen van de
Koninklijke
luchtmacht op
de NATO Missile
Firing Installation
(NAMFI) op Kreta



militaire spectator

MAANDBLAD

waarin opgenomen de officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

UITGAVE:

Koninklijke Vereniging ter beoefening van de Krijgswetenschap

Secretaris:

Denijsstraat 135, 2551 HJ Den Haag

Ledenadministratie:

K. Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk

HOOFDREDACTEUR:

W. Walthuis

brigade-generaal der infanterie b.d.

ADJ.-HOOFDREDACTEUR:

H. A. Baaij

commodore van de Koninklijke luchtmacht

REDACTEUREN:

P. Huysman

majoor der infanterie

ir. G. M. van der Laan

kolonel van de technische staf

W. C. Louwerse

luitenant-kolonel van de Koninklijke luchtmacht

drs. J. W. M. Schulten

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

CORRESPONDENTIE:

Grote Marktstraat 40, 2511 BJ Den Haag. Tel. (070) 72 13 68

ABONNEMENTEN:

f 25,—, buitenland f 30,— per jaar, losse nummers f 2,50

ADVERTENTIES:

Postbus 139, 2170 AC Sassenheim. Tel. (02522) 1 06 46
Contractprijzen op aanvraag

NADRUK VERBODEN

536 Officiële mededelingen van de Koninklijke landmacht en de Koninklijke luchtmacht

537 De passiepreek van de beer

539 Pearl Harbor 7 december 1941. De valkuil van het succes, door M. Igel, organisatieadviseur

547 Wie niet (verbindings)sterk is moet (procedure)slim zijn, door J. Tieman, luitenant-kolonel van de verbindingdienst

553 De chaos van de oorlog en de willekeur van zijn documentatie, door J. R. Evenhuis, journalist

562 Het Portugese treurspel, door H. Toorenvliet, publicist

569 De rivierovergang door Russische eenheden, door C. Ros, eerste luitenant van speciale diensten

582 Boeken

OFFICIELE MEDEDELINGEN

KONINKLIJKE LANDMACHT - KONINKLIJKE LUCHTMACHT



Uit de landmacht- en luchtmachtorders

LaO 63058 (51.15/68). Regeling ver-
lof, bewegingsvrijheid en vervoer voor
rijksrekening voor militairen, die hun
dienst verrichten in de Duitse Bonds-
republiek (W-Dld) en behoren tot de
aldaar permanent geleverde brig of
de onder bevel van de commandant
van die brig gestelde eenheden (her-
druk, mei 1979).

**LaO 65011 (23.1/50) / LuO 65520
(23.1/47).** Traditiecommissie krijgs-
macht (herdruk mei 1979).

LaO 79009 (51.14/37). Toekenning
ouderdom in rang aan vrouwelijke
militairen die in het kader van de
integratie worden overgeplaatst naar
een ander wapen of dienstvak.

**LaO 79010 (55.71/1s) / LuO 79509
(55.71/1s).** Wijziging inkwartierings-
tarieven.

LaO 79011 (78/457). Brevet hogere
accountantsvorming.

LaO 79012 (78/458). Brevet hogere
economische vorming.

LaO 79013 (78/459). Brevet hogere
gedragwetenschappelijke vorming.

**LaO 79014 (21/49) / LuO 79510 (21/
46).** Besluit georganiseerd overleg
militairen c.a.

**LaO 79015 (78/444a) / LuO 79511
(78/158a).** Interimregeling examens
Koninklijke militaire academie 1979.

LuO 65542 (78/98). Voortgezette vor-
ming officieren (Luchtmacht Staf-
school).

**LaO 79016 (55.1/9ah) / LuO 79512
(55.1/9ae).** Wijziging boekwerk Re-
gelingen inkomsten militairen KL en
KLu (36e wijziging).

**LaO 79017 (51.16/30) / LuO 79513
(51.16/31).** Beperking faciliteiten
m.b.t. het verstrekken en nuttigen
van alcoholhoudende dranken.

LaO 79018 (51.12/58). Beëdiging en
Processen-verbaal wegens beëdiging.

LaO 67050 (51.14/29). Bevordering,
benoeming en terugstelling van
dienstplichtig personeel van de Ko-
ninklijke landmacht.

LaO 72009 (78/385). Hogere mili-
taire vorming aan de Hogere Krijgs-
school (herdruk, september 1979).

LaO 79005 (78/456). Voorschrift be-
treffende de hogere technische vor-
ming van officieren van de Konink-
lijke landmacht (herdruk, september
1979).

LaO 79019 (21/50). Regeling werk-
en rusttijden militairen, voorlopige
regeling vergoeding voor extra be-
slaglegging enz.

LuO 79515 (23.1/95). Instelling com-
missie van advies voor de benoe-
ming tot cadet bij de onderscheidene
opleidingsrichtingen van de Konink-
lijke luchtmacht.



**Lumed 511-79 52/17) / Lamed 011-
79 (52/17).** Stichting maatschappelijke
begeleiding militairen (SMBM).

Lamed 012-79 (23.1/88). Instelling
commissie van advies voor de benoe-
ming tot cadet bij onderscheidene
wapens en dienstvakken van de KL.

**Lamed 014-79 (55.3/200) / Lumed
513-79 (55.3/198).** Deelneming aan
schermwedstrijden KOS op 27, 28 en
29 september 1979.

**Lamed 015-79 (85/27) / Lumed 514-
79 (85/25).** Verstrekking van voor-
bedrukt adresmateriaal.

**Lamed 020-78 (21.2/27) / Lumed
516-78.** Privacyregelingen (herdruk,
juli 1979).

Lamed 018-79 (51.13/47). Overplaat-
sing van officieren naar het wapen
der Koninklijke marechaussee.

Lacirc 002-79 op VS 1-1100 (15.1).
Maatregelen ter verhoging van de
verkeersveiligheid tijdens gemotori-
seerde verplaatsingen in colonnever-
band.

Lamed 020-79 (78/385 e). Studie
aan de Hogere Krijgsschool 1980/82.

Lamed 021-79 (78/382 i). Cursus staf-
dienst/staforientatie aan de Hogere
Krijgsschool.

**Lamed 019-79 (55.12/62) / Lumed
518-79 (55.12/65).** Betalingsdata mili-
taire bezoldiging in 1980.

Lumed 517-79 (23.1/96). Instructie
werkwijze commissie van advies bij
benoeming van cadetten voor de Ko-
ninklijke luchtmacht.

De aandacht wordt erop gevestigd, dat officieren, die maandelijks van
Rijksweg de „Militaire Spectator” ontvangen, bij wijziging van hun
adres, dit dienen bekend te maken aan de administratie van de een-
heid waarbij zij in onderhoud zijn.

De passiepreek van de beer

MS Onze aan spreekwoorden en gezegden zo rijke Nederlandse taal kent ook de vermaning voor de argelozen, die onnadenkend en met open ogen in de val kunnen lopen welke hen wordt gesteld door een onbetrouwbare tegenspeler die zich van schoon klinkende smoesjes bedient: „Als de vos de passie preekt, boer pas op uw ganzen”. Dat spreekwoord behelst een waarschuwing die met recht en reden ook mag worden gebezigd in tal van situaties waarin een gehuchelde tegemoetkomendheid slechts ten doel heeft het toekomstige slachtoffer te misleiden over de werkelijke intenties van de reeds bij voorbaat heimelijk likkebaardende rover. Een waarschuwing, die derhalve in het bijzonder op haar plaats is voor — en zou moeten worden ter harte genomen door — degenen die een voorliefde aan de dag leggen voor het speculeren over intenties in stede van zich rekenschap te geven van de onheilspellende capaciteit die men tracht te verhullen in een overmaat aan gespeelde beminnelijkheid. Immers, indachtig het andere op dergelijke verhoudingen van toepassing te achten spreekwoord — „aan de klauw kent men de leeuw” — is het geboden zich doorlopend ervan bewust te zijn dat zo'n machtig roofdier met het verscheuren van zijn prooi niet de minste moeite zal hebben, zelfs niet al zou hij zich bereidwillig een enkele van zijn klauwen hebben laten afknippen. En a fortiori geldt die overweging uiteraard bij het aanbod een der klauwen in te trekken: het is nu eenmaal het roofdier eigen, de nagels te kunnen intrekken om des te beter daarmee te kunnen toeslaan als het beslissende moment is gekomen. Met dat intrekken verandert de aard van het dier niet, integendeel, het is zijn aard!

Zo is het ook de aard van de struisvogel het gevaar te willen ontgaan door de kop in het zand te steken. Dat bespaart in ieder geval zijn belager wel de moeite hem nog zand in de ogen te strooien; voor iemand die zich als een struisvogel gedraagt behoeft eigenlijk de vos ook de passie niet eens te preken. Uit dat oogpunt bezien was het evenmin

nodig geweest dat Hitler in 1939 de Westeuropese politici verzekerde dat hij geen territoriale eisen in Europa meer had. Zijn uitspraak diende slechts ertoe het betweterige „zie je nu wel”-argument te verschaffen aan degenen die liever geloofden in illusoire nobele intenties dan bijtijds de harde realiteit onder ogen te zien.

Het recente „ontwapeningsvoorstel” van de Russische partijleider Leonid Brezjnef, dat hij lanceerde op 6 oktober jl. en waarin hij aanbood 20.000 man Russische troepen en 1000 tanks uit Oost-Duitsland terug te trekken en bovendien het aantal raketten voor de middellange afstand te verminderen, kan gevoeglijk worden beschouwd als een overeenkomstig zoethoudertje voor de grote massa en „bewijs” van zijn vreedzame bedoelingen ten behoeve van hen die in het besluitvormingsproces de voorkeur geven aan een gelukkig dromen over de vermeende vredelievendheid van de beer, wiens ene ingetrokken nagel dan zou moeten bevestigen dat het volslagen overbodig is maatregelen te nemen die terecht zijn afgestemd op de nachtmerrieverwekkende dodelijke capaciteit van het roofdier *in zijn totaliteit*. Zulke dromers staan — mits uiteraard de in het zand gestoken kop hen niet belet het gesproken woord te horen — open voor elke passiepreek, om het even of de kanselredenaar nu de vos was of misschien de beer.

In het onderhavige geval behoeft over de identiteit van de preker geen twijfel te bestaan, want in Brezjnefs voorstel was onmiskenbaar de beer aan het woord. Het terugtrekken van 20.000 man, terwijl terzelfder tijd nog zo'n 400.000 man in Oost-Europa ter beschikking blijven staan, betekent inderdaad niet meer dan het intrekken van één enkele nagel, te meer indien men daarbij in aanmerking neemt dat niet nader werd omschreven *waarheen* dat potentieel in voorkomend geval zou worden verplaatst. En evenzo komt het aanbod tot terugnemen van 1000 tanks wel in een bijzonder vreemd licht te staan wanneer men bedenkt

dat de modernste Sovjettank, de T-72, meerolde in de parade in Oost-Berlijn waar het Oostblok dat wapen voor de eerste maal buiten de grenzen van de Sovjet-Unie vertoonde, uitgerekend op dezelfde dag waarop . . . de beer de passie preekte.

Het is duidelijk dat de Sovjet-Unie ernaar streeft een vredelievende indruk te maken op die West-europese politici die gekant zijn tegen het voeren het tactische kernwapenarsenaal van het Westelijke bondgenootschap te moderniseren: hun betoog immers wint aan overredingskracht wanneer zou kunnen worden gewezen op een vermindere dreiging — zo er ooit al sprake van zoiets zou kunnen zijn geweest! — van de zijde van het toch zo inschikkelijke Warschau-Pact. Dat het de bedoeling is die politici een argument in handen te geven blijkt met name ook hieruit dat de prekende beer toch niet kon nalaten dreigend te grommen voor het geval de boer standvastig zou willen blijven in de voorgenomen verdediging van zijn pluimvee: „modernisering van de tactische kernwapens van het Westen zal de bestaande strategische situatie radicaal veranderen en impliceert het risico van een hervatting van de Koude Oorlog”.

Met andere woorden, de Russische beer is allesbehalve gesteld op Westelijke maatregelen die de „bestaande strategische situatie” zouden kunnen wijzigen. Die situatie is evenwel, dat het Warschau-Pact niet alleen conventioneel sterker is dan de geleidelijk al meer en meer verzwakte positie van het Westen, maar ook op het terrein van de kernwapens — die lang werden beschouwd als het redmiddel dat ter elfder ure de verstoorde conventionele balans nog zou kunnen redresseren — een voorsprong heeft genomen die het weigert weer op te geven. De beslissing die de Noordatlantische verdragsorganisatie dezer dagen zal moeten nemen over het al dan niet moderniseren van de tactische kernwapens mág van de beer dan ook niet positief uitvallen: dat zou betekenen dat de boer, zijn vraatzuchtige tegenspeler doorziende, te kennen geeft dat hij zich niet langer zal beperken tot de vertrouwde knuppel maar zijn bezit zal verdedigen met een doeltreffender dodelijk wapen.

De Russische beer wenst dus, dat is wel overduidelijk, van zijn zo bekwaam opgevoerde capaciteit in het geheel niets prijs te geven. Waar de vos de passie preekte omdat hij handelde naar het „wie niet sterk is, moet slim zijn”, preekt de sterke beer de passie omdat hij sterk is en dat wil kunnen uitbuiten wanneer hem dat goeddunkt. De Sovjet-Unie is dan ook inschikkelijk op een zeer bijzondere wijze: zij is bereid tot elke denkbare stap . . . zo lang die maar niet achterwaarts is. De aangeboden vermindering van het aantal middenafstands-raketten is allerm minst een stap terug, het is niets anders dan een poging haar thans bereikte positie tijdelijk te consolideren tot zij het ogenblik gekomen oordeelt om andermaal in beweging te komen en een of meer stappen voorwaarts te gaan op de weg naar haar einddoel: de vernietiging van alle maatschappijvormen die zij als verwerpelijk beschouwt, ergo alle die van de hare afwijken.

Dat de Sovjet-Unie haar huidige positie wil consolideren betekent voor West-Europa aanzienlijk méér dan „het mes op de keel”. Daarbij immers bevindt zich de opponent als regel nog binnen handbereik van de bedreigde, zodat althans enige tegenweer mogelijk blijft. In de situatie van vandaag echter bestaat dat „mes” in werkelijkheid uit meer dan honderd middenafstands-raketten à raison van drie onafhankelijk te dirigeren kernkoppen per stuk, dank zij hun mobiliteit zeer moeilijk uit te schakelen en door hun uitwerking een veel ernstiger dreiging dan uitging van de tot dusverre gebruikelijke chantagemiddelen.

Het is daarom te hopen dat de thans ophanden zijnde ministersconferentie een adequaat antwoord zal (mogen) geven op deze voorshands nog met een SS-20 per week toenemende dreiging. De vos, of juist gezegd de beer moge dan de passie preken, zijn kwijlende muil verraadt dat hem het water al om de tanden loopt. En aangezien zijn capaciteit maar al te zeer bekend is, zal toch echt niemand meer behoeven te twijfelen aan de ware aard van zijn, ook door de vroomste preek niet te verbergen intenties!

Leden van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, die geïnteresseerd zijn in het militaire gebruik van de ruimte, worden herinnerd aan de uitnodiging tot bijwonen van een voordrachtenreeks over dat onderwerp, aangekondigd in „Mars in Cathedra” nr 43 dd 15 okt. jl., blz. 1702. Hoewel de aanmeldingstermijn reeds is verstreken, kan een beperkt aantal belangstellenden nog wel worden toegelaten.

Pearl Harbor 7 december 1941

De valkuil van het succes

M. Igel

organisatieadviseur

Met de onverhoedse aanval van Japan op de Amerikaanse vlootbasis Pearl Harbor op 7 december 1941 sloeg de Tweede Wereldoorlog ook over naar Azië. Die overval is voor een breed publiek de geschiedenis ingegaan als enerzijds uiterst ver-raderlijk maar anderzijds toch ook vindingrijk van opzet en bekwaam uitgevoerd.

Over het algemeen werd het succes van de aanval buitengewoon groot geacht; het gevolg ervan zou zijn geweest dat het militaire overwicht in de Pacific voor geruime tijd vast in Japanse handen overging. De vraag dient evenwel gesteld in hoe-verre die opvatting juist is en of zij de toets zou kunnen doorstaan van zelfs een vrij beperkte literatuurstudie.

Militaire gebeurtenissen kunnen op verschillende wijzen worden beoordeeld; hun draagwijdte kan variëren, al naar gelang zij worden beschouwd uit een tactisch, een strategisch of een politiek gezichtspunt. Alleen al daardoor behoeven de meningen over een bepaalde operatie zeker niet onverdeeld te zijn. Bij het beoordelen van de overval op Pearl Harbor op alle drie aspecten rijst evenwel steeds meer twijfel aan het werke-lijke succes van die actie.

Onder „strategisch” wordt in het verband van dit artikel verstaan hetgeen is gerelateerd aan het verdere verloop van de operaties in de Pacific; onder „politiek” worden zaken begrepen die be-trekking hebben op gebeurtenissen die de machts-verhoudingen in de wereld bepaalden; het begrip „tactisch” wordt verondersteld voor de lezers geen nadere definiëring te behoeven.

Voorgeschiedenis

Om een juist oordeel te kunnen vellen over het effect van de bewuste aanval is het van belang uit te gaan van de algemene oorlogssituatie op dat moment. Daarom wordt hier in kort bestek geschetst hoe tot 7 december 1941 de gebeurtenis-sen zich hadden ontwikkeld.

In de loop van 1941 was nagenoeg het gehele

Europese vasteland in Duitse handen geraakt. De Duitse legers waren in de Sovjet-Unie binnen-gevallen en rukten snel op in de richting van Moskou. Eerst een vol jaar later zouden zij bij Stalingrad hun eerste grote nederlaag lijden (de-cember 1942).

In Noord-Afrika had een Brits offensief weliswaar geresulteerd in het ontzet van Tobroek, maar Rommel maakte zich al gereed met verse krachten een beslissende aanval in te zetten die hem naar de Nijldelta zou moeten voeren. Het zou nog een dubbeltje op zijn kant zijn alvorens een jaar na-dien in El Alamein de kansen definitief zouden keren.

Op de Atlantische Oceaan had de Britse vloot de klemmende greep van de Duitse onderzee-boten op de Britse aanvoerlijnen voorlopig onder controle weten te krijgen. De Duitse produktie van nieuwe onderzeeboten overtrof echter nog steeds de geleden verliezen. Een nieuwe crisis kon op de duur dan ook niet uitblijven.

De luchtslag om Engeland was in 1940 al ge-eindigd in het voordeel van de RAF. Desondanks was de Britse oorlogsleiding van oordeel dat de dreiging van een Duitse invasie in het najaar van 1941 nog onverminderd groot was. De Britse Home Forces waren bij lange na niet op het voor de verdediging noodzakelijk geachte peil. De Duit-sers daarentegen zouden in de loop van de winter hun posities aan het Oostfront kunnen consoli-deren; gebruik makende van hun uitstekende oost-westverbindingen zouden zij desgewenst een aan-zienlijke troepenmacht naar West-Europa kunnen overbrengen.

In het Verre Oosten was Japan — sinds 27 sep-tember 1940 in het Driemogendhedenpact de voor-alsnog non-belligerente partner van Duitsland en Italië — al sinds 1937 gewikkeld in een oorlog met China. De Japanse expansie op het Aziatische vasteland stuitte op scherpe afkeuring van de Ver-enigde Staten en Engeland, die een climax bereikte toen Japan tegen het einde van 1940 misbruik maakte van Frankrijks moeilijkheden in Europa en

van de Vichy-regering toestemming afdwong voor het vestigen van een aantal militaire steunpunten in Indo-China. Die daad lokte een onmiddellijke reactie uit: de Verenigde Staten kondigden een grondstoffenembargo af, Groot-Brittannië sloot zich daarbij aan en ook Nederland — dat wil zeggen Nederlands-Indië — betoonde zich als bondgenoot solidair. Voor Japan betekende dit embargo dat aan zijn industrialisatie de basis werd ontnomen en dat de energievoorziening van het land nagenoeg geheel lam werd gelegd. Verwacht moest dan ook worden dat de in het nauw gebrachte kat wel eens zeer rare sprongen zou kunnen maken en het was de vraag of een geweldadige greep naar wat Japan nu werd ontzegd, door het beschikbare militaire potentieel zou kunnen worden verhinderd. Anderzijds zou het inwilligen van de gestelde eis dat Japan zich geheel van het Aziatische vasteland zou terugtrekken, een zó ernstig gezichtsverlies inhouden dat op een Japans toegeven bepaald niet mocht worden gerekend. Ongetwijfeld zal de Amerikaanse regering rekening hebben gehouden met de mogelijkheid van een Japanse uitval naar de olievelden in de Britse en Nederlandse koloniën en, in verband daarmee, haar eigen positie op de Filipijnen hebben overwogen.

In Londen had men al op 30 november 1941 een bericht opgevangen dat was gericht aan de Japanse ambassadeur in Berlijn en dat hem opdroeg Hitler te verzekeren dat de oorlog in het Verre Oosten elk ogenblik zou kunnen uitbreken. Over die situatie zegt Churchill in zijn memoires:

My deepest fear was that the Japanese would attack us or the Dutch and that constitutional difficulties would prevent the U.S. to declare war.

Ondertussen was men in Japan zelf nog allesbehalve eensgezind over de richting van de eventuele uitval. In het laatst van 1940, tijdens een speciale conferentie in Tokio, had de minister van buitenlandse zaken Matsoeoka bepleit eerst de Sovjet-Unie aan te vallen, gebruik makende van haar zwakte, en pas daarna toe te slaan in het zuiden. Maar uiteindelijk had hij niet de instemming gekregen van minister-president Tojo; men besloot tot een uitval in zuidelijke richting.

Het idee in één verrassende slag de overwinning veilig te stellen moet in de loop van 1940 zijn opgekomen bij Yamamoto, de bevelhebber van de Japanse zeestrijdkrachten. Tijdens de voorjaarsmanoeuvres in dat jaar raakte hij ten eerste onder de indruk van de aanvalskracht van vliegtuigen die van vliegdekschepen opereerden. Bij die ge-

legenheid maakte hij voor het eerst een toespeling op de mogelijkheid van een verrassingsaanval op Pearl Harbor. Zou Japan erin slagen de heerschappij ter zee te bemachtigen, dan zou het keizerlijke leger de gelegenheid krijgen in korte tijd geheel Zuidoost-Azië te veroveren op de koloniale garnizoenen. De veroveringen zouden kunnen worden geconsolideerd alvorens het Amerikaanse industriële potentieel zou kunnen worden gemobiliseerd om de toegebrachte schade te herstellen. De van Amerikaanse bases te ontketenen tegenaanval zou daarna, vooral als gevolg van de grote afstand, kansloos zijn.

De aanval op Pearl Harbor

In november 1941 concentreerde de Japanse aanvalsvloot zich in het diepste geheim in het zeegebied van de Koerillen. Uit dat concentratiegebied vertrokken op 26 november tweeëndertig schepen waaronder zes vliegdekschepen en twee slagschepen onder bevel van admiraal Nagoemo over een route die hen onopgemerkt langs de 42e Noorderbreedtegraad — door een gebied met weinig scheepvaartverkeer en bijzonder slechte weersgesteldheid — naar een punt voerde vanwaar zij recht uit het noorden op hun doel konden afsteveneren. Op 1 december bekrachtigde de keizerlijke raad Tojo's besluit de vijandelijkheden te openen. De vloot, die zich reeds in volle zee bevond, ontving daarop het codebericht dat het aanvalsplan moest worden uitgevoerd.

De Amerikaanse regering was inmiddels uit onder-schepte diplomatieke boodschappen en uit meldingen over waargenomen bewegingen van troepentransportschepen vrij nauwkeurig op de hoogte van wat er gaande was. Maar al werd een spoedig uitbreken van vijandelijkheden verwacht, niemand dacht daarbij ook maar een seconde aan Pearl Harbor. Geen wonder want, zoals zou blijken, de Japanners vielen op nagenoeg hetzelfde tijdstip ook Hongkong, Malakka en de Filipijnen aan.

Op 7 december 1941 om 06.00 uur stegen 183 Japanse vliegtuigen op van de vliegdekschepen om de aanval op Pearl Harbor in te zetten; om 07.15 uur werden zij gevolgd door een tweede golf van 170 toestellen.

In Pearl Harbor lagen acht slagschepen afgemeerd voor het weekeinde; de vliegtuigen stonden in rijen bijeen geparkeerd, met een summiere bewaking die mogelijke sabotage diende te voorkomen. De beide vliegdekschepen, die er eveneens hun thuishaven hadden, waren — gelukkig toeval — niet aanwezig.

Om 07.55 vielen de eerste bommen. De verrassing was volkomen. De luchtverdediging functioneerde niet naar behoren op de onverwachte aanval: toen tegen 13.00 uur de Japanse toestellen op de vliegdekschepen waren teruggekeerd, bleken er slechts negenentwintig te ontbreken.

Als resultaat van de overval waren in Pearl Harbor alle acht slagschepen en een groot aantal andere oorlogsbodems voorgoed of voor geruime tijd uitgeschakeld: 357 vliegtuigen waren op de grond vernield of zwaar beschadigd en de Amerikaanse militaire verliezen bedroegen 2403 doden en ruim 1300 gewonden. De scheepsreparatiefaciliteiten waren echter maar nauwelijks beschadigd. Ook de stookolievoorraden ter grootte van 4,5 miljoen barrels waren in het Japanse aanvalsplan kennelijk niet als doelen aangeduid geweest. Toch zou het verloren gaan van die voorraad de Amerikaanse vlootbewegingen in het verdere verloop van de oorlog ernstig hebben belemmerd; maar vooral een uitschakeling van de reparatiecapaciteit zou schier onoverkomelijke problemen hebben opgeleverd, omdat in dat geval iedere beschadigde oorlogsbodem voor herstel zou zijn aangewezen op de faciliteiten aan de Amerikaanse westkust.

Op dat moment besloot Nagoemo de terugtocht te aanvaarden — ondanks de argumenten van Foechida die de aanval had geleid en die het succes onmiddellijk wenste uit te buiten — omdat hij het verrassingselement verdwenen achtte en aan de opdracht had voldaan.

Het tactische en politieke resultaat

In tactisch opzicht kon de aanval moeilijk anders dan als een groot succes worden beschouwd. Over de politieke gevolgen zal evenmin veel verschil van mening kunnen bestaan.

Churchill hoorde het nieuws in de radio-uitzending van 21.00 uur. In zijn memoires (deel 7) schrijft hij daarover:

So we had won after all. Yes after Dunkirk; after the fall of France; after the horrible episode of Oran; after the threat of invasion, when, apart from the air and the navy, we were almost an unarmed people; after the deadly struggle of the U-boat war the first battle of the Atlantic, gained by a hand's-breadth; after seventeen months of lonely fighting and nineteen months of my responsibility in dire stress. We had won the war. England would live; Britain would live; the Commonwealth of nations and the Empire would live. How long the war would last or in what fashion it would end no man could tell, nor did I at this moment care. Once again in

our long island history we should emerge, however mauled or mutilated, same and victorious. We should not be wiped out. Our history should not come to an end. We might not even have to die as individuals. Hitlers fate was sealed. Mussolini's fate was sealed. For the Japanese, they would be ground to powder. All the rest was merely the proper application of overwhelming force.

Duidelijker kon het nauwelijks worden geformuleerd: de Britse oorlogsleider signaleerde dat de Japanners in feite de uitslag van de oorlog reeds hadden bepaald.

Zelfs de Duitse leiding zag geen redenen tot enthousiasme over de wijze waarop Japan zich in de oorlog had gemengd. De Sovjet-Unie was plotseling bevrijd van de dreiging van een mogelijke inval uit het oosten en zou derhalve een deel van haar effectieven uit die sector kunnen overbrengen naar punten waar de Duitse druk noodlottige consequenties zou kunnen hebben. Bovendien waren nu alle pogingen van Duitsland, de Verenigde Staten tot elke prijs buiten de oorlog te houden, vergeefs geweest.

In politiek opzicht moet de aanval op Pearl Harbor dan ook een misslag van de eerste orde worden genoemd.

Maar welke waren nu de strategische gevolgen van dit zo nadelig uitvallende succes? Verschoof daardoor inderdaad het machtssevenwicht in de Pacific uit Amerikaanse naar Japanse handen? Het antwoord op die vragen wettigt zeker een nadere analyse van de gebeurtenissen die daarna volgden. De opsomming daarvan in het volgende blijft kortheidshalve beperkt tot hetgeen een licht kan werpen op de gevolgen die de Amerikaanse verliezen in Pearl Harbor hebben gehad voor het verdere verloop van de oorlog.

Krijgsverrichtingen in de Pacific tot 5 juni 1942

De Filippijnen

De B-17 Vliegende Forten van Mac Arthurs Far East Air Force waren met hun jagerescorte opgestegen, onmiddellijk nadat het nieuws van de overval op Pearl Harbor was doorgekomen. Sindsdien hadden zij echter vrij doelloos rondgevlogen, want om onduidelijke redenen werd het hen niet toegestaan een aanval te doen op hun Japanse tegenstanders die terzelfder tijd niet konden starten van hun bases op Formosa als gevolg van een dichte mist. Om ongeveer 10.00 uur moesten zij landen om nieuwe brandstof in te nemen.

Inmiddels was op Formosa de mist opgetrokken. Omstreeks 12.00 uur sloeg de luchtwachtdienst

alarm: er naderde een groot aantal vijandelijke vliegtuigen — het waren er 196 — maar de belangrijkste Amerikaanse basis, Clarkfield, reageerde niet. De B-17 bommenwerpers en de P-40 jagers stonden op dat ogenblik alle keurig in rijen opgesteld en niemand was op zijn hoede toen de aanval losbarstte, juist onder lunchtijd, om 12.35 uur. Slechts zeven Amerikaanse jagers slaagden erin op te stijgen, maar tot hun verbijstering ontdekten zij al snel dat de Japanse Zero's veruit superieur waren. In enkele minuten gingen op drie na alle bommenwerpers en jagers verloren, tegen slechts zeven Japanse vliegtuigen. Mac Arthurs luchtvloot bestond niet meer en daarmee was het belangrijkste wapen uitgeschakeld dat misschien nog iets had kunnen ondernemen tegen de invasievloot die op weg was naar de Filipijnen. Het verdere verloop van de operaties zou bewijzen dat dit verlies, in een zo vroeg stadium, een nagenoeg even funeste invloed heeft gehad als het tot zinken brengen van de acht slagschepen in Pearl Harbor.

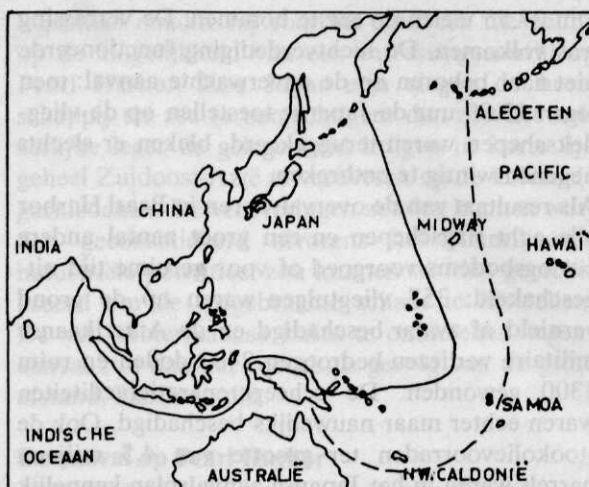
Zuidoost-Azië

Op 10 december om ongeveer 13.00 uur werden de Britse slagschepen *Repulse* en *Prince of Wales*, die op weg waren om de Japanse landingen in Malakka de voet dwars te zetten, door uit Indo-China opgestegen Japanse bommenwerpers aangevallen en tot zinken gebracht. Dat bewees eens te meer hoe weerloos het moderne slagschip ook in open zee was tegenover de aanval uit de lucht. Singapore viel op 15 februari 1942, Java capituleerde op 9 maart; daarmee lag de Indische Oceaan open voor de Japanners die na beide overwinningen 130.000 respectievelijk 40.000 geallieerde militairen in krijgsgevangenschap konden afvoeren.

In diezelfde periode leek de Japanse gecombineerde vloot weinig doelgerichte opdrachten te krijgen. Zij ondernam fragmentarische aanvallen op Rabaul, Port Darwin en de Marshall-eilanden en kruiste daarna nog geruime tijd in de Indische Oceaan om een bijdrage te leveren tot het isoleren van Java, hoewel Nederlands-Indië toen eigenlijk al was opgegeven.

De Amerikaanse vloot liet zich in die tijd wijselijk niet tot een krachtmeting verleiden, maar ook het ontwijken van een rechtstreeks treffen kon niet verhinderen dat in januari een Japanse onderzeeboot kans zag een van de grote vliegdekschepen voor lange tijd buiten gevecht te stellen.

Op 9 april ten slotte kwam de Japanse gecombi-



Afb. 1 Grens van het door Japan te veroveren gebied

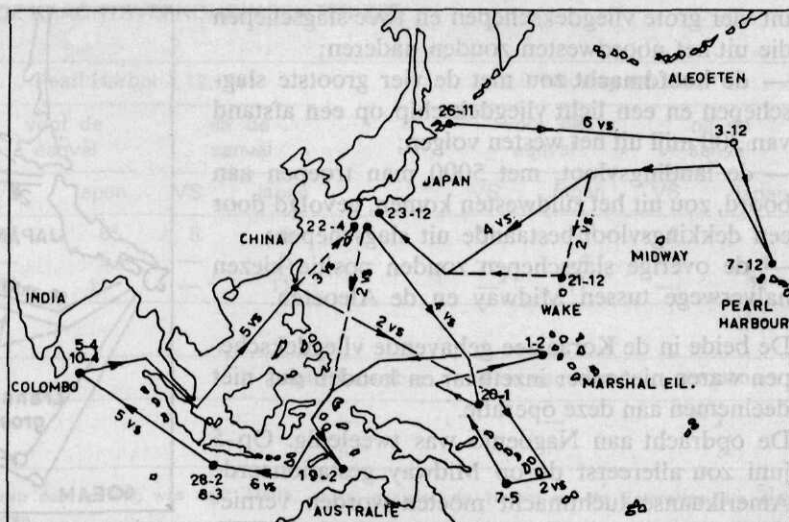
neerde vloot in actie. Zij viel met vijf vliegdekschepen de Britse vlootbasis Colombo aan, met het kennelijke doel de aanvoerwegen over zee naar India af te snijden. De Britse vloot eenheid ter plaatse, bestaande uit twee vliegdekschepen, één modern en vier verouderde slagschepen, alsmede enkele kruisers en torpedobootjagers, verloor een licht vliegdekschip, twee zware kruisers, een torpedobootjager en enkele kleinere bodems en zag zich gedwongen zich terug te trekken naar de Afrikaanse kust. De Japanners leden daarbij echter ook, en wel voor het eerst, vliegtuigverliezen van enige betekenis. De verwachte aanval op Ceylon en India werd evenwel niet doorgezet, omdat, zoals later zou blijken, de Japanse strijdkrachten zich dienden gereed te maken voor de voortzetting van het offensief naar Nieuw-Guinea en de Nieuwe Hebriden.

De Koraalzee

Toen op 22 april de Japanse vloot de havens in het moederland binnenliep, bleken daar ingrijpende wijzigingen te zijn aangebracht in de opvattingen over de wijze waarop de oorlog moest worden voortgezet. De aanvankelijk geplande buitenste verdedigingsgordel rond het te beheersen gebied zou worden vooruitgeschoven naar een nieuwe cordonopstelling die zou lopen over Nieuw-Caledonië, Samoa en de Aleoeten (zie afb. 1). Australië, dat te groot werd geacht voor een bezetting, zou dan wel volledig van zijn bondgenoten zijn afgesneden. Op 13 maart was dat nieuwe plan al aan de keizer voorgelegd.

De eerste stappen voor het verwezenlijken van de nieuwe opzet zouden worden gedaan in het zuiden. Port Moresby, aan de zuidkust van Australisch Nieuw-Guinea, moest van zee uit worden ver-

Afb. 2 Bewegingen van de Japanse vloot tot 10 mei (vs = vliegdekschip)



overd. De gecombineerde vloot zou met niet meer dan twee grote vliegdekschepen, een licht vliegdekschip en zeven kruisers aan de operaties kunnen deelnemen, omdat alleen de *Shokakoe* en de *Zoekakoe* tijdig van voldoende nieuwe vliegtuigen en piloten konden worden voorzien.

De Japanse vlootbewegingen en de concentratie ontgingen de Amerikanen echter niet. De conclusies lagen voor de hand, en het gevolg was dat op 7 mei twee vliegdekschepen en acht kruisers in de Koraalzee de Japanners lagen op te wachten. Het treffen dat daaruit voortvloeide, kende eigenlijk geen duidelijke winnaar. De wederzijdse verliezen ontliepen elkaar niet veel: beide partijen verloren — onder meer — een vliegdekschip en van beide werd een ander vliegdekschip zwaar beschadigd. De Amerikanen verloren 66 vliegtuigen, de Japanners 77. De Amerikaanse vloot, voor het eerst vrijwel opgewassen tegen de tegenstander, kon echter de strijd niet voortzetten en moest het veld ruimen. Opnieuw liet de Japanse marine na het behaalde voordeel uit te buiten: de voorgenomen invasie werd afgelast. (Zie afb. 2 voor de grote lijnen van de tot dusverre beschreven bewegingen van de Japanse gecombineerde vloot.)

Tokio

Inmiddels was er in Japan iets gebeurd dat ogenschijnlijk van ondergeschikt belang was maar dat toch vérstrekkende gevolgen zou hebben. Op 18 april was de Amerikaanse luchtmachtgeneraal Doolittle erin geslaagd het Japanse moederland zó dicht te naderen dat hij Tokio kon bombarderen met 25, van een vliegdekschip opgestegen, B-25 bommenwerpers. Weliswaar werd het een enkele reis die eindigde in China, en was de aangerichte materiële schade gering, maar het was een teken

aan de wand voor het Japanse opperbevel dat nu tot de vernederende conclusie moest komen, te hebben gefaald in het beschermen van de keizer. Yamamoto had al eerder aangedrongen op oververing van het eiland Midway, dat daarna zijns inziens zou moeten worden ingericht als wachtpost. Na Doolittle's raid was alle verzet tegen dat plan verdwenen als sneeuw voor de zon. Bovendien verwachtte Yamamoto dat de dreiging van Midway, als een Japanse voorpost midden in de Pacific, de Amerikaanse vloot wel ertoe zou brengen beslissend slag te leveren en dus het gevecht niet langer te ontwijken. Dat zou dan de Japanse vloot de gelegenheid moeten bieden de Amerikaanse macht ter zee definitief te breken.

Het uur van de waarheid naderde dan ook snel, want inmiddels waren in het begin van mei ook de Filippijnen geheel in Japanse handen gevallen; daarbij waren 76.000 krijgsgevangenen gemaakt. En al die tijd hadden de zeven grootste en modernste Japanse slagschepen in de haven gelegen, als luie monsters, even werkeloos als hun tot zinken gebrachte Amerikaanse tegenhangers.

De slag bij Midway

Yamamoto, die zich had voorgenomen de beslissende slag te leveren bij Midway, had daartoe zijn overmachtige vloot van acht vliegdekschepen en elf slagschepen gesplitst in niet minder dan zeven delen. Een eskader, waarin twee lichte vliegdekschepen, had hij afgezonderd voor het doen van een afleidingsaanval op de Aleoeten; daarvoor waren daaraan twee landingsvloten toegevoegd. De hoofdaanval op Midway zou worden uitgevoerd door vier elementen (zie ook afb. 3):

— de voorhoede, onder Nagoemo, zou bestaan

uit vier grote vliegdekschepen en twee slagschepen die uit het noordwesten zouden naderen;
 — de hoofdmacht zou met de vier grootste slagschepen en een licht vliegdekschip op een afstand van 300 mijl uit het westen volgen;
 — de landingsvloot, met 5000 man troepen aan boord, zou uit het zuidwesten komen, gevolgd door een dekkingsvloot bestaande uit slagschepen;
 — de overige slagschepen zouden positie kiezen halverwege tussen Midway en de Aleoeten.

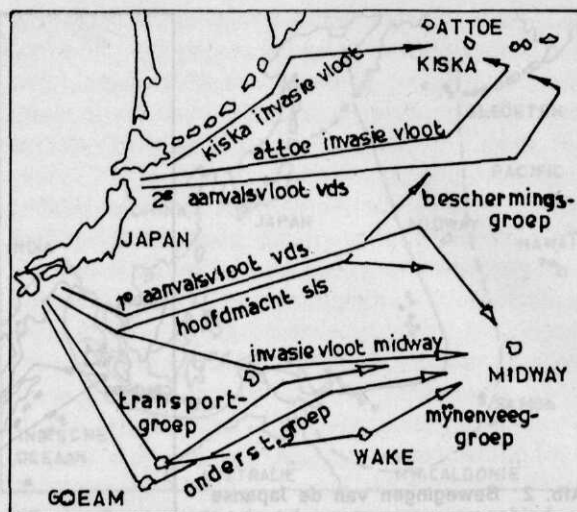
De beide in de Koraalzee gehavende vliegdekschepen waren niet meer inzetbaar en konden dus niet deelnemen aan deze operatie.

De opdracht aan Nagoemo was tweeledig. Op 5 juni zou allereerst de op Midway gestationeerde Amerikaanse luchtmacht moeten worden vernietigd, zodat die niet meer tussenbeide zou kunnen komen als op 7 juni de landingen zouden worden uitgevoerd. Vervolgens moest de Amerikaanse vloot, die Midway ongetwijfeld te hulp zou komen, worden opgewacht en verslagen. Overigens werd verwacht dat de Amerikaanse vloot niet eerder op het toneel zou verschijnen dan nadat de verovering van Midway al was voltooid.

De Amerikanen waren echter — doordat kort tevoren de Japanse geheime code was gebroken — op de hoogte van de grote lijnen van het plan. Toen Nagoemo dan ook op weg was naar de wateren bij Midway lag hem een Amerikaanse vloot op te wachten, met onder meer de vliegdekschepen *Enterprise* en *Hornet* en zes kruisers, terwijl bovendien nog een vliegdekschip was de *Yorktown*, in de Koraalzee zwaar gehavend maar in Pearl Harbor (!) binnen twee etmalen weer gevechtsklaar gemaakt. De vloot, onder bevel van de admirals Fletcher en Spruance, had misschien nog sterker kunnen zijn, maar de zes oudere slagschepen die daarvoor in aanmerking konden komen had men te langzaam geacht en daarom in San Francisco achtergelaten.

De Japanse luchtaanval op Midway, op 4 juni te 06.30 uur, kwam bepaald niet onverwacht. Het resultaat was daardoor vrij mager, al bleek andermaal hoe inferieur de Amerikaanse jagers waren ten opzichte van die van de tegenstander. Een uit Midway op de Japanse vloot ondernomen tegenaanval leverde slechts zware verliezen aan eigen toestellen op.

De positie van de Japanse vliegdekschepen was nu echter bekend; bovendien schijnt de luchtaanval de Japanners te hebben afgeleid van het verloop van hun eigen verkenningsvluchten, want de Ame-



Afb. 3 Het Japanse aanvalsplan voor Midway (vds = vliegdekschip, sls = slagschip)

rikaanse vliegdekschepen waren nog niet ontdekt en hun aanwezigheid werd zelfs niet vermoed. De Amerikaanse luchtmacht op Midway noodzaakte Nagoemo derhalve tot het doen van een tweede luchtaanval op het eiland, en de voorbereidingen daarvoor waren in volle gang toen een één uur te laat opgestegen verkenningsvliegtuig de Amerikaanse vloot ontdekte, om ongeveer 07.28 uur.

Voor de Japanners was dat een dikke streep door de rekening. De vliegtuigen die al om 07.02 van de Amerikaanse vliegdekschepen waren gestart, waren inmiddels al onderweg in de hoop de Japanners te kunnen aanvallen op het moment dat hun aanvalsvliegtuigen uit Midway terugkeerden. Met het oog op de afgelasting van de aanval op Midway stonden de Japanse vliegdekken vol vliegtuigen die juist waren volgetankt en van bommen voorzien. In die situatie werden de vliegdekschepen *Akagi*, *Kaga* en *Soryoe* om 10.24 uur aangevallen door duikbommenwerpers van de *Yorktown* en de *Enterprise*. De verrassing was volkomen: alle drie gingen brandend ten onder. De overgebleven *Hiryoe* lanceerde daarop onmiddellijk een tegenaanval; daarvan werd om 15.00 uur de *Yorktown* het slachtoffer, hoewel dat schip eerst de volgende dag in de golven verdween. Om 17.00 uur was het vervolgens de beurt van de *Hiryoe* zelf, toen duikbommenwerpers van de *Enterprise* haar vonden en tot zinken brachten.

In de loop van de strijd hadden de Japanners nu 332 vliegtuigen verloren tegen 147 Amerikaanse. Daarmee had de voorgenomen landingsoperatie al op voorhand het gros van de onontbeerlijke luchtsteun ingeboet. Weliswaar poogde de Japanse hoofdmacht nog met een nachtelijke actie tot een

DE KRACHTSVERHOUDINGEN TER ZEE

a. Operationele schepen in de Pacific

	Pearl Harbor 7.12.1941				Midway 4.6.1942			
	voor de aanval		na de aanval		voor de aanval		na de aanval	
	VS	Japan	VS	Japan	VS	Japan	VS	Japan
Vliegdekschepen	5 ¹	6 ²	5	6	3 ¹	5 ³	2	1
Lichte vliegdekschepen	—	5	—	5	—	4	—	4
Slagschepen	8 ⁴	11	—	11	— ⁴	11	—	11

b. Britse schepen in de Indische Oceaan

	begin december	eind december	eind maart
Vliegdekschepen	—	—	2
Slagschepen	2	—	1 ⁵

¹ Exclusief het bijbehorende vliegdekschip Wasp dat op weg was naar Malta, maar inclusief de Hornet en de Enterprise die zich op 7 december op de Atlantische Oceaan bevonden.

² Exclusief een vliegdekschip dat niet geheel was afgebouwd.

³ Als 2, en exclusief een vliegdekschip dat tijdens de slag in de Koraalzee zwaar was beschadigd.

⁴ Exclusief zes verouderde slagschepen in San Francisco.

⁵ Exclusief vier verouderde (te langzame) slagschepen.

draaglijk resultaat te komen, maar dat liep op niets uit. Op 5 juni te 02.55 uur berustte Yamamoto in zijn nederlaag en gaf bevel tot de terugtocht. De ruggegraat van de Japanse vloot was gebroken.

Nabeschuiving en conclusie

De voor de hand liggende vraag is uiteraard welke betekenis moet worden toegekend aan de verliezen die de Amerikaanse vloot op 7 december in Pearl Harbor werden toegebracht.

Uit de hierbij afgedrukte tabel blijkt dat van een aanvankelijk Amerikaans overwicht in de Pacific alleen kan worden gesproken indien men ervan uitgaat dat in die tijd het slagschip moet worden gezien als kern van de vloot. Dat uitgangspunt bleek evenwel onjuist: de rol van het slagschip was uitgespeeld, en in de periode tussen Pearl Harbor en Midway hebben beide partijen hun slagschepen aan de kant gelaten. De Japanners namen hun slagschepen wel mee naar Midway, maar daar hebben zij tijdens de slag geen enkel schot gelost. En het is sterk de vraag of voor de acht Amerikaanse slagschepen, indien zij níét in Pearl Harbor waren gezonken, opdrachten hadden kunnen worden gevonden die anders zouden zijn geëindigd dan de missie van de beide Britse slagschepen bij Malakka. De Japanse vloot, met haar grote vliegdekschepen, heeft in de gehele periode van december tot mei blij gegeven nauwelijks zinnig werk te kunnen vinden. De opmars van de Japanners steunde ook niet zozeer op een grote vlootconcentratie en had dus zeker niet kunnen

worden tot staan gebracht door de acht slagschepen in kwestie. Integendeel, hun uitschakeling had in zekere zin nog het voordeel dat dientengevolge kon worden beschikt over de „vrijgekomen” ervaren bemanningen in een tijd waarin aan dergelijke zeevarenden grote behoefte bestond.

Belangrijk is echter vooral dat de schok van Pearl Harbor de Amerikaanse marine reeds in het eerste oorlogsuur bevrijdde van de hardnekkige doctrine dat het slagschip in de strijd ter zee de doorslaggevende factor was en dat het vliegdekschip ten hoogste een ondersteunende rol kon worden toebedeeld. Het logische gevolg was dan ook een prompte reorganisatie, gepaard aan een even snelle commandowisseling: de nieuwe bevelhebbers King — CinC US Fleet — en Nimitz — CinC Pacific Fleet — waren onmiskenbaar typische vliegdekschipadmiraals. Dat stempelde terzelfder tijd de zes grote vliegdekschepen tot de kern van de vloot. Nadien ter beschikking komende snelle Amerikaanse slagschepen werden in feite nog slechts ingezet in een ondersteunende rol, te weten bij beschietingen van kustinstallaties en voor het beschermen van de vliegdekschepen.

Uit de wijze waarop de Japanners hun zeestrijdkrachten bij Midway gebruikten blijkt dat zij daarentegen de vraag naar de prioriteit in de rolverdeling van de middelen nog allesbehalve hadden opgelost. Niet alleen meenden zij zich kennelijk, wegens het ontbreken van Amerikaanse slagschepen, een exorbitante spreiding van hun strijdkrachten te kunnen veroorloven, maar bovendien plaatsten zij hun vliegdekschepen als een scherm

voor de hoofdmacht in plaats van de slagschepen te gebruiken voor het beschermen van de zoveel kwetsbaardere vliegdekschepen.

Men zegt wel dat zij geneigd waren hun successen nog te veel toe te schrijven aan eigen geluk of aan het falen van de tegenstander. Hoe het ook zij, het is frappant dat Yamamoto, de architect van de aanval op Pearl Harbor, uit het welslagen daarvan niet al veel eerder zelf de consequenties heeft getrokken voor organisatie en tactiek. Indien hij de rol van het vliegdekschip beter zou hebben gezien, zou hij ongetwijfeld met zijn formidabele vloot de jacht op de Amerikaanse vliegdekschepen hebben ingezet in plaats van maandenlang schijnbaar doelloos in de Indische Oceaan te kruisen. Hij zou dan misschien ook een hogere prioriteit hebben gegeven aan de opleiding van reservepiloten, zodat daaruit niet — zoals nu het geval is geweest — een knelpunt kon voortkomen. En indien hij zijn elf grote vliegdekschepen inzetbaar en geconcentreerd zou hebben gehouden, zouden de Amerikanen hoogstwaarschijnlijk zowel in de Koraalzee als bij Midway verpletterend zijn verslagen.

Misschien dat voor de aanval op Colombo, op 9 april, nog als rechtvaardiging zou kunnen gelden dat die in zekere zin voortvloeide uit de Japanse positie op de binnenlijnen, maar alles bijeengenomen moet toch het Japanse optreden ter zee als weinig overtuigend worden gekwalificeerd.

Eerlijkheidshalve moet daarbij worden opgemerkt dat ook de geallieerden in de periode tussen Pearl Harbor en Midway niet de indruk wekten dat zij hun toch nog zeer redelijke potentieel aan vliegdekschepen geconcentreerd wisten te houden.

De Amerikanen hadden in hun onvrijwillige rol van underdog toch nog een meevaller. Overmoedig geworden door hun gemakkelijk behaalde overwinningen leken de Japanners alle voorzichtigheid uit het oog te hebben verloren. Zij meenden zelfs stellig dat zich bij Midway slechts één groot probleem zou voordoen, namelijk dat de vijand zich niet aan een treffen zou durven wagen. Ongetwijfeld ligt daarin grotendeels de oorzaak waarom zij het met de geheimhouding niet zo nauw namen en verzuimden de voorgeschreven wisseling van code tijdig uit te voeren, met als gevolg dat de Amerikaanse inlichtingendienst erin slaagde de berichten over de ophanden zijnde operatie te rechter tijd te ontcijferen. Dezelfde onderschatting van de tegenstander zou ook kunnen verklaren waarom op 4 juni werd volstaan met een minimum aan verkenningvluchten. Doordat men bovendien

veronachtzaamde dat een van die verkenningen met meer dan een uur vertraging van start ging, werd de Amerikaanse vloot te laat ontdekt. En wellicht was het ook al aan diezelfde overmoed te wijten dat de Japanners hun vloot van vliegdekschepen afhielden van de hoofdtaak — opsporen en vernietigen van de Amerikaanse vliegdekschepen — door haar tevens te betrekken in de landingsoperaties.

De vraag naar het tactische en politieke resultaat van de overval op Pearl Harbor werd reeds eerder in dit artikel gesteld en beantwoord. Rest nog te bezien hoe het was gesteld met de strategische gevolgen.

Dat door het resultaat van de aanval de heerschappij ter zee in de Pacific overging van Amerikaanse in Japanse handen moet worden ontkend. Uit de tabel kan — zoals reeds opgemerkt — worden gelezen dat voor 7 december 1941 slechts van een geallieerd overwicht kon worden gesproken als het vliegdekschip ter zake werd beschouwd als een factor van ondergeschikt belang. In het tegenovergestelde geval blijkt de aanval weinig wijziging te hebben gebracht in de toentertijd bestaande krachtsverhoudingen: er werden slechts schepen van een verouderde categorie tot zinken gebracht. Ten hoogste kan worden gezegd dat de Japanners beschikten over een lichte meerderheid.

De gevolgen voor de verdere operaties waren in feite doorslaggevend: terwijl de Japanners een reeks van tactische successen boekten, onstuitbaar leken en zich schier onoverwinnelijk waanden, puurden de Amerikanen de uiteindelijke winst uit hun aanvankelijk zo bittere ervaringen.

Bij Midway verspeelden de Japanners hun zo verrassend gegrepen voorsprong. Dat daar op 4 juni 1942 de kansen konden keren is hoogstwaarschijnlijk voor een groot deel te danken aan de grondige herziening van hun doctrine voor de oorlogvoering ter zee waartoe de Amerikanen werden gedwongen door hun echec in Pearl Harbor, terwijl ter andere zijde de valkuil zich opende voor hen die in de roes van het succes geen aanleiding hadden gevonden tot een herwaardering van hun conventionele opvattingen.

Literatuur

- W. S. Churchill — *The Second World War*, dln 1-12. Cassell, Londen (1954).
M. Foechida en M. Okoemiya — *De slag bij Midway*. Spectrum, Utrecht (1965).
J. Toland — *The rising sun*. Random House, New York (1970).
E. B. Potter en C. W. Nimitz — *Triumph in the Pacific*. Prentice Hall, New York (1963).

Wie niet (verbindings)sterk is moet (procedure)slim zijn

J. Tieman

luitenant-kolonel van de verbindingdienst

De belangrijkste taak van de verbindingdienst is het leveren van steun. Hij doet dat door het installeren, in bedrijf houden en bedienen van verbindingstelsels en -systemen.

Hoe goed hij dat doet is niet alleen afhankelijk van de bekwaamheid van het personeel, maar ook — en vooral — van de duidelijkheid van de opdrachten van de tactische commandant. En dit laatste bedoel ik dan in zijn extreme vorm: een opdracht, die te vertalen is in een verbindingstelsel, dat onder *alle* omstandigheden de gevechtseenheden kan volgen, de berichtenstroom aankan en pas dán in elkaar zakt als er ook geen tactische eenheden meer zijn om het gevecht aan te gaan.

Een dergelijke eis is natuurlijk ooit — en mogelijk bij herhaling — op tafel gelegd, maar nooit geheel gerealiseerd in verband met het totaal beschikbare budget en de prioriteiten.

Het heeft geen zin hier over de prioriteitsbepaling te gaan discussiëren. Het is duidelijk, dat een verbindingzman zal aanvoeren dat het gevecht alleen dan met succes kan worden aangegaan, wanneer de verbindingsmiddelen aanwezig zijn om onder *alle* omstandigheden *iedere* nodig geachte informatie *tijdig* en *beveiligd* te kunnen overbrengen. Hij beseft ook, dat met een radio het gevecht niet kan worden gewonnen. Hij zal dan ook loyaal trachten het gesloten compromis optimaal te doen functioneren. (Een compromis overigens, dat aan alle minimumeisen van de NAVO voldoet.)

Daar moet dan wél tegenover staan dat de verbindingsofficier duidelijke richtlijnen van de commandant mag verwachten voor het met de beschikbare (en beperkte) middelen voor een bepaalde actie te ontwerpen verbindingstelsel. Dat houdt in, dat de commandant (lees *alle* gebruikers) een grondige kennis moet hebben van het stelsel, de beperkingen en mogelijkheden daarvan. Hij moet de radiotelefonie en de telefoonprocedures alsmede de fijne kneepjes van het gebruik van het telegramformulier beheersen, de vijandelijke mogelijkheden op eov-gebied kennen en heldere ideeën hebben omtrent de mogelijke tegenacties.

In eerdere bijdragen heb ik al geschreven over het NASIS (*Mil. Spect.* 148(1979)(4)159) en het opstellen van het telegram (*Mil. Spect.* 148(1979)(8)363). Beide artikelen bedoeld om de weg aan te geven naar een snellere overdracht van informatie met de huidige middelen.

In dit artikel wil ik wijzen op twee andere mogelijkheden, die op een gegeven ogenblik van essentieel belang kunnen zijn voor ieder verbindingstelsel, doch zeker voor een waarbij men zich de nodige beperkingen heeft moeten opleggen.

Zo'n stelsel is namelijk kwetsbaarder voor de elektronische oorlogvoering (eov) en bij calamiteiten sneller overbelast dan een waarbij vrijwel onbeperkte alternatieven zijn ingebouwd. De voor de boven geschetste situaties aanwezige (commando)maatregelen zijn beschikbaar in de vorm van:

- gehele of partiële STILTE, en
- MINIMIZE in alle mogelijke gradaties.

Van beide mogelijkheden wordt over het algemeen slechts aarzelend gebruik gemaakt, deels vanwege andere oefeningsaspecten, deels omdat zij door onbekendheid te veel als alles-of-niets-maatregelen worden gezien.

In de volgende uiteenzetting hoop ik te verduidelijken dat zowel STILTE als MINIMIZE door de commandant in elke door hem gewenst geachte gradatie kunnen worden toegepast.

Stilte

Iedere eenheid met organieke verbinding- en waarnemingsmiddelen heeft een bepaald en voor vriend en vijand duidelijk waarneembaar elektromagnetisch patroon („the electronic signature”). Dit beeld kan — tijdelijk — geheel of gedeeltelijk worden verdoezeld door o.a. algehele of partiële elektronische stilte.

Algehele elektronische stilte is een drastische maatregel, die de commandant, op visuele waarnemingen na, „blind en doof” maakt en hem alleen de ordonnans en een veelal zeer beperkt lijnsys-

teem overlaat voor communicatie. Deze maatregel zal dus meestal in de praktijk niet uitvoerbaar zijn. Het is echter heel goed mogelijk partiële stilte toe te passen, bijvoorbeeld alleen met radiostilte. Alle, of een deel van de, radionetten wordt een zendverbod opgelegd. Zelfs voor incidentele stations kan deze maatregel worden getroffen, bv. om de aanwezigheid van bepaalde eenheden zoals de covering forces zolang mogelijk voor de vijand verborgen te houden; verkeer naar die eenheden blijft toch mogelijk door het toepassen van de NIET-ANTWOORDENmethode, waarbij het (de) ontvangende station(s) niet mag (mogen) antwoorden voor reçu. Wil de afzender toch de zekerheid hebben dat het bericht goed is ontvangen, dan moet aan de tekst worden toegevoegd: KVO (kennisgeving van ontvangst; NAVO: ACKNOWLEDGE). De geadresseerde staf mag vanwege de opgelegde radiostilte niet per radio antwoorden, maar de commandant kan, bijvoorbeeld door middel van een ordonnans, KVO op het ontvangen telegram geven.

Betreft het een zaak waarop de opdrachtgever *onmiddellijk* bevestiging wenst, dan gebruikt hij de uitdrukking KVO ONMIDDELIJK (NAVO: ACKNOWLEDGE IMMEDIATELY), een vrijbrief voor de geadresseerde om — indien hij niet over andere middelen beschikt om hieraan *onmiddellijk* te voldoen — uitsluitend voor het geven van deze KVO de radiostilte te verbreken.

De beperkende bepaling is, dat alleen die commandant die de desbetreffende radiostilte mag opleggen/opheffen, is gerechtigd de uitdrukking KVO ONMIDDELIJK te gebruiken.

Stilte op straalverbindingen is een wat ingewikkelder zaak dan (net)radiostilte. Ten eerste kent de KL geen hiërarchieke straalverbindingen, maar deze zijn georganiseerd in een raster- of maasvormig systeem voor algemeen gebruik door de staven van vele eenheden. Slechts de commandant die het verbindingstelsel „onder bevel” heeft, is gerechtigd daarop STILTE op te leggen/op te heffen. Straalverbindingen zijn o.a. bij het legerkorps bovendien het hoofdverbindingsmiddel. En — in tegenstelling tot netradio — straalverbindingen kunnen niet „door een druk op de knop” van het ene moment op het andere overgaan van stilte op vol bedrijf. Totale stilte op straalverbindingen zal dus zelden aanvaardbaar zijn. Maar zij is wél praktisch uitvoerbaar op geselecteerde „links” naar bijvoorbeeld een eenheid die zich gereedmaakt voor een tegenaanval of die in de diepte wordt opgesteld voor een grendelstelling.

Het behoeft mijns inziens weinig betoog, dat voor eenheden, die radio- en/of straalverbindingstilte

krijgen opgelegd, veelal maatregelen moeten worden getroffen om de communicatie veilig te stellen. De organieke ordonnansen zullen ontoereikend zijn en behalve het inzetten van ander personeel van de (tactische) eenheid als ordonnans zal ook het hogere echelon steun moeten verlenen, o.a. door het beschikbaar stellen van helikopters voor ordonnansdiensten.

Ook op het gebied van de *waarneming* met elektromagnetische energie uitstralende middelen kan gehele of gedeeltelijke stilte worden opgelegd. Om niet „blind” te worden kan met de aanwezige middelen een zodanig plan worden opgesteld dat met bijvoorbeeld de helft van de middelen wordt gewerkt terwijl met de andere helft onder stilte andere posities worden ingenomen; deze nemen op een vastgesteld tijdstip de waarnemingstaak over, de oorspronkelijk actieve apparatuur wordt verplaatst, enz.

Met de infraroodmiddelen is een soortgelijke inzet mogelijk. De beheersing van het elektromagnetische spectrum, het „spel” met de „electronic signature”, wordt samengevat onder de term „Emission control” (Emcon), een subtiel spel dat veel voorstellingsvermogen eist en geïntegreerd behoort te zijn in de totale voorbereiding voor het gevecht. Over het algemeen zullen de middelen daartoe ontbreken, maar anders kunnen met elektronische en infraroodmiddelen ook eenheden worden gesimuleerd. In dit verband kan misschien eens worden gedacht aan eenheden in de diepte die tijdelijk een deel van hun waarnemingsmiddelen kunnen missen en aan eenheden die uit de voorste lijn zijn genomen voor recuperatie.

Resumerende kan over het facet elektronische stilte worden gezegd, dat het overwegen daarvan een integrerend deel hoort te zijn van de totaal planning van een actie. Totale of partiële stilte behoort nimmer eenvoudig te worden afgedaan als „een niet haalbare kaart”. Zelfs stilte voor een enkel (radio)station of een bepaalde straalverbinding kan de vijand al voor een onaangename verrassing stellen.

Minimize

De Allied Communication Publication 121(E) zegt over MINIMIZE het volgende:

It is now mandatory that normal message and telephone traffic be reduced drastically in order that vital messages connected with the situation indicated shall not be delayed.

Het beeld van ernstige vertraging bij de overbrengst van telegrammen/berichten is welbekend.

Vaak zijn de vertragingen niet eens te wijten aan bijzondere omstandigheden als een tegenaanval of het slechts functioneren van een deel van de verbindingen, maar worden zij veroorzaakt door het enorme aantal telegrammen/berichten — vaak van grote lengte en met veel geadresseerden — dat wordt verstuurd door accurate, actieve stafofficieren die niets aan het toeval overlaten.

En natuurlijk doordat beslist niet meer verbindingspersoneel en -materieel in de organisatie is ingedeeld dan absoluut noodzakelijk is voor normale gevechtsumstandigheden.

In de praktijk zullen zich legio situaties voordoen waarin de staf moet constateren dat telegrammen „te lang erover doen” en/of wachttijden gaan ontstaan bij het tot stand brengen van telefoonverbindingen. Mopperen alleen op de verbindingdienst helpt weinig. Het verbindingspersoneel zal zelden schuld hebben aan de vertragingen. De *werkelijke* redenen kunnen velerlei zijn:

— gedeeltelijke uitschakeling van het verbindingsstelsel door vijandelijke actie, ongevallen en domme pech;

— drastisch verhoogd verkeersaanbod door een calamiteit, tegenoffensief, e.d.;

— onvoldoende discipline bij een of meer staven/stafofficieren, die de radio/telefoon misbruiken, d.w.z. die zich niet beperken tot het geven van de noodzakelijk orders en inlichtingen;

— onvoldoende vertrouwen in ondercommandanten, resulterende in onnodige of onnodig lange telegrammen/berichten/telefoongesprekken.

Om met de laatste twee redenen te beginnen: dat mag gewoon niet voorkomen en mag nimmer ont-aarden in MINIMIZE-maatregelen. De reden waarom zij hier worden vermeld, is dat zij gewoon nog wél voorkomen, niet moedwillig maar omdat niet iedereen zich steeds realiseert dat er met het absolute minimum aan verbindingen wordt gewerkt, en dat dit feit gewoon iedereen tot drastische beperking dwingt.

Een regelmatige bezinning op o.a. alle mogelijke rapportages is daarom noodzakelijk.

— Is de rapportage werkelijk nodig?

— Is het mogelijk te volstaan met *aanvullingen* op de vorige melding?

— Is toezending aan de huidige lijst geadresseerden nodig (denk ook aan het gebruik van Adres Indicatie Groepen, AIG's)?

— Is het mogelijk de rapportage in een bepaalde vorm („format”) te gieten, waardoor de transmissie eenvoudiger/sneller kan zonder de leesbaarheid ervan te verminderen?

— Is er wel een hogere voorrang dan ROUTINE nodig voor de rapportage?

— Is het mogelijk aan te geven: *verzenden per ordonnans*?

De praktijk bij grote staven heeft aangetoond dat een dergelijke screening van alle rapportages, de daarbij te gebruiken voorrangen en de adresbestanden een drastische vermindering van het aantal per elektronisch middel te verzenden telegrammen kan opleveren.

De andere redenen vragen duidelijk om maatregelen: MINIMIZE-maatregelen. De praktijk leert dat tijdens oefeningen toegepast MINIMIZE telefoon- en/of telegramverkeer weinig of geen uitwerking heeft: iedereen vindt zijn/haar telefoongesprek/telegram essentieel voor de gegeven situatie. (Lees: iedereen vindt zichzelf het belangrijkste in de staf.)

Conclusie: MINIMIZE zal nooit werken als er geen gecoördineerde, gedetailleerde en eventueel gefaseerde maatregelen tevoren zijn overwogen en bindend zijn *vastgelegd* in de orders.

Iedere commandant die een verbindingsstelsel onder zijn bevelen heeft, zal criteria moeten ontwerpen voor een gefaseerde MINIMIZE-regeling voor het gehele stelsel, of delen daarvan, naar of van bepaalde eenheden, daarbij ruimte latende voor verfijning van de maatregelen voor lokale situaties en specifieke omstandigheden. Bovendien zal hij moeten vastleggen welke telegrammen/berichten in de verschillende fasen essentieel, dus van levensbelang zijn voor de bevelvoering. MINIMIZE moet worden vergeleken met een noodsituatie als bijvoorbeeld de insluiting van een brigade.

Welke actie (lees: informatie-overbrenging) is hier absoluut noodzakelijk? Bij het ontwerpen van een regeling kan de commandant als uitgangspunt bv. hanteren: bij algemene vertraging van SPOED-telegrammen van 10 minuten boven de toegestane behandelingstijd gaat MINIMIZE fase I telegrammenverkeer in. Om het beoogde doel — een normale doorlooptijd — weer te bereiken zal hij bepaalde telegrammen moeten verbieden, neerkomende op een verbod aan bepaalde secties nog telegrammen te versturen anders dan per ordonnans. Ook kan de commandant vastleggen dat bepaalde functionarissen niet langer verzendgemachtigd zijn, waardoor de mogelijkheid voor hen blijft bestaan telegrammen te ontwerpen die dan echter door een hogere functionaris moeten worden gescreend op de noodzaak van verzending per elektr(on)isch middel. Het is daarenboven aan te bevelen bijvoorbeeld de Chef Staf te belasten met

STAF NR	TELEGRAMFORMULIER				VBDNR				
VOORRANG ACTIE P		VOORRANG INFO P		DATUMTIJDGROEP 121420Z JAN 79	BERICHTENINSTRUCTIES				
		FM 6 DIV TO ACTIE AIG 2439 19 US CAV BN			GR				
		INFO: 2 CORPS 2 DIV 4 GE DIV		CLASSIFICATIE SECRET					
				OPSTELLERSLETTERS EN VOLGNR SIC STK					
SUBJ : MINIMIZE REF : 6 DIV SOP PART ONE MINIMIZE PHASE I ALL MESSAGE TRAFFIC TO/FROM MY CP AS FROM NOW ON RADIOTELETYPE NETWORK (.) ALSO REDUCE MESSAGE TRAFFIC TO/FROM MY CP VIA CORPS TELETYPE SYSTEM AS LAID DOWN IN 2 CORPS SOP MINIMIZE PHASE WHITE (.) REASON IS FOUR HOUR BACKLOG IN MSGCENTER DUE TO CASUALTIES (.) EXPECTED DURATION SIX HOURS (.) INFO ADDRESSEES ARE REQUESTED TO REDUCE TRAFFIC TO MY CP TILL FURTHER NOTICE (.) COMMANDER 2 CORPS IS INVITED TO CONSIDER MINIMIZE MEASURES FOR AIG 2439 (.)									
SPEC AANW									
BOEKBERICHT		NAAM OPSTELLER				TIJD	PER	PAR	NACONTR
		PRONTO							
BLZ	VAN	BLZN	RANG l kol	TFNNR 900	TVA				
		HANDEKENING VERZENDGEMACHTIGDE			TVZ				
		RANG	NAAM	TFNNR	TVO				
		gen-maj	WINTER	600					

Uitgewerkt voorbeeld van een MINIMIZE-telegram

de screening van alle uitgaande telegrammen om op die wijze een mogelijke verdere beperking te bereiken. Het spreekt vanzelf dat de ondercommandanten een overeenkomstige regeling in hun vaste orders moeten treffen. De hogere en neven-eenheden dienen een (vertaalde) kopie van de vaste order op dit gebied te hebben.

MINIMIZE fase II telegramverkeer zou kunnen worden bevolen, indien de fase I-maatregel onvoldoende effect sorteert. In deze fase wordt het verbod aan (nog) meer secties opgelegd resp. het aantal verzendgemachtigden verder beperkt. In de hoogste te creëren fase blijven uitsluitend de commandant, de Chef Staf, G2 en G3 over als verzendgemachtigden.

Opmerking: tijdens MINIMIZE moeten geen telegrammen worden „opgespaard” voor verzending direct na „CANCEL MINIMIZE”, aangezien dan waarschijnlijk direct wéér een situatie ontstaat die MINIMIZE-maatregelen vraagt.

Voor beperking van het telefoonverkeer zijn soortgelijke gefaseerde maatregelen te treffen, waarbij steeds meer abonnés van het telefoonverkeer (kunnen) worden uitgesloten. Ook hier is controle nodig en veelal eenvoudig mogelijk: de aansluiting van de desbetreffende abonnés op de centrale wordt verbroken! Om over bepaalde zaken toch te mogen bellen (van een ander nog aangesloten toestel) zal aan bijvoorbeeld de Chef Staf toestemming moeten worden gevraagd. De ondercommandanten moeten uiteraard overeenkomstige aansluitingen verbieden en in de VO vastleggen, wil de maatregel het gewenste effect sorteren.

MINIMIZE-maatregelen op common-userstelsels zullen niet altijd behoeven te gelden voor alle deelnemers. Zeker bij het telefoonverkeer kan het gebeuren dat bepaalde centrales zijn overbelast terwijl andere, bijvoorbeeld in het achtergebied, het verkeersaanbod gemakkelijk kunnen verwerken. In de MINIMIZE-maatregelen in een dergelijk geval moet dan ook duidelijk worden aangegeven voor welke eenheden, aangesloten op het stelsel, de maatregel van kracht is. Voorbeeld:

MINIMIZE PHASE I ALL TELEPHONE
TRAFFIC TO/FROM COMMANDPOST 3 NL
CORPS, CORPS ARTILLERY, LIGHT
AVIATION GROUP, 31, 32 AND 33 DIV AND
ALL BDES AS FROM NOW ☉
REASON: CRASH MOVE TWO COMCENS ☉
COMEASTAG, 2 FR CORPS AND 6 US
CORPS ARE REQUESTED TO ADHERE TO
MINIMIZE PHASE I TELEPHONE TO 3 NL
CORPS AS INDICATED IN MY SOP PARA
TWO ☉

Zoals uit het voorbeeld blijkt, wordt de aan de eigen eenheden *opgedragen* MINIMIZE-fase gemeld aan het hogere echelon en de flank-eenheden *met het verzoek* MINIMIZE-bepalingen ook bij die staven in acht te nemen. Doet men dit verzoek niet dan heeft de MINIMIZE-regeling altijd minder effect. Op een MINIMIZE-verzoek dient snel en zo volledig mogelijk te worden gereageerd: niet alleen de verzoeker verkeert in moeilijke omstandigheden voor zijn eigen bevelvoering, ook gesprekken/telegrammen van het hogere echelon en de flank-eenheden kunnen fataal worden vertraagd! Indien een sterke toeneming in het verkeer mag worden verwacht — bijvoorbeeld door de ob-stelling van een extra eenheid voor een tegenaanval — kan een MINIMIZE-maatregel als *voorzorg* worden afgekondigd. Voorbeeld:

MINIMIZE FASE I TELEGRAM EN TELE-
FOONVERKEER ALLE EHDN 6 LK MIV
161530Z IVM TEGENAV 4 TU DIV
NIEUWE ORDONNANSREGELING MET HO-
GERE FREQUENTIE VOLGT.

Een commandant die voor zijn bevelvoering gedeeltelijk afhankelijk is van een verbindingstelsel voor algemeen gebruik — „beheerd” door een hogere commandant — is gerechtigd uitsluitend voor het *eigen* verbindingstelsel MINIMIZE-maatregelen uit te vaardigen. Hij kan de onder zijn bevel gestelde eenheden wél opdragen *zich te beperken* in het gebruik van het algemene stelsel. Bovendien kan — in feite móét — hij het hogere echelon en de neven-eenheden verzoeken „mee te doen” in de beperking van het verkeer naar zijn eigen staf. Desgewenst kan bij de commandant onder wiens bevel het verbindingstelsel ressorteert verzoeken aan zijn eenheden MINIMIZE op te leggen. (Zie het hierbij afgedrukte, uitgewerkte voorbeeld.)

Uit de diverse behandelde facetten van MINIMIZE moge blijken, dat het een ingrijpende maatregel is die in vreedestijd zeer zorgvuldig moet worden ontworpen in nauwe coördinatie met alle lagere eenheden en, uiteraard, de verbindingdienst. Tijdens oefeningen zal gelegenheid moeten worden gegeven het ontworpen systeem aan de praktijk te toetsen. Alleen een op een dergelijke wijze tot stand gekomen MINIMIZE-regeling biedt een *redelijke* garantie voor werkelijke vermindering van het telefoon- en/of telegramverkeer wanneer dat werkelijk noodzakelijk is. Bij het ontwerpen van een regeling houde men in gedachten dat nimmer alle aanleidingen tot MINIMIZE kunnen worden gecatalogiseerd. In de VO zal men zich dus dienen te beperken tot nog steeds vrij grove

maatregelen, die bij de uiteindelijke MINIMIZE-telegrammen dienen te worden verwijfd.

Wellicht ten overvloede zij opgemerkt dat — tenzij de commandant anders bepaalt — de afgekondigde MINIMIZE-maatregelen niet van kracht zijn op voor bepaalde secties rechtstreeks geschakelde telefoon- en/of telexverbindingen, de zg. „dedicated circuits”. Het verdient wél aanbeveling bij het nemen van MINIMIZE-maatregelen te overwegen de rechtstreekse verbindingen weer „common user” te schakelen om daarmee de verkeerscapaciteit op te voeren („dedicated circuits” worden zelden voor de volle 100% benut).

Verbindingstechnische aspecten van Minimize

Zoals al eerder opgemerkt, zijn de verbindingstelsels bij de KL „minimumstelsels”. Tot dit moment zijn het stelsels met *handbediening*. Bovendien zijn de twee grote stelsels, het Algemeen Verbindingsstelsel Koninklijke landmacht en het legerkorpsverbindingstelsel, zowel op telefoon- als op telexgebied zg. „common-user”-stelsel, d.w.z. dat vele staven en eenheden van de geboden faciliteiten gebruik maken.

Bij MINIMIZE telefoon- en/of telegramverkeer zullen veelal al deze staven en eenheden met een beperking van het verkeer te maken krijgen.

Hoe houdt men nu de naleving van een MINIMIZE-maatregel goed in de hand, ook al zijn de voorbereidingen goed geweest en duidelijk vastgelegd in de orders?

Zolang wij telefoon- en telexsystemen met handbediening hebben, kan als een van de voornaamste aanleidingen tot MINIMIZE worden gezien de overbelasting van de centralisten op de knooppuntcentrales en de overbelasting van de telexisten op de ponsbanddoorzendstations. In deze situatie kan een drastische verbindingstechnische maatregel een grote bijdrage geven in de vermindering van het verkeer. Alle staven en eenheden zijn namelijk met een aantal telefoon- en/of telexkanalen aangesloten op de knooppuntcentrales resp. de ponsbanddoorzendstations in die stelsels. Een oplossing is dan, bij een eerste MINIMIZE-fase deze staven/eenheden bijvoorbeeld één telefoonkanaal en één telexkanaal te ontnemen. Omdat aan de eindpunten de invoercapaciteit daardoor wordt verminderd, neemt de druk op de knooppuntcentrales/ponsbanddoorzendstations automatisch af. Indien een verdere beperking toch noodzakelijk is, wordt in zo'n tweede fase nog eens bijvoorbeeld een telefoonkanaal en/of een telexkanaal aan de staf/eenheid ontnomen. Uiteraard behoeven deze

verbindingstechnische maatregelen wél de goedkeuring van de (hoogste) commandant.

Bij de invoering van het Automatisch telegrafiesysteem (ATS) bij het legerkorps is — technische storingen daargelaten — stagnatie op de doorzendstations uitgesloten. De automatische doorzendstations hebben immers een zodanige capaciteit dat de daarop aangesloten staven er nooit „tegenop kunnen schrijven”. Overbelasting kan alleen lokaal ontstaan, wanneer de staf meer telegrammen produceert dan de aanwezige telexisten kunnen voorpensen en verzenden. Daar helpen alleen lokale maatregelen als tijdelijke verhoging van het aantal telexisten of vermindering van het aantal verzendgemachtigden.

Ook in de nationale sector zal de binnen afzienbare tijd tot stand te brengen deelneming in het KLU Automatic Message Switching System (AMSS) de kans op overbelasting van de doorzendstations drastisch verminderen.

Dat alles neemt niet weg, dat bezinning op een eventuele vermindering van het aantal invoerkanalen op zijn plaats is, ook al om het hoofd te kunnen bieden aan overbelasting door technische storingen van langdurige aard.

Op telefoongebied is er nog geen uitzicht op automatisering op korte termijn. Daar is, behalve de hiervoor gesuggereerde stafmaatregelen, een bezinning op drastische verbindingstechnische ingrepen zeker op haar plaats.

Het totale pakket van te nemen MINIMIZE-maatregelen blijft echter een commando-aangelegenheid. De taak van de verbindingsofficier blijft beperkt tot adviezen en — in geval van door de commandant bevolen verbindingstechnische maatregelen — uitwerken van verbindingstechnische opdrachten en observeren/melden van resultaten.

Samenvatting

Met de maatregelen ELEKTRONISCHE/STRAALVERBINDINGS / RADIO / RADAR / INFRAROOD-STILTE beschikt de commandant over goed bruikbare maatregelen om eov-gevaaren in belangrijke mate af te weren.

Veelal zal het aantal organieke ordonnansen aanvulling behoeven uit andere eenheden.

Met de maatregel MINIMIZE in alle mogelijke schakeringen heeft de commandant een sterke troef in handen een stagnerende informatieuitwisseling nieuw leven in te blazen. Inzet van niet-organieke ordonnansen kan ook hier helpen.

Beide maatregelen moeten bij oefeningen *regelmatig* in praktijk worden gebracht.

De chaos van de oorlog en de willekeur van zijn documentatie

J. R. Evenhuis

journalist

Met de dag wordt het duidelijker dat in landen die de Tweede Wereldoorlog hebben beleefd een definitief afscheid van die periode steeds moeilijker wordt. Men komt daarop telkens opnieuw terug en, al zal het wel voor een deel eraan liggen dat het leven in die landen er zoveel minder dramatisch op is geworden en dat speciaal de jeugd oorlogsverhalen nodig heeft om het contact te onderhouden met tijden die „anders” waren, van een zekere logica is deze zaak toch niet ontbloot.

Er is een tijd geweest dat in de eerste plaats van de Duitsers *Vergangenheitsbewältigung* werd geëist, zo ongeveer alsof anderen niet voor dezelfde noodzaak stonden. Maar dat was natuurlijk slechts uitsluitend van executie. Vele aspecten van het verleden waren voor de Tweede Wereldoorlog gemeenschappelijk eigendom van zowel Duitsers als niet-Duitsers, al was het maar een „geest des tijds” die toen bestond.

Er valt dus nog genoeg op te ruimen, als men vindt — en dat vindt men inderdaad — dat die geest verkeerd was. Het is een van de privileges van latere generaties dat zij vroegere generaties naar hartelust tegen de grond mogen bulldozeren. Het is overigens nog de vraag of die opnieuw zo hevige belangstelling voor de tijd van de Tweede Wereldoorlog zo erg veel met die oorlog als zodanig, in krijgshistorisch opzicht om zo te zeggen, te maken heeft. Men is waarschijnlijk meer erin geïnteresseerd nu eens definitief de „waarheid” over de oorlogsgeneratie te achterhalen, en in zoverre is er feitelijk niets uitzonderlijks aan de hand. Een gesprek van de ene generatie met en over de andere behoort tot de vaste bestanddelen van het leven, al schijnt dat rauwer te verlopen wanneer een sociaal beschutte generatie die de dingen eenvoudig ziet, komt te staan tegenover de complicaties van een minder beschutte en meer blootgestelde. Juist de beschutten kunnen dan zeer wreed worden omdat zij ergens de agressiviteit kwijt moeten die door hun toestand is braak komen te liggen.

Oorlogsdocumentatie in plaats van krijgsgeschiedenis

Een groot gedeelte van dat gesprek tussen de generaties verloopt thans in de vorm van de welbekende „oorlogsdocumentatie”. Dat begrip heeft niet voor niets voor velen (van de oudere generatie) een omineuze klank gekregen. Wanneer de anno 1979 vastgestelde herleeft belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog slechts een uitvloeisel zou blijken van een behoefte aan „affaires” die een grote publiciteitswaarde hebben, zou daarmee ook inderdaad niet veel zijn gewonnen: een zo ingrijpende gebeurtenis als de Tweede Wereldoorlog is geweest, komt men door zulke vormen van documentatie niet veel nader.

Het is trouwens toch al opmerkelijk hoe weinig de mensen zich in het algemeen rekenschap ervan geven hoe willekeurig een oorlogsdocumentatie kan zijn. Welk stuk van een oorlog — altijd een nogal bandeloos gebeuren — laat zich eigenlijk zo precies in documentaties vatten zonder dat de werkelijkheid geweld wordt aangedaan? Toen oorlogsdocumentatie nog eenvoudig krijgsgeschiedenis was, werd nog vaak beseft dat hier bij voorbaat een probleem lag.

Wellington, schrijft John Keegan in een van de interessantste boeken die de laatste jaren op krijgshistorisch gebied het licht hebben gezien (*The face of battle*, Londen (1976)), keurde alles af wat de bedoeling had van de Slag bij Waterloo een historisch verhaal te maken ten behoeve van het nageslacht. Zijn eigen officiële verslag over de gebeurtenissen was zo sober als het maar kon en de eersten die zich bij hem vervoegden om meer over de precieze loop van de slag te vernemen, in de hoop daaruit een verhaal-uit-de-eerste-hand te kunnen putten, kregen nul op het rekest. „Leave the battle of Waterloo as it is”, raadde hij hen. Zoiets zou tegenwoordig zonder meer worden opgevat als een onvriendelijkheid aan het adres van pers, boekenschrijvers en publiek, maar Wellington had zijn redenen ervoor. Keegan schrijft (blz. 117):

The Duke's attitude rested in part on his disdain for sensationalism, in part on a well-founded doubt about the feasibility of establishing a chain of cause and effect to explain its outcome. 'This history of the battle', he explained, 'is not unlike the history of a ball'. Some individuals may recollect all the little events of which the great result is the battle lost or won; but no individual can recollect the order in which, or the exact moment at which, they occurred, which makes all the difference as to their value or importance.

Het was een gezond en eerlijk scepticisme. Maar Wellington, die de Slag van Waterloo had gewonnen, verloor hopeloos de slag om zijn documentatie. „Almost anyone who had taken part in the battle and could still hold a pen found a word-hungry readership”, aldus Keegan; en als dat al van één slag uit één oorlog geldt, gaat dat natuurlijk nog veel meer op voor hele oorlogen. Men kon de mensen letterlijk alles over oorlogen vertellen, ook de grootste leugens. Want wie kan hier uiteindelijk controleren wat en hoe de werkelijkheid is geweest?

Oorlogen verlopen in de regel nogal onzeker, in elk geval hoogst chaotisch. Maar is de vrede teruggekeerd, dan wordt op een zeer bepaalde manier orde in die chaos geschapen. Dan gaat de geschiedschrijving over die oorlogen aan het werk en lijkt vrijwel alles zijn „zin” te hebben gehad.

Verfraaiingen a posteriori

In zulke beschrijvingen wordt door de menselijke geest, waarvoor een chaotisch gebeuren een onuitstaanbare belediging inhoudt, wraak genomen op een verwarde realiteit. Op zich zelf zinloze feiten worden met elkaar in een logisch verband gebracht; iedereen, ook het armste slachtoffer, heeft zijn specifieke rol in het voorbije drama vervuld; domme toevallen krijgen de waarde van veelbetekenende ontwikkelingen; en botsingen waarvan toen zij plaatsvonden niemand kon zeggen wat de afloop ervan zou zijn, nemen trots hun plaats in onder de voorspelbare successen van de een of andere superieure strategische wil.

Vandaar waarschijnlijk ook de blijvende populariteit van grote veldheren als Alexander de Grote, Caesar, Frederik de Grote en Napoleon. Zij kunnen suggereren dat ook in zoiets onoverzichtelijks als een oorlog een „mastermind” nooit helemaal de kluts kwijtraakt. En dat heeft iets troostrijks. Een van de intelligentste krijgshistorici, Delbrück, heeft strategie echter eens omschreven als de kunst net één fout minder te maken dan de tegenstander,

en daarmee heeft hij het oorlog voeren teruggebracht tot zijn ware element, de onzekerheid.

Na een oorlog geldt die onzekerheid niet meer. Men kent immers de afloop en meent nu ook het verloop te kunnen reconstrueren. Wat men meestal vergeet is dat die geschiedschrijving, zeker in haar vroegste stadia, wel is gedwongen met allerlei fabels te werken die dan allang in omloop zijn, als eerste pogingen tot begrip van wat in een oorlog „eigenlijk” is voorgevallen. Dikwijls worden zij in die geschiedschrijving alleen nog maar groter, zoals een beroemd voorbeeld aantoont.

Wellingtons tegenstander, Napoleon, moest niets van diens agnosticisme hebben. Krijgshistorische leugens waren hem hoogst welkom als zij nog extra tot zijn grootheid konden bijdragen. Zo liet hij zich vol glans óp de brug van Arcole afbeelden waar hij in werkelijkheid, diep in de modder verzonken, erónder had gelegen. Het onflatteuze feit is nog nauwelijks tot de geschiedschrijving doorgedrongen.

Het verdichte epos

Napoleon begreep iets wat Wellington ontging. De aard van de menselijke belangstelling kennende en wel wetende dat, zoals Tocqueville het later zou uitdrukken, „une idée fausse mais claire et précise aura toujours plus de puissance dans le monde qu'une idée vraie, mais complexe”, liet hij geen enkele veldslag die hij had geleverd zoals die was geweest. Vrijwel onmiddellijk sloeg hij aan het krijgshistorisch redigeren, en de zaak werd des te mythischer hoe preciezer zij leek. Zo ontstond het epos van de napoleontische oorlogen.

Zeker, zij hadden iets episch. Intussen dient men nooit te vergeten dat Napoleon zelf het hardst aan dat epos heeft geschreven. Zijn redacties zijn ook zo diep in het algemene Franse bewustzijn over zijn oorlogen doorgedrongen dat zij daaruit wel nooit meer zullen kunnen worden verwijderd. Er kwam immers sindsdien nog een factor bij die de overwinningen van Napoleon de Fransen nog dierbaarder moesten maken: de reeksen militaire nederlagen die in de 19e en 20e eeuw het lot van deze natie werden.

Een zeer bepaalde, sterk patriottisch getinte krijgsgeschiedenis is volgens John Keegan overigens niet slechts typisch voor de Fransen maar, met uitzondering van Engeland, feitelijk voor alle Europese landen. Zij zaten in de hoek waar de slagen, al dan niet in de vorm van veldslagen, vielen; zij hadden dus de meeste behoefte aan een soelaas in de verbeelding, maar dat maakte de geschiedenis van

hun onfortuinlijke oorlogen nu niet direct tot een erg objectief relaas. Keegan schrijft:

It is really only in the English-speaking countries that military history has been able to acquire the status of a humane study with a wide, general readership among informed minds. The reasons for that are obvious; our defeats have never threatened our national survival, our wars in consequence have never deeply divided our countries (Vietnam may — but probably will not — prove a lasting exception) and we have never therefore demanded scapegoats (like Bazaine, the 'traitor' of 1870) or Titans (like Hindenburg).

De continentalen hebben hun niet zo aangename lot aldus moeten betalen met vormen van oorlogshistoriografie waarvan de nationale grenzen steeds duidelijker worden, behalve aan de direct betrokkenen. Zo zal men waarschijnlijk reeds nu kunnen zeggen dat het grootste deel van de historiografie over de Tweede Wereldoorlog, zoals die in de afgelopen jaren in Europa is ontstaan, een min of meer patriottische functie zal blijken te hebben gehad, als een van de middelen om de schok van oorlog en bezetting des te beter te boven te kunnen komen.

Iets totaal anders is de intrinsieke kenniswaarde. In dit opzicht is het een veeg teken dat van de krijgsgeschiedschrijving van vroegere tijden zo weinig is overeind gebleven dat aan dezelfde behoeften van chauvinistische informatie beantwoordde. Men kon daarmee ongetwijfeld bewijzen dat men een goede patriot was. Maar de vraag was wat men de mensen nu in wezen had bijgebracht over de nieuwste manifestatie van het oorlogsverschijnsel.

Beoordelen op afstand noodzakelijk

Het is pijnlijk, maar daarvoor schijnt toch een positie boven de „mêlée” de betere voorwaarden mee te brengen. Een oorlog wil, opdat hij het geheim van zijn „ware betekenis” prijsgeeft worden bekeken op een zekere afstand, niet slechts in de tijd maar tevens in de ruimte.

Wat bij Keegan sterk opvalt is hoe nadrukkelijk hij zich distantieert van wat op het continent krijgsgeschiedenis heet. Goed, hij geeft toe dat de mensen daar, anders dan in Engeland, niet zo gelukkig zijn geweest het ooit tot een zuivere „spectator activity” inzake hun eigen oorlogen te hebben kunnen brengen. Aan de andere kant is hij echter ervan overtuigd dat iets van die aard zonder meer nodig is om te weten wat er in een oorlog nu eigenlijk is gebeurd. De continentalen zijn daar-

voor zelf in die conflicten altijd veel te direct betrokken geweest. En daarom, aldus zijn drastische conclusie, hebben zij ons in feite over hun oorlogen niet zoveel te vertellen. Of zij het zich bewust zijn of niet, zij versperren zichzelf de weg naar de waarheid met allerlei door hen zelf opgeworpen hindernissen, die Keegan nader aanduidt als „circumscription, over-technicality, bombast, personal vilification, narrow xenophobia and inelegant style”.

Hij verwijst in het bijzonder naar Franse, Duitse en Russische krijgshistorici. Het probleem van die nationaal bevredigende, maar nogal mythische oorlogsrelazen is thans echter bijna geen enkel continentaal land vreemd. Ook in Nederland hebben wij steeds meer daarmee te kampen nu het eerste enthousiasme over het bezettings„epos”, met welks redactie een officieel rijksinstituut is belast, duidelijk aan het verflauwen is.

Drie reconstructiemogelijkheden en de verkeerde keus

Toen de bezetting voorbij was, stonden drie wegen open om die hoogst confuse periode naar waarheid te reconstrueren. In de eerste plaats had men zich op het agnostische standpunt van Wellington na de Slag van Waterloo kunnen stellen, eraan wanhopende dat zoiets ingrijpends historisch ooit helemaal te achterhalen zou zijn. In de tweede plaats op een meer napoleontisch standpunt, d.w.z. door aan te nemen dat voor elke gebeurtenis wel een beschrijving zou zijn te vinden die aan de „precieze” informatiebehoefte van de naoorlogse lezers tegemoet kwam. En in de derde plaats had men zich ergens tussen die polen van historisch agnosticisme en historische onnipotentie kunnen opstellen. Men weet hoe de keus is uitgevallen: de hele bezettingstijd zou „precies” worden doorgelicht, zonder enige vrees dat de onkenbaarheid van veel wat tijdens de bezetting is voorgevallen de hele poging wel eens in een uitermate mythisch vlak zou kunnen trekken.

In 1965 ontstond reeds de eerste discussie over het resultaat toen de historica Lea Dasberg een aanval lanceerde op de geringe intrinsieke kenniswaarde van de hele onderneming, enerzijds voor zeer patriottisch verklaard en anderzijds spoedig terechtgekomen in een sterk commerciële sfeer. Zij noemde het: „uitweiden over de Tweede Wereldoorlog” op een zeer ahistorische manier, eerder gericht op de „sensatiezucht” en „gevoelens van valse romantiek” dan op het bijbrengen van een werkelijk adequaat beeld.

Het is haar niet anders vergaan dan het vrijwel állen is vergaan die in dit opzicht eerder sceptisch waren. Er herhaalde zich iets wat men ongeveer honderd jaar geleden in Duitsland had beleefd, en wat wel als een bewijs mag gelden dat situaties soms erg vreemd door elkaar kunnen lopen, en dat niets garandeert dat men over alle grenzen en antagonismen heen niet weer in precies dezelfde fouten kan vervallen. Dezelfde tendensen die zo typisch waren voor de Duitse oorlogsdocumentatie sinds 1870/71, konden het merkwaardigerwijs ook weer worden voor de Nederlandse oorlogsdocumentatie sinds 1945. Eenmaal volgens een bepaald plan van start gegaan, herhalen zich dezelfde mechanismen. Zo doet het Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie thans volop aan „vooroorlogsdocumentatie”. Het is ook zo verleidelijk, als men het over één tranche van de Nederlandse geschiedenis te zeggen krijgt — en niemand zal kunnen ontkennen dat de tijd 1940/45 door dat instituut feitelijk is gemonopoliseerd — dat ook over andere te doen.

Een glibberig terrein dus, en des te glibberiger omdat op de brede rug van een oorlog die alles en allen heeft omvergeworpen nu allerlei vetes kunnen worden uitgevochten.

In de pas met dogma en doctrine

De theologie en de krijgsgeschiedenis respectievelijk oorlogsdocumentatie hebben lang met elkaar gemeen gehad dat leken slechts weinig eraan te pas kwamen. In het ene geval lette een kerk, in het andere de historische afdeling van een generale staf scherp op dat geen onorthodoxe ideeën werden verkondigd.

Deze ex-cathedraopvatting over wat in krijgshistorisch opzicht als juist moest gelden heeft wel haar hoogtepunt beleefd in het Duitsland van na de Frans-Duitse oorlog van 1870/71. Het sprak toen bijna vanzelf dat die oorlog historisch werd verslagen door de historische afdeling van de *Große Generalstab*, en wel exclusief. Anderen, ook voormalige oorlogscorrespondenten, konden zich in die tijd overigens nog echt afgeschrikt voelen door hun gebrekkige kennis van de werkelijke gang van zaken, waarover de handelenden nog aardig hun sluiers wisten te gooien.

Deze officiële aanpak had echter ook zijn voordelen. Anders zou het totaal onbegrijpelijk zijn waarom honderd jaar later in Nederland een Rijksinstituut voor Oorlogsdocumentatie functioneert volgens richtlijnen die in wezen niet verschillen van de manier waarop toen in Berlijn een oor-

log werd gedocumenteerd. Bovendien moet men zeggen dat de historische afdeling van de Duitse generale staf snel heeft gewerkt. De publikaties begonnen al in 1872 te verschijnen. Het was een hoogst nationaal-eenzijdige voorstelling van zaken, maar er konden ten minste allerlei nieuwsgierigheden worden bevredigd toen de belangstelling nog levend was.

De Fransen deden er langer over, en dat was voor hen niet zo prettig, omdat het met historische interpretaties van een recent gebeuren al niet anders gaat dan met tal van andere zaken: die het eerst komt, het eerst maalt. Er zijn dan ook mensen die ervan overtuigd zijn dat de Duitsers de oorlog van 1870/71 tweemaal hebben gewonnen: de eerste maal op het gevechtveld en de tweede maal dank zij hun onmiddellijke geschiedschrijving. De Fransen hebben in elk geval zeer verongelijkt gedaan over wat zij beschouwden als een „historiografisch offensief”.

Toch zou men kunnen zeggen dat het de Fransen zijn geweest die de stoot hebben gegeven tot deze wijze van documentatie. Immers, de eerste die van mening was dat een oorlog pas goed was gewonnen als de historiografie erover eens terdege werd aangepakt, wat toch Napoleon geweest. Steeds, tot op St. Helena toe, was hij bezig met het boekstaven van de verslagen van zijn eigen veldtochten. Na 1870/71 deed de *Große Generalstab* hetzelfde in een meer institutionele vorm, maar ook toen ontstond er weer een epos. Over 19e-eeuwse historici valt misschien veel goeds te zeggen, op het gebied van de krijgsgeschiedenis toonden zij een opmerkelijke bereidheid zich te laten voorschrijven welk hun oordeel diende te zijn. Vandaar ook dat in die eeuw de generale staven vrijwel het monopolie van de militaire geschiedschrijving kregen toegeschoven.

Generale staf niet langer geschiedschrijver

Die toestand heeft voortgeduurd tot na de Tweede Wereldoorlog. Daarna viel de Duitse generale staf als historicus uit. Dat was ook het geval met de Russische, omdat daar de partij bepaalde wat er in de oorlog was voorgevallen — dat resulteerde overigens in een epiek in het kwadraat — en bij de Britten en Amerikanen ging men de belangrijkste beschrijvingstaken opdragen aan burgerlijke historici. Over de resultaten van dat laatste wordt nogal van mening verschild. De burger-geschiedschrijver was ten slotte gedurende een zeer lange periode in het geheel niet bij de militaire activiteiten betrokken geweest, en als hij nú iets goeds wilde schrijf-

ven moest hij wel bij de militairen te rade gaan die dan de „juiste” interpretatie verschafte van veel wat op het eerste gezicht onduidelijk was of onbegrijpelijk scheen. Alfred Vagts zal wel gelijk hebben gehad toen hij in 1960 schreef (*A history of militarism*. Londen (1960)37):

It cannot be said that this change resulted in a civilianization of war history, but rather in a militarization of civilian writers more anxious to err on the side of military detail than to bring the latest of the wars into the larger frame of a general history of wars.

Het beste deden het feitelijk nog voormalige oorlogscorrespondenten die in de nabijheid van een militair gebeuren waren geweest en zich dus niet alles behoeften te laten uitleggen.

Hoe dat ook zij, nog zo'n honderd jaar geleden zou het onvoorstelbaar zijn geweest dat krijgsgeschiedenis ook buiten de generale staven werkelijk aan bod kwam. Daar belandden ook meestal de memoires van militaire persoonlijkheden als die op het idee waren gekomen dat hun ervaringen zó belangrijk waren geweest dat zij dienden te worden geboekstaafd. Dat kwam echter opvallend weinig voor. In Pruisen gold het zelfs als hoogst onserieus. „Een Pruisische generaal sterft, maar laat geen mémoires na” heette het daar.

In Oostenrijk deed zich het merkwaardige geval voor van de dagboeken van generaal Oskar Potiorek, de man die in dezelfde koets met Frans Ferdinand zat toen deze in Serajewo werd vermoord en die later het opperbevel kreeg over het Oostenrijks-Hongaarse leger tegen de Serven. Van 28 juli 1914, toen de oorlog tegen Servië begon, tot 23 december 1914, toen hij van het opperbevel werd ontheven, tekende hij elke dag iets op, maar hij dacht er niet aan dat onder zich te houden. Elke zaterdag werd van zijn notities van de voorafgaande week een pakket gemaakt voor verzending naar het *Kriegsarchiv* in Wenen. En die pakketten mochten pas na vijftig jaar worden geopend!

Nonconformisme niet geoorloofd

Alles wat met krijgsgeschiedenis had te maken was dus een zeer sacraal terrein. Wie daar zondigde kon vreemde dingen beleven, zoals de affaire van de Duitse kapitein Fritz Hönig bewijst. Volgens Vagts „the nearest approach to a German Dreyfus case”, en wel om niets anders dan dat deze kapitein het had bestaan een paar opvattingen over de loop van de Frans-Duitse oorlog van 1870/71 te hebben die bij de historische afdeling van de *Große Generalstab* niet in de smaak vielen. Hönig

had zelf aan die oorlog deelgenomen, was ernstig gewond geraakt en wijdde zich, ongeschikt voor de actieve dienst, aan de militaire geschiedschrijving. Zijn conclusies over bepaalde operaties weken nogal eens af van de pompeuze manier waarop de officiële historici al die operaties, ook die welke minder gelukt waren, wisten voor te stellen als onderdelen van één groot geslaagd veldtochtstotaal dat volkomen naar plan was verlopen. Waarschijnlijk voelden zij daarbij de adem van von Moltke in hun nek want deze, zelf een goed auteur, hield van flatterende epiek en volgde hun werk van zeer nabij. Hönigs aanpak daarentegen was dichter bij de grond, kritischer en realistischer, en er brak een pandemonium los omdat hij zijn onderwerp niet met het geboden respect leek te benaderen. Friedrich von Bernhardt, eng met von Moltke verbonden, daagde de invalide eerst uit tot een duel, en toen dat niet ging moest Hönig verschijnen voor een ereraad die hem uit het leger stootte.

De bloei van de Duitse krijgsgeschiedenis onder von Moltke, die ervan overtuigd was dat goed veldheerschap en goede kennis van de krijgsgeschiedenis nauw samengingen (sommige befaamde generaals, zoals Colmar von der Goltz, zijn inderdaad als krijgshistorici begonnen) had dus een tirannieke kant. Hij ging gepaard met pogingen tot geschiedeniscensuur en met een neiging ook over de geschiedenis te gaan commanderen.

Moltkes besonderes Interesse galt der kriegsgeschichtlichen Forschung als Lehrmittel. Von ihr verlangte er strengstes Wahrheitsstreben; die richtige geschichtliche Darstellung, sagte er, enthalte zugleich die schärfste Kritik. Aber er meinte auch, daß es „eine Pflicht der Pietät und Vaterlandsliebe” sei, gewisse historische Prestigeerzählungen nicht zu zerstören, welche die Siege der Armee bestimmten Persönlichkeiten zuschrieben.

Aldus Walter Görlitz in *Der Deutsche Generalstab. Geschichte und Gestalt 1667-1945*. Frankfurt (1950)125.

Onfeilbare veldheren

Die tendens zou de Duitsers nog eens lelijk opbreken. Hij leidde tijdens de Eerste Wereldoorlog rechtstreeks tot de overschatting van het militaire kunnen van bijvoorbeeld een Hindenburg, sinds diens, hem door een gunstig lot in de schoot geworpen, overwinning van Tannenberg. Zijn propagandisten deden alles om het zo voor te stellen alsof dat niet anders had kunnen gaan. Hij had echter zijn kans te danken gehad aan het onvoor-

zienbare dat de Russen hun radioverbindingen zó slecht controleerden dat de Duitsers konden meeluisteren naar alle bevelen die aan de andere kant werden gegeven. Intussen werd het Duitse publiek te verstaan gegeven dat Hindenburg al zo'n 25 jaar vóór Tannenberg precies de krijgsplannen had opgesteld die tot die overwinning leidden.

Het had ook het een en ander te maken met de „wetenschappelijke oorlogvoering” die in de 19e eeuw tot ideaal werd verheven. Zoals dokters, sinds hun methoden strikt wetenschappelijk waren geworden, moeilijker konden toegeven dat zij wel eens fouten maakten, zo werd dat zelfde ook steeds meer met militaire bevelhebbers het geval. In de 18e eeuw was dat nog anders geweest. Toen kwamen zij nog vrij frank ervoor uit dat zij vaak maar iets hadden geprobeerd en dat het, als het goed was afgelopen, evengoed ook slecht had kunnen aflopen. Vooral Frederik de Grote was daarin eerlijk. Juist in de tijd dat Wellington nog iets van die bescheidenheid liet blijken, schijnt dat elders min of meer „impopulair” te zijn geworden. „De slag hebben wij gewonnen,” zei Blücher na een andere overwinning op Napoleon in 1813. „God zij dank. Maar ik zie nog niet goed hoe ik de mensen moet uitleggen dat dat aan mijn knapheid te danken is”.

De 19e-eeuwse veldheren hadden steeds minder moeite met dat probleem. Onder hun invloed kwam een vorm van krijgsgeschiedschrijving op die de wereld tot dan toe nog nooit had gezien: de beschrijving van veldslagen die van begin tot eind niets anders waren geweest dan de triomf van een „strategische gedachte” die soeverein over alle hindernissen in de werkelijkheid wist heen te stappen. Zelfs de exhortaties van Napoleon aan zijn troepen kwamen daarin niet meer voor, zij waren vervangen door een nóg betere garantie van de overwinning: de complete onderwerping van de stof aan de geest, van recalcitrant oorlogsgebeuren aan de menselijke knapheid.

De historische afdeling van de *Große Generalstab* stelde zich trouwens niet tevreden met een toepassing van die benadering op de nieuwste tijd. Zo begon zij sinds 1880 een groot werk over de oorlogen van Frederik de Grote uit te geven. Dat was een opmerkelijke poging, in een land waar al lang vrij historisch maar nog niet helemaal vrij *krijgshistorisch* onderzoek bestond, de ontwikkeling terug te schroeven. Wel niet in de richting van een geoctrooieerde opinie, maar toch wel in de richting van een zeer aanbevelenswaardige opinie die de kenners van het tijdvak daarover dienden te koesteren.

Nu lag het in dit geval zeker niet aan exclusieve gegevens. Er waren meer dan honderd jaar verlopen sinds Frederik de Grote, en zowel deze zelf als zijn naaste militaire medewerkers hadden van hun hart overigens geen moordkuil gemaakt. De feiten waren gemeengoed geworden. Gedetailleerde discussies over zijn veldslagen waren al volop in zwang. In Engeland had Carlyle een biografie aan hem gewijd, zo integraal dat men zijn leven bijna van dag tot dag kon reconstrueren. En thans zou het tijd zijn geworden de Duitsers ex cathedra bij de hand te nemen en hun de „ware” Frederik te laten zien? De onderneming leek bij voorbaat nogal absurd.

Het ging in feite dan ook niet om een verheldering van de historische omstandigheden, maar de trotse opzet was de Duitsers uitvoerig te vertellen dat Frederik de Grote al op dezelfde wijze oorlog had gevoerd als von Moltke, de uitermate succesvolle strateeg van de eigen tijd. Op de achtergrond speelde daarbij bovendien de gedachte mee dat de Fransen (Napoleon) te veel de eer hadden gekregen van alle vernieuwingen die zich sinds honderd jaar in de krijgskunde hadden voorgedaan. Kon men dus bewijzen dat Frederik de Grote reeds dezelfde principes had gehanteerd als Napoleon, dan werd die laatste meer gestempeld tot een buitenlandse episode in een ontwikkeling die eigenlijk de Duitsers op het voorste plan plaatste.

Delbrück c.s. als spelbrekers

De opzet gelukte echter niet. Hij gelukte vooral niet, omdat er in 1880 al genoeg onafhankelijke, onbevooroordeelde en onorthodoxe krijgshistorici bleken te zijn die heel goed wisten dat, en waarom, Frederik de Grote met Napoleon níét op één lijn kon worden gesteld, en die dat ook duidelijk uiteenzetten. Delbrück, de grote nog steeds geraadpleegde auteur op dit gebied, was een van hen. Hij weigerde constant wat officieel werd aanbevolen, namelijk Frederik binnen te halen in de selecte kring van de modernen bij uitstek, *de zogenaamde Niederwerfungsstrategen*. Nee, hij bleef erbij dat de Pruisische koning nog had behoord tot een tijd waarin veldheren niet zonder meer beslissingen wilden forceren, maar vaak heel lang om de tegenstander bleven heendraaien in de hoop hem ook zonder een grote veldslag de baas te worden. Delbrück voerde daarvoor de term *Ermattungsstrategie* in.

Nooit heeft een officiële krijgsgeschiedenis zulke zware stukken in stelling gebracht om een ketter tot zwijgen te brengen. Wie het met hem eens leek,

liep als militair gevaar niet voor promotie in aanmerking te komen — wegens deze „strategietwist” van hoofdzakelijk historisch karakter hebben zich zelfs een paar degradaties voorgedaan — en als historicus de kans in allerlei ongewenste en grove polemieken terecht te komen. Delbrück zelf kreeg het verwijt te horen dat hij „aan de lauwerkrans van de grote koning plukte” door hem te maken tot de 18e-eeuwer die hij toch wás; en een professoraat, dat de man ondanks zijn vrijmoedigheid had weten te veroveren, was net op tijd gekomen: in het parlement werden vragen gesteld hoe iemand die Frederik de Grote tot een „strategische stumper” had gemaakt, ooit professor in de geschiedenis had kunnen worden.

Friedrich von Bernhardi, de „Militärschriftsteller” die de ideeën van de *Große Generalstab* toen het ijverigst voor het grote publiek bracht, schreef twee delen, getiteld: *Friedrich der Große als Feldherr* (1881), om aan te tonen dat de opvatting van Delbrück een ramp was. Thans bestaat er nauwelijks nog een krijgshistoricus die Delbrück níét volkomen gelijk zou geven. Het geeft echter wel een indruk van de moeite die het soms heeft gekost de krijgsgeschiedenis vrij te kunnen laten functioneren. Ook de historie leek militaire geheimen te moeten bewaren.

Kann es etwas Wunderlicheres geben als daß man hundert Jahre nach Friedrich im Preußischen Generalstabe seine Strategie nicht mehr verstand und ein umfangreiches, quellenmäßiges Werk über seine Kriege herausgab, um, als die Arbeit schon weit vorgeschritten und viele Bände herausgegeben waren, zu entdecken, daß man von einer falschen Grundanschauung ausgegangen war? So wunderbar es ist, es ist nicht nur Tatsache, sondern es ist auch wieder nicht einmal so unnatürlich. Zwischen der historischen Betrachtung und der Ausübung einer Kunst entsteht leicht eine derartige Spannung.

Aldus Delbrück, samenvattend, in *Geschichte der Kriegskunst im Rahmen der politischen Geschichte*, dl 4. Berlijn (1920)438.

Het geval stond trouwens niet helemaal op zichzelf. In andere Europese landen heerste toentertijd een even sterke behoefte om de krijgsgeschiedschrijving aan te passen aan zekere flatterende eisen van het moment.

Historians ransacked their own countries' past in an effort to discover examples of the only really efficacious military posture — swift movement and quick decision. The result was an honor list of putative precursors of the Corsican and his uniquely valid principles, whether in the eighteenth century or earlier. The French had their Turenne (at least be-

fore 1673), the English their Marlborough, the Austrians their Eugene, the Russians their Peter the Great, and the Swedes their Charles XII.

Zo Thomas B. Barker, in *The military intellectual and battle* (1975)59.

De waarheid moet gezegd

De terugslag op dit alles is inmiddels volledig gekomen. Niemand verwacht van de krijgsgeschiedenis nog deze vorm van „relevantie” en dat heeft haar vrijgemaakt van veel voorgedij. De „leken” hebben volop revanche genomen op de monopolisaties van officiële kant. Zij zijn naar hartelust zelf aan het documenteren van oorlogen geslagen. Maar wordt een oorlog alleen door documentatie goed begrijpelijk? Daarachter mag men een groot vraagteken zetten. Het scepticisme van Wellington is nog steeds actueel.

Eén ding staat in ieder geval als een paal boven water: in laatste instantie was documentatie slechts rommelen in de marge.

Meer dan een halve eeuw na de inval van Napoleon in Rusland had Tolstoj het gevoel dat de waarheid daarover nooit goed was verteld en dus zette hij zich aan het schrijven van zijn *Oorlog en Vrede*. Daarbij veegde hij vrijwel alles van de tafel wat toen als documentatie over de oorlog van 1812 gold. Dat was na een halve eeuw niet zo weinig en voor een groot deel officieel genoeg. Maar na het quasi-historiografische ingrijpen van de grote romanschrijver wordt het beeld van die oorlog nu oneindig meer bepaald door wat Tolstoj zo lang na de gebeurtenissen ervan vond, dan door al die nijvere en veel gedetailleerdere oorlogsdocumentatie.

Het geval lijkt zich nu te herhalen. Zonder Tolstoj met een slechte televisiefilm te willen vergelijken heeft zich, wel niet na een volle halve eeuw maar toch wel na meer dan dertig jaar, in Duitsland met *Holocaust* iets overeenkomstigs herhaald. In heel die dertig jaar heeft het ook in Duitsland aan oorlogsdocumentatie op geen enkele manier ontbroken. In München functioneerde al die tijd niet alleen een voorbeeldig, maar ook zeer actief *Institut für Zeitgeschichte*. Zijn publikaties waren legio, geen aspect van de nationaal-socialistische periode is daarin tekort gekomen. Maar toen aan het Duitse publiek *Holocaust*, een simplificerende Amerikaanse produktie, werd vertoond leek het wel of de meeste Duitsers voor de allereerste keer een goede indruk kregen van die meer dan dertig jaar achter hen liggende periode uit hun geschiedenis. ▷

Wat is er dus met al die oorlogsdocumentatie aan de hand en wat is er de oorzaak van dat haar „impact” kennelijk zo gering blijft? Men komt het probleem misschien nader door nog een derde voorbeeld van zo'n zonder veel resultaten gebleven documentatie aan te halen, niet precies een oorlog betreffende maar wel een even ingrijpende calamiteit

Omstreeks 1920 werden in Rusland de eerste moderne concentratiekampen opgericht. Reeds voor de Tweede Wereldoorlog bestond daarover genoeg documentatie, maar vrijwel niemand leek van de feiten kennis te willen nemen. Deze zaak verdween helemaal uit het bewustzijn toen in de Tweede Wereldoorlog Rusland en het Westen samen tegen Duitsland vochten.

Na het einde van de Tweede Wereldoorlog werd de waarheid over de Duitse concentratiekampen bekend. Eenmaal met het lugubere fenomeen geconfronteerd, scheen het nu voor de hand te liggen dat het „kritische” Westen zich óók die reeds bestaande documentatie over de Russische kampen zou herinneren. Juist het tegendeel was echter het geval, en nauwelijks gehinderd door de nieuwsgierigheid van het buitenland konden de Russen hun eigen concentratiekampen thans pas goed als een „archipel” over hun immense land leggen. Tegelijk wakkerden zij overal de discussie over de Duitse concentratiekampen aan, slim bedenkende dat er, gezien de overmaat van ellende in de wereld, ook voor de grootste humanitaristen wel niet veel anders zal opzitten dan nogal selectief te zijn in de objecten van hun verontwaardiging. Bovendien lag Duitsland voor de meeste critici dichterbij, de resten van de concentratiekampen lagen daar open en bloot voor iedereen te bezichtigen en dat eiste alle aandacht op. Wie iets over Russische kampen liet verluiden, overdreef enerzijds de capaciteit die de menselijke geest in een vrij gelukkig deel van de wereld heeft om zich in andermans ellende te verdiepen en paste anderzijds ook niet helemaal in een bepaalde politieke illusie. Hoe dan ook, wie daarvan repte werd vaak uitgemaakt voor een „vijand van de vrede tussen de volken”.

Schokeffect beter dan sobere documentatie?

Men weet wie ten slotte ervoor zorgde dat dit vreemde spel niet eindeloos kon worden voortgezet. Uit Rusland zelf kwam uiteindelijk de grote ontmaskering, in de persoon van wéér een schrijver die het beter deed dan alle „zuivere documentatie” bij elkaar: Soltsjenitsyn. Men kan onmogelijk zeggen dat vóór zijn publikatie de mensen niet

al voldoende hadden kunnen „aanvoelen” over de archipel van de Goelags. Zij deden dat echter vijftig jaar lang om de een of andere reden liever niet, wat wel bewijst dat men de functie van een documentatie niet moet overschatten. Haar „impact” beantwoordt aan zulke bijzondere wetten dat het zonder meer naïef is aan te nemen dat men met documentatie de mensen wijzer maakt. Was dat zo, dan zouden de Russen al vóór Tolstoi hun „vaderlandse oorlog” in hun herinnering hebben bijgezet, zouden de Duitsers geen Amerikaanse *Holocaust* nodig hebben gehad om hen weer eens extra aan het denken te zetten en zou Soltsjenitsyn overbodig werk hebben gedaan.

Dit laatste voorbeeld toont echter precies wat er in wezen met die vertragingen aan de hand is. Zij gebeuren niet per ongeluk, maar hebben te maken met een proces van verdringing. Elke oorlogsdocumentatie, vooral een die snel erbij wil zijn om de mensen de waarheid over zo'n ingrijpend gebeuren mee te delen, berust in zoverre op een psychologisch misverstand als zij aanneemt dat de mensen na een oorlog klaar staan voor zo'n waarheid en dat het slechts een kwestie van *kennen* van die waarheid is. Er is echter ook nog zo iets als het áánkunnen, het welkom-zijn van waarheden over een verleden waarin men diep verstrikt is geweest. Zo blijkt informatie alléén niet voldoende voor een zogenaamde *Vergangenheitsbewältigung*. In de eerste plaats is er tijd voor nodig, en in de tweede plaats — dat is inzake oorlogsdocumentatie steeds opnieuw gebleken — is het ook niet de wetenschappelijke aanpak die in dit opzicht de beste resultaten bereikt. Er is iets omtrent oorlogen dat zich aan wetenschappelijke kwalificaties en classificaties onttrekt. En als de mensen zich ten slotte over oorlogen iets wilden laten vertellen dat zij min of meer voor de waarheid hielden, kwam het meestal van een andere, meer intuïtieve kant.

Wetenschap of emotionaliteit

Soltsjenitsyn leert ons diverse dingen, mede ten aanzien van oorlogsdocumentatie. Enerzijds staat absoluut vast hoeveel materiaal deze weet aan te dragen, evenzeer valt echter de onverschilligheid op waarmee dat materiaal in het algemeen wordt bejegend totdat er eindelijk iemand optreedt die op een zeker *subjectief* niveau over een vaak overgedocumenteerde oorlog weet te getuigen. Tolstoi omringde zich met verscheidene boeken die de oorlog van 1812 op punten ongetwijfeld veel gedetailleerder weergaven dan hij zelf het zou doen, evenals hij zijn werk ervan maakte enkele overle-

venden te interviewen die hem sommige van die punten konden verduidelijken. Maar in laatste instantie vertrouwd hij toch meer op zijn eigen visie. En merkwaardigerwijs was het die persoonlijke visie die voor generaties en generaties van Russische en niet-Russische lezers van *Oorlog en Vrede* veel meer de waarheid over 1812 zou gaan vertegenwoordigen dan alle „zuivere documentatie” daarover.

Zo bestaat er ook over de loopgravenoorlog van 1914/18 een massa materiaal. Maar wie daarvan werkelijk wat wil begrijpen, grijpt er nauwelijks nog naar. John Keegan heeft in dat verband geschreven (*The face of battle*, blz. 31):

Historians, traditionally and rightly, are expected to ride their feelings on a tighter rein than the man of letters can allow himself. One school of historians at least, the compilers of the British Official History of the First World War, have achieved the remarkable feat of writing an exhaustive account of one of the world's greatest tragedies without the display of any emotion at all. Agreed that this is technical history; that it is intended as a chronological record of military incident to provide authoritative source references for other historians to work from. But is this featureless prose appropriate to the description

of what we may devine was something very nasty?

In feite ging, juist door dat totale gebrek aan subjectief gevoel, die documentatie volkomen langs de mensen heen. En zoals de meevoelende Tolstoi de grote „autoriteit” over de oorlog van 1812 zou worden, zo raadpleegt men nu eerder gedichten uit de loopgraven om zich die zaak enigszins naar waarheid voor de geest te halen.

Kán een oorlog wel worden gedocumenteerd?

De grote vraag is natuurlijk in hoeverre een oorlog überhaupt documenteerbaar is, met de middelen die men daartoe meestal gebruikt. Paul Fussell heeft een prachtig boek over de Eerste Wereldoorlog geschreven, *The Great War and Modern Memory*. Tot die „moderne herinnering” blijkt de documentatie wel het allerminst te hebben bijgedragen. Andere, meer onwillekeurige elementen bepalen wat de mensen zich ervan herinneren. Zij laten zich daarbij door geen documentatie op sleptouw nemen, tenzij die misschien al te sterk appelleert aan hun gevoel voor sensatie. Maar dán is er sprake van iets wat slechts zeer indirect met hun oorlogsherinneringen heeft te maken.



Abonnementen en losse nummers

Daartoe gemachtigd door de ledenvergadering op 17 september 1979 heeft het bestuur van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap de contributie voor de leden gebracht op f 30,— per jaar, met ingang van 1 januari 1980.

Als gevolg van die verhoging wordt met ingang van dezelfde datum de abonnementsprijs van de Militaire Spectator verhoogd tot f 30,— resp. voor het buitenland f 40,—. Losse nummers kosten per 1 januari a.s. f 2,75; dezelfde prijs geldt voor losse nummers van het verenigingsorgaan Mars in Cathedra.

Het Portugese treurspel

H. Toorenvliet

publicist

Bij een oppervlakkige beschouwing en een weinig goede wil kan de Portugese historie stof voor verschillende mooie verhalen opleveren. Maar al bij een iets meer uitdiepen komt duidelijk aan het licht dat vrijwel de gehele Portugese geschiedenis door een dramatisch verloop werd gekenmerkt. De uitbuiting door vreemde overheersers en door de eigen machthebbers betekende voor het overgrote gedeelte van de Portugese bevolking permanente armoede, die tevens de verklaring opleverde voor de abnormaal grote lust tot emigratie die zich reeds in het begin van de vijftiende eeuw openbaarde.

Met de erkenning van Castilië en León in 1143 begon voor Portugal de onafhankelijkheid; na de verovering op de Moren werd Lissabon in 1147 de hoofdstad van de nieuwe staat. Vooral door toedoen van Castilië werd tevens aan de Moorse heerschappij in de Algarve een einde gemaakt, waarna de soevereiniteit over dit gebied door Castilië in 1267 aan Portugal werd overgedragen. Het zo befaamde Engels-Portugese bondgenootschap, dat een ongekend langdurig bestaan was beschoren, werd tijdens de regeringen van Edward III en Fernando I in 1373 gesloten.

De ontdekking van Madeira in 1418 was het begin van de imposante serie van ontdekkingsreizen van de Portugese zeevaarders. Reeds in 1420 hadden de Portugezen zich stevig op Madeira genesteld en in 1425 begon de Portugese emigratie naar dat eiland. Voor de toenmalige begrippen was deze emigratie van grote omvang, die bewees dat de gemiddelde Portugees zich niet wilde neerleggen bij het hem toegedachte lot. Dat had voor de regeerders in Lissabon een teken aan de wand kunnen zijn.

De Portugese expansiedrang werd vooral in de eerste periode krachtig gestimuleerd door Hendrik de Zeevaarder (1394-1460), de zoon van koning João I. De grote successen kwamen evenwel pas later.

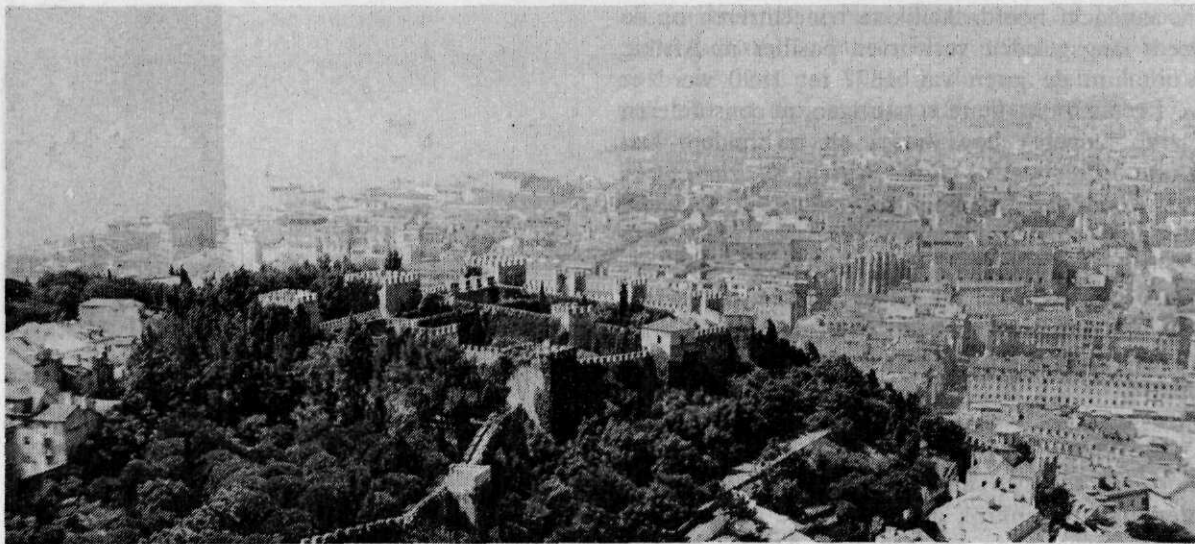
Via Kaap de Goede Hoop bereikten de Portugezen onder leiding van Vasco da Gama in 1498

India en in 1500 zetten zij onder aanvoering van Alvares Cabral in Brazilië voet aan wal. In 1501 deden zij de zuidkust van Sumatra aan, waarna zij voor het eerst havens in China en Japan binnenliepen in respectievelijk 1518 en 1542. Inmiddels hadden zij zich in 1510 in India van het belangrijke steunpunt Goa weten meester te maken en onder de vlootvoogd De Magelhaes hadden zij, na een barre tocht om Zuid-Amerika heen, in 1520 de Filippijnen kunnen bereiken. Verder waren hun maritieme ontdekkingsreizen, zoals onder andere naar het uitmondingsgebied van de Tigris en de Eufraat in de Perzische Golf (1507), naar Australië (1601) en naar Nieuw-Guinea en Polynesië (1606), stellig niet van belang ontbloot.

Spaanse overheersing

Het boven beschrevene moge dan indrukwekkend zijn geweest, de volgende periode was dat zeker niet. In 1580 verloor Portugal zijn onafhankelijkheid: na korte strijd kon Philips II van Spanje het land bij zijn rijk inlijven. De Portugese tegenstand was inderdaad niet heroïek geweest en in ieder geval onvoldoende. Toen de Spaanse koning als de nieuwe vorst Lissabon binnentrok, werd hij door de bevolking die verheugd was van het eigen wanbeleid te zijn verlost, geestdriftig toegejuicht, maar hun vroegere machthebbers stonden bij Philips II in de rij om te trachten hun eigen functies te behouden, terwijl zij tevens hun bereidheid toonden elke positie die de Spanjaarden te vergeven hadden met graagte te aanvaarden.

Maar al te spoedig bleek, dat de Portugezen de gebeurtenissen verkeerd hadden beoordeeld. Zo verhoogde de inquisitie, die in Portugal in 1540 was ingesteld, haar activiteiten, in eerste instantie gericht tegen die volksgroepen die ook daarvoor al zo fel waren vervolgd, uitgeplunderd en gedecimeerd: de Joden en de Moren. Er waren toen nog altijd vooral vele Joodse families aanwezig, die het ongeluk hadden Portugal niet vroegtijdig te hebben verlaten.



Aan de Spaanse overheersing kwam in 1640 een einde en als gevolg van de restauratie konden de Portugese regeerders de klok weer terugdraaien.

Een periode van verademing

Onder het bewind van minister-president markies De Pombal beleefde Portugal een ongeken­de opleving. De Pombal (1691-1782) stelde alles in het werk om de economie uit het slop te halen, terwijl hij tevens de bedrijvigheid van wetenschaps­mensen en kunstenaars stimuleerde.

Op 1 november 1755 werd Lissabon door een vreselijke aardbeving geteisterd; in luttele uren kostte deze natuurramp het leven aan meer dan 12.000 inwoners. De Pombal lenigde de nood van de overlevenden; hij liet niet alleen zorgen voor voedsel en kleding doch tevens voor nood­onderdak. Daarna liet hij de hoofdstad dusdanig doelmatig en uiterst fraai opbouwen dat zelfs de hedendaagse generatie hem daarvoor nog erken­telijk is.

In 1774 verschaftte hij aan het povere restant van de nog in Portugal aanwezig zijnde Joden gelijke burgerrechten. Zelfs deed De Pombal de inquisitie de oorlog aan: de door hem genomen maatregelen betekenden voor dat instituut de definitieve gena­deslag. Aan al het goede komt echter eenmaal een einde en voor de zo liberale De Pombal kwam in 1777 zijn Waterloo.

Zijn opvolgers hadden slechts één doel: de weg terug. En kortzichtigheid werd opnieuw troef.

De nauwe banden met het Verenigd Koninkrijk

Door de eeuwen heen was voor de regeringen in

Stadsgezicht van Lissabon

Lissabon de aard van de betrekkingen met Londen van doorslaggevende betekenis. Het was dan ook na aandrang van Londen geweest, dat Portugal in 1662 de nog lopende geschillen met Holland regelde, waardoor de invloedssferen van beide landen behoorlijk konden worden vastgesteld.

De betrekkingen tussen Lissabon en Londen werden nog nauwer aangehaald door het sluiten van het handelsverdrag van 1703. Dat verdrag ver­stevigde de Britse greep op de Portugese handel en zo kwam bijvoorbeeld aan de uitvoer van portwijn geen Portugees meer te pas. Bij vele Portugezen wekte dat verdrag van 1703 een alles­zins begrijpelijke wrevel op.

Evenals Spanje werd Portugal in 1808 oorlogs­terrein door de — tegen het Napoleontische Frankrijk gerichte — Britse militaire interventie, maar de Engelse bondgenoten gingen in het land even erg te keer als de Franse vijanden. Hun op­treeden was zo ergerlijk, dat zelfs generaal Welles­ley (de latere hertog van Wellington) niet schroom­de daarover in het openbaar zijn spijt te betuigen.

Brazilië, een van de belangrijkste Portugese kolo­niën, werd in 1822 een onafhankelijk keizerrijk, waardoor de Portugese invloed daar steeds verder afnam. Nadat in Brazilië in 1889 de republiek was uitgeroepen, verdween deze invloed vrijwel geheel. Opvallend was echter dat het zo conservatieve Portugal in 1856 in alle overzeese gebiedsdelen de slavernij afschafte, en, als eerste land ter wereld, in 1867 ook de doodstraf.

Het geleidelijke afbrokkelen van de Portugese invloed in Brazilië had Lissabon doen besluiten,

de aandacht hoofdzakelijk te concentreren op de reeds lang geleden verworven posities in Afrika. Vooral in de jaren van 1877 tot 1890 werd er veel gedaan om die te verstevigen, te consolideren en zo mogelijk nog verder uit te breiden. Dat wekte echter wrevel bij de Britten, die zichzelf in dat werelddeel de hoofdrol hadden toebedeeld. Voor de kust bij Lissabon verscheen daarom in 1890 een krachtig Brits smaldeel, terwijl tegelijkertijd de Engelse gezant bij de Portugese regering een ultimatum afgaf waarin een onmiddellijk ingaande matiging van de Portugese aanspraken in Afrika werd geëist op straffe van een bombardement van de vloot op de hoofdstad. Vanzelfsprekend legde Lissabon het hoofd in de schoot. Portugal zag zich nu gedwongen zowel met het Verenigd Koninkrijk als met België verdragen te sluiten, waarin de grenzen van Angola en van Mozambique definitief werden vastgelegd (1891). Aangezien men internationaal Lissabon toen niet meer in staat achtte het grote Portugese imperium in stand te houden, werden in 1898 door Berlijn en Londen geheime besprekingen gevoerd die de verdeling van de voornaamste Portugese koloniën in Afrika beoogden. Dat deze snode plannen nooit werden uitgevoerd, is zuiver en alleen te danken geweest aan het daarna snel verslechteren van de Duits-Engelse betrekkingen. Achteraf bekeken was het niet eens zo verwonderlijk, dat in de tweede helft van de negentiende eeuw een gedeelte van de overigens kleine Portugese intelligentsia alleen nog maar heil verwachtte van een definitieve aansluiting bij Spanje.

In de periode van 1890 tot 1940 schommelde het totale inwonertal van Portugal rond de zeven miljoen. Er was dus van toeneming geen sprake en de reden daarvan was, dat in deze 50 jaar meer dan een miljoen inwoners het land als emigrant verlieten. Toch bleef Portugal een achtergebleven gebied, hetgeen duidelijk werd gedemonstreerd door het hoge aantal analfabeten. Nog omstreeks 1970 beheersten slechts 3 op de 5 Portugezen de kunst van het lezen en schrijven; in Lissabon lagen deze cijfers iets gunstiger, namelijk 3 op 4.

De Portugese republiek

Het was zonder meer logisch dat in Portugal naar verandering werd gestreefd en naar nieuwe wegen gezocht, maar de republikeinse staatsvorm kwam toch pas later dan algemeen werd verwacht. Nadat Manuel II in 1910 afstand van de troon had gedaan en als balling in Londen was aangekomen, werd de Portugese republiek een feit. Deze nieuwe



Carmona, president van 1928 tot 1951

situatie werd door de meeste mogendheden in 1911 aanvaard. Portugal was nu in een andere fase beland, de fase van de onderlinge strijd van de nieuwe regeerders en politici die elkaar voornamelijk het leven zuur maakten door middel van spitsvondige doch eindeloze haarkloverijen over onbenulligheden. Derhalve kwam slechts weinig positiefs uit de bus en veel veranderde er niet. Wel verschaftte Lissabon al in 1914 aan alle Portugese overzeese gebiedsdelen een beperkte autonomie; een maatregel, die voor die tijd als ultramodern kon worden beschouwd.

De wil tot behoud van de koloniën was de hoofdaanleiding voor Lissabon in 1916 tijdens de Eerste Wereldoorlog tot deelneming aan geallieerde zijde te besluiten. Door een militaire bril gezien was deze deelneming nauwelijks van enige betekenis. Aan het Franse front stonden medio 1918 twee Portugese divisies in het veld, maar aan het einde van de oorlog telde deze kleine strijdmacht toch nog 5000 gesneuvelden.

Bij de vredesonderhandelingen in Versailles kwamen de Portugese afgevaardigden automatisch terecht in de hoek van de armlastige overwinnaars. Zij dienden nog goed op hun tellen te passen ook, want anders zouden misschien de níét armlastige overwinnaars nog iets van het Portugese imperium bij hun eigen grondgebied hebben ingelijfd!

De zwakke Portugese republiek veranderde in 1926 in een dictatuur. Generaal Carmona deelde de lakens uit en op 15 april 1928 werd hij door middel van een volksreferendum tot president verkozen.

De Portugese economie bleef evenwel het zorgenkind; in 1928 was de situatie dusdanig toegespitst dat de regering bij de Volkenbond een lening van tien miljoen pond sterling aanvroeg. Lissabon kon die lening krijgen, doch alleen op dermate vernederende voorwaarden dat de aanvraag werd ingetrokken. Het moet op het credit van Salazar — die van 28 april 1928 af het ministerie van financiën beheerde — worden geschreven dat aan het



Salazar, dictator van 1932 tot 1968

reeds eeuwen bestaande financiële wanbeheer een halt werd toegeroepen: hij verschafte zich een zo stevige greep op de andere ministeries dat van toen af de andere regeringsleden pas konden gaan uitgeven nadat het ministerie van financiën zijn fiat had gegeven.

In 1932 werd Salazar premier, waardoor hij in feite tevens het dictatorschap van Carmona overnam. Ook nadat Salazar in 1933 het éénpartijstelsel invoerde, handhaafde hij zijn al eerder ingenomen standpunt dat de staatsuitgaven de staatsinkomsten niet mochten overtreffen. Dat betekende voor Portugal een vrijwel ongekende weelde. Deze gang van zaken werd voortgezet tot in het begin van de jaren '60. Toen begonnen de moeilijkheden in de overzeese gebiedsdelen, die vooral de militaire uitgaven kolossaal deden stijgen.

De Portugese neutraliteit tijdens de Tweede Wereldoorlog

Tijdens de Spaanse Burgeroorlog gingen zowel de sympathie als de steun van Lissabon naar de nationalistena uit. De doorvoer van oorlogsmateriaal genoot talrijke faciliteiten, en aan het vertrek van Portugese vrijwilligers voor Franco werd geen strobreed in de weg gelegd. In de eerste jaren van de Tweede Wereldoorlog stond het „neutrale” Portugal moreel aan de kant van de As-mogendheden, hoewel niet zo openlijk als Spanje dat demonstreerde.

Uiteraard was vooral in de periode tot 1943 ook Lissabon voor de militaire inlichtingendiensten een dorado. Daarvan profiteerden echter niet alleen Berlijn en Rome, want ook de geallieerden pikten gretig hun graantjes mee. Niemand nam echter aan deze situatie aanstoot aangezien ook elders, in Bern, in Madrid en in Stockholm, uit hetzelfde vaatje werd getapt.

De gebeurtenissen van eind 1942 en begin 1943 — de geallieerde landingen in Noord-Afrika, de conferentie van Casablanca en de val van Stalingrad

— maakten als overal elders ook in Lissabon grote indruk. De inkeer bleef niet lang uit, want ook Lissabon gaf spoedig de toen gebruikelijke politieke en diplomatieke volte face te zien.

Het tijdelijk op de achtergrond geraakte Brits-Portugese bondgenootschap van 1373 bleek plotseling nog springlevend te zijn en werd zelfs opnieuw opgepoetst. Het kostte Lissabon geen enkele moeite de geallieerden de Azoren als basis ter beschikking te stellen. Het geallieerde gebruik van deze basis droeg in belangrijke mate ertoe bij dat de laatste dreiging van het Duitse onderzeebootwapen in de Atlantische Oceaan definitief kon worden geëlimineerd.

Vele van de Engels-Italiaanse besprekingen die uiteindelijk de Italiaanse capitulatie van 9 september 1943 zouden bewerkstelligen, werden in Lissabon gevoerd. Het was markant, dat de leden van de geheime politie („Pide”), die anders overal met hun neus bovenop stonden, duidelijk blijken gaven van deze contacten niets te hebben bespeurd.

De „wolfraam-rush”

Wolfraam is nu eenmaal een onmisbaar element voor de oorlogsindustrie (pantserplaten!). Vooral de Portugese provincie Minho bleek uiterst rijk aan wolfraam te zijn en het produkt was daar zelfs gemakkelijk te delven. Evenals Spanje leverde Portugal het aan Duitsland, hoewel Lissabon een gedeelte van zijn produktie aan Engeland verkocht. Omstreeks 1942 beleefden de prijzen van wolfraam een aanzienlijke stijging; binnen een maand liep de prijs per ton op van £ 2500 tot £ 6000. Vooral in Minho ontstond zonder meer een rage. Maar ook hier deed het spreekwoord „zo gewonnen, zo geronnen” weer opgeld.

Tegen het einde van de oorlog verschanste de Portugese regering zich achter haar zogenaamde traditionele anti-bolsjewistische instelling. Evenals in Madrid werd in Lissabon heel goed begrepen, dat het Rode Leger in Europa veel verder had kunnen oprukken dan Londen en Washington ooit hadden kunnen bevroeden.

In de periode van 1939 tot en met 1948 was de Portugese buitenlandse politiek eigenlijk een verlengstuk geweest van de Spaanse beleidslijn. Het werd dan ook als logisch aanvaard dat het Spaans-Portugese vriendschaps- en niet-aanvalsverdrag (het Iberische Pact) van 1939 tegen het einde van 1948 weer met tien jaar werd verlengd.

Portugal werd op 27 juli 1949 lid van de NAVO

en in 1950 stelde het de Azoren als militaire basis ter beschikking van de Verenigde Staten.

Na de dood van Carmona in 1951 werd generaal Lopes de nieuwe president. Portugal werd in 1955 als lid van de Verenigde Naties aanvaard. In 1958 werd generaal Lopes als president opgevolgd door admiraal Thomáz; in dat zelfde jaar werd ook het Iberische Pact wederom verlengd; de laatste verlenging daarvan zou plaatsvinden in 1968, nadat generaal Franco een officieel bezoek aan Lissabon had gebracht.

Het begin van een lange lijdensweg

Inmiddels waren sedert 1954 met India moeilijkheden ontstaan over de Portugese enclaves. Uiteindelijk werden deze geschilpunten op 18 december 1961 hardhandig uit de weg geruimd toen Indiase troepen Goa en twee enclaves van minder belang, Damoa en Dia, bezetten. Eveneens in 1961 hadden de Portugese troepen in Angola hun eerste gevechten met de inheemse guerrillero's moeten voeren. Kort daarna ontstond de eerste onrust in Mozambique, maar daar bleken de Portugezen in 1964 — zij het slechts voor korte tijd — nog in staat door militair ingrijpen dit gebiedsdeel in het gareel te krijgen. De grote lawine, die de ineensstorting van het Portugese imperium zou bewerkstelligen, was echter al niet meer tegen te houden.

Talrijke Afrikaanse landen gingen ertoe over hun handelsbetrekkingen met Portugal zoveel mogelijk te beperken; Kongo-Kinsjassa — het tegenwoordige Zaïre — verbrak in 1966 zelfs de diplomatieke betrekkingen met Lissabon.

In 1968 werd Salazar — hij was door een hersenbloeding volledig uitgeschakeld en zou in 1970 overlijden — door Caetano als premier opgevolgd. De later door de regering afgegeven verklaring over volledige autonomie voor alle overzeese gebiedsdelen binnen het Portugese gemeenebest bleek mosterd na de maaltijd en kon evenmin het getij nog doen keren. Eind februari 1974 verscheen het opzienbarende boek „Portugal en de toekomst”. De auteur daarvan was generaal Spinola, die daarvoor als uiterst conservatief bekend stond.

In zijn werkstuk gaf Spinola te kennen dat het volgens hem onmogelijk was geworden de onafhankelijkheidsbewegingen in de verschillende overzeese gebiedsdelen met militair geweld te beteugelen. Spinola's boek werd een bestseller en binnen een week na het verschijnen waren er al 10.000 exemplaren verkocht. Het boek gaf in feite tevens

de stoot tot de Anjerrevolutie van 25 april 1974, waarbij de strijdkrachten de hoofdrol speelden.

Een en ander betekende een periode van grote onrust. Talrijke politici keerden uit ballingschap terug en het demonstratietijdperk nam een aanvang. Iedereen deed eraan mee en men demonstreerde met, tegen en door elkaar. Vooral in de grote steden, Lissabon en Oporto, werd het straatbeeld dagelijks gekenmerkt door enorme optochten. Waarvoor men demonstreerde wisten maar weinigen, maar wel kon worden vastgesteld dat anarchie en chaos het bal leidden. Toch werd generaal Spinola, die vooral in het buitenland nog veel vertrouwen genoot, op 14 mei tot president aangesteld. Zijn ambtsperiode, die verre van glorieus verliep, duurde slechts tot 30 september 1974. Generaal Costa Gomes volgde hem op en op zijn beurt begaf Spinola zich in (tijdelijke) ballingschap. Maar anarchie en chaos bleven de boventoon voeren; vriend en vijand zowel in het binnen- als in het buitenland verwachtten een communistische greep naar de macht. Daarbij kwam nog dat de communistische leider Cunhal — in tegenstelling tot de andersdenkende politici — met beide benen goed op de grond stond. Alleen uit zijn mond waren realistische geluiden te horen; zelfs poogde hij olie op de golven te werpen. Het waren echter de verkiezingsuitslagen, die duidelijk maakten dat de machtspositie van de Portugese communisten slechts schijn was geweest: zij bleken op geen stukken na de percentages van bijvoorbeeld hun zusterpartijen in Frankrijk en Italië te kunnen behalen.

Voor Portugal was evenwel het ergste van alles, dat de bevolking geheel leek te vergeten dat er ook nog moest worden gewerkt. De industrie produceerde maar weinig en de handel was vrijwel verlamd; de economische situatie ging met sprongen achteruit.

Aangezien de meeste Portugese politici een aversie tegen coalitieregeringen bleken te bezitten, struikelden in deze nieuwe democratie vrijwel alle regeringen over hun eigen te zwakke basis. Deze gang van zaken kenmerkte de gehele episode van generaal Costa Gomes' presidentschap.

De kentering

De verkiezing tot president van de chef van de generale staf generaal Eanes op 27 juni 1976 zorgde voor een kentering ten goede. Tijdens de verkiezingscampagne had Eanes de slagzin „vrijheid in orde en veiligheid” gebruikt en deze leuze

was kennelijk goed gevallen. Al spoedig durfde Eanes zich te veroorloven, de Portugezen erop attent te maken dat zij behalve hun rechten ook nog hun plichten hadden. Ook door toespraken op de nationale feestdag (25 april) maakte Eanes de bevolking deelgenoot van zijn gedachten en wensen. In 1977 zei hij het een schande te vinden dat het in de rij staan voor hun dagelijks brood door de Portugezen als normaal werd beschouwd; in 1978 verweet hij de politieke partijen hun ineffectiviteit en gebrek aan inzicht ten opzichte van de nog steeds voortdurende economische en politieke crisis.

Ondanks dat ook onder Eanes talrijke premiers, zoals Soares, Nobre da Costa en Da Mota Pinto, het niet konden bolwerken, kon toch wel een zekere verbetering in de Portugese toestand worden vastgesteld. Opvallend was dat inderdaad veelvuldig van vakministers gebruik werd gemaakt.

In het laatst van juli jl. kreeg Portugal zijn zoveelste nieuwe regering met Maria de Lurdes Pintassilgo als premier. Aan dit kabinet, dat veelal de regering van de 100 dagen wordt genoemd, vallen twee belangrijke taken ten deel. Ten eerste dienen alle zeilen te worden bijgezet om de ingetreden verbetering in de toestand te bestendigen, waarnaast in de tweede plaats de komende verkiezingen — en wel allereerst de tussentijdse parlementsverkiezingen — vakkundig dienen te worden voorbereid. Zonder meer is het voor Portugal wenselijk dat de verkiezingsuitslagen voor het nieuwe parlement een dusdanige samenstelling zullen opleveren, dat de vorming van een stabiele regering op brede basis tot de mogelijkheden zal behoren. Na een eventuele herverkiezing in 1981 van Eanes als president — en uiteraard dient deze kundige stoïcijn dat eerst zelf nog te ambiëren — zou het diep beproefde land eindelijk een periode van opleving op velerlei gebied kunnen tegemoet gaan.

De strijdkrachten

Inderdaad zou zonder de medewerking van de Portugese strijdkrachten de Anjerrevolutie van april 1974 niet tot stand zijn gekomen. Daarna vertoonde de strijdmacht het klassieke voorbeeld van hoe het niet moet zijn. De politieke hartstochten verscheurden niet alleen het volk, maar verdeelden ook de strijdkrachten, en in het bijzonder de landmacht, in talrijke groeperingen die het volledig oneens waren: voordat men het zelf

besepte, stond in de kortst mogelijke tijd iedereen lijnrecht tegenover de ander.

Onmiddellijk dient echter te worden opgemerkt dat, ten gevolge van de vele strijdtonelen in de overzeese gebiedsdelen, de strijdkrachten over een abnormaal hoge totale sterkte beschikten. Zelfs in 1975 bedroeg deze nog 217.000 man, onderverdeeld in: landmacht 179.000, marine 19.500 en luchtmacht 18.500. Alleen bij het optreden van de commando's en van de mariniers kon nog een zekere discipline worden bespeurd; de overige onderdelen verkeerden vrijwel in ontbinding.

Omstreeks september 1975 had in gezaghebbende NAVO-kringen het idee postgevat dat Portugal als serieuze militaire partner geheel kon worden afgeschreven. Ook bij de strijdkrachten kwam de kentering pas tijdens het presidentschap van generaal Eanes. Momenteel is men zo ver dat de beoogde en stellig noodzakelijke inkrimping van de totale sterkte zal zijn bereikt. Dat betekende het terugbrengen van de totale sterkte tot 44.000 man of ongeveer 20% van de sterkte van 1975. De planning was 26.000 voor de landmacht en 8.000 voor zowel de marine als de luchtmacht. Voor het arme Portugal was dat echter een normalisering tot het maximaal haalbare.

Ook wist men de wijsheid op te brengen zoveel mogelijk van de verpolitiekte officieren naar huis te sturen; het pensioneren van majoor De Carvalho, die enkele jaren als generaal veel publiciteit genoot, is daarvan een markant voorbeeld.

Zoveel mogelijk werd de discipline weer hersteld en langzamerhand werd de nu kleine Portugese strijdmacht weer het aanzien waard. Ook de NAVO-bondgenoten durfden hun visie ten opzichte van de Portugese strijdkrachten weer enigszins in positieve richting te herzien. Door het afsluiten van twee belangrijke verdragen kon deze lijn verder worden doorgetrokken: op 18 juni jl. sloot Lissabon met de Verenigde Staten een akkoord ter verlenging van het gebruik van hun bases op de Azoren en op 16 augustus jl. werd een akkoord met de Bondsrepubliek gesloten dat de voortzetting regelde van de pilotenopleiding van de Duitse luchtmacht op de Portugese luchtmachtbasis bij Beja in de zuidelijke provincie Alentejo. Tegen betaling van 80 miljoen dollar, die moeten worden gebruikt voor de verbetering van de economische toestand op de Azoren, en 60 miljoen dollar, die zullen worden uitgekeerd in de vorm van militaire hulp, hebben de Amerikanen zich tot in 1983 verzekerd van het gebruik

van de voor hen onmisbare strategische steunpunten in deze kleine archipel. De overeenkomst met de Duitsers werd voor een periode van negen jaar gesloten; voor Portugal betekent dat — met inbegrip van (te zijner tijd) de overdracht van de door de Duitsers gezette gebouwen en aangelegde installaties, de salarissen voor 200 Portugese werk-

nemers en een schenking van oorlogsmaterieel ter waarde van 50 miljoen gulden — een miljard gulden aan extra inkomsten.

Zonder enige aarzeling dient het moeizame herstel van het aanzien van de Portugese strijdkrachten eveneens te worden geboekt op rekening van president Eanes.

Literatuur

A. Moreira — *The spirit of prince Henri and Portugal's present policy overseas*. Agência-géral do Ultramar, Lissabon (1961).

N. Bruce — *Portugal. The last empire*. David & Charles Ltd, Londen (1975).

J. Rentes de Carvalho — *Portugal, de bloem en de sikkel*. Arbeiderspers, Amsterdam (1975).



MAAK U NIET BEZORGD

dat u na dienstverlating de

MILITAIRE SPECTATOR

niet meer zult ontvangen:

als lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van
de Krijgswetenschap vindt u hem maandelijks in uw bus!
Bovendien driemaandelijks Mars in Cathedra. Voor f 30,— per jaar!

Snel een briefkaart aan de secretaris

DENIJSSTRAAT 135, 2251 HJ DEN HAAG

en uw bezorgdheid is over !

Hóé in voorkomend geval de NAVO-verdediging zal moeten worden gevoerd is een vraag die de rechtstreeks daarbij betrokkenen reeds lang bezighoudt. Om het juiste antwoord op die vraag te kunnen geven is het van groot belang te weten hoe de potentiële tegenstander voornemens is op te treden. Een artikel als het nevenstaande, waarin wordt geschetst hoe de Russen de talrijke waterhindernissen in hun opmars denken te overwinnen, draagt essentiële gegevens aan voor een verantwoorde oordeelsvorming over een te bezigen NAVO-tactiek.

De aandachtige lezer zal merken dat een reeks van vragen wordt opgeroepen waarop het artikel het antwoord vooralsnog moet schuldig blijven. Het is ook geenszins de bedoeling van de schrijver, de Steen der Wijzen aan te dragen. Toch is het hoog tijd dat er een grondige herbezinning komt op de bruikbaarheid van de huidige verdedigingsdoctrine: het optreden van de enkele man zowel als van de verschillende eenheden lijkt nauwelijks afgestemd op de middelen en methodieken van de tegenpartij. Zo kan men zich afvragen of het niet mogelijk is te trachten een Sagger-raket te ontwijken in de 12 seconden die deze nodig heeft om 1500 meter af te leggen; in hoeverre de eigen lichtdiscipline mag worden prijsgegeven om bij duisternis de richter van de Sagger te verblinden; welke invloed is te verwachten van de verbeterde luchtverdediging van het Russische achtergebied, met name met het oog op de dientengevolge vrijkomende extra vliegtuigen; hoe kan worden gebruik gemaakt van de moeilijkheden ter andere zijde als men daar de relatief schaarse verbindingsmiddelen moet bezigen voor de verkeersleiding tijdens de rivierovergang in plaats van voor het tactische gebeuren dat terzelfder tijd hoge prioriteit geniet; in hoeverre het invoeren van luchtafweermiddelen op de lagere niveaus noodzakelijk is, gelet op de belangrijke rol die is toebedacht aan de gevechtshelikopter Hind.

Vragen, waaraan er nog vele kunnen worden toegevoegd. Klaarblijkelijk volstaat het niet, met een zekere zelfvoldaanheid te verkondigen dat er geen problemen zijn zolang wij ons maar houden aan de vigerende doctrine: de opdracht luidt nog steeds „verdedigen”, maar het „hoe?” vraagt steeds dringender om een adequaat antwoord!

De rivierovergang door Russische eenheden*

C. Ros

eerste luitenant van speciale diensten

In Voyenny Vestnik van maart 1977 werd een interview gepubliceerd met leger-generaal I. G. Pavlovskii, de opperbevelhebber der grondstrijdkrachten van de USSR, tevens plaatsvervangend minister van defensie, ter gelegenheid van het bezoek van de opperbevelhebber aan een tactische oefening. De interviewer was generaal-majoor I. Skorodumov.

Uit de uitspraken van gen Pavlovskii blijkt duidelijk, dat hij veel belang hecht aan het doorschrijden van waterhindernissen. Hij stelt onder meer:

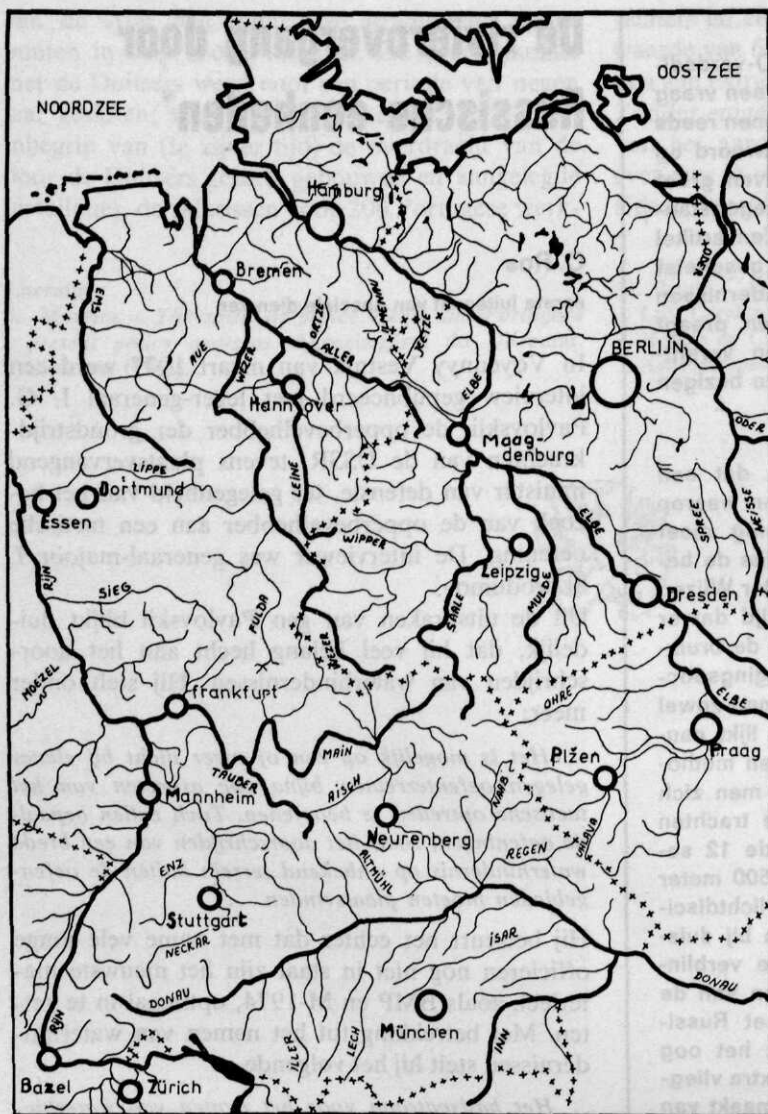
... Het is mogelijk op een of meer dicht bij elkaar gelegen oefenterreinen bijna alle aspecten van het tactische optreden te beoefenen. Toch zullen bepaalde oefeningen, zoals het doorschrijden van een brede waterhindernis op onbekend terrein buiten de oefengebieden moeten plaatsvinden ...

Hij betreurt het echter dat met name vele jonge officieren nog niet in staat zijn het nieuwste materieel, zoals BMP en M-1974, optimaal in te zetten. Met betrekking tot het nemen van waterhindernissen stelt hij het volgende.

... Het basispatroon voor het nemen van waterhindernissen is de doorschrijding uit de beweging. Dank zij de momenteel bij de grondstrijdkrachten in gebruik zijnde amfibische voertuigen en andere overzetmiddelen is deze gevechtsvorm mogelijk geworden. Het vereist echter wel een groot organisatietalent van de commandant. De kleinste fout, oponthoud of opeenhoping van troepen vlak voor de oever, onvoldoende afbreuk aan de vijand op de andere oever, niet vloeiend verlopende tankdoorschrijding, niet effectief artillerie- en mortiervuur, verkeerde inzet van de anti-tankmiddelen of ondoordachtheid bij het plannen van de luchtverdediging, kunnen leiden tot onverwachte gevolgen ...

Verder wijst hij op de grote beweeglijkheid, de uitgebreide vuursteunmogelijkheden en het verassingselement die bij het hedendaagse gevecht een grote rol spelen.

* Een tactische studie aan de hand van gegevens uit open bronnen.



Afb. 1 Belangrijke waterlopen op het grondgebied van de beide Duitslanden

In de Sovjetrussische pers zijn reeds vele artikelen gewijd aan het uitwerken van een tactische conceptie, waarbij een verhoogd aanvalstempo kan worden verzekerd. Bij bijna alle beschreven meerdaagse oefeningen over een afstand van enige importantie speelde de strijd zich af om een waterhindernis. In het kader van dat hoge aanvalstempo spreken de Russen dan ook al jaren over het „forceren van een waterhindernis” (*forsirovannija vodnikh pregrad*).

Kolonel-generaal S. Aganov, commandant der genie-eenheden, onderschrijft in een artikel in de Rode Ster van 15 juni 1978 het belang dat Pavlovskii hecht aan het forceren van een waterhindernis. Hij wijst in dat kader erop dat reeds vele tankeenheden samen met genisten deze gevechtvorm beoefenen. Ook hem moet echter van het hart dat er blijkbaar nog steeds te veel officieren

zijn die niet alle ter beschikking staande middelen optimaal benutten, met name waar het de overzetmogelijkheden van de genie betreft.

Een groot deel van het succes hangt af van grondige en goed voorbereide verkenningen, aldus kolonel-generaal G. Salmanov, plaatsvervangend bevelhebber voor gevechtsopleidingen bij de grondstrijdkrachten van de USSR.

Ook hij ziet het grote belang van een hoog aanvalstempo als kenmerk van het hedendaagse gevecht, waarbij dient te worden gestreefd naar het neutraliseren van vijandelijke steunpunten met een minimum aan verliezen en een maximum aan tijdwinst. Een effectieve onafgebroken verkenning, zowel overdag als 's nachts, is een van de voorwaarden voor het bereiken van dit doel. Verder ziet hij een belangrijke rol weggelegd voor de luchtverdedigingsstrijdkrachten, die met name aan-

dacht zullen moeten besteden aan laagvliegende doelen.

Kolonel Robert D. Rasmussen onderkent in zijn beschouwing in *Air University Review* van juli/augustus 1978 ook reeds de vergevorderde technologische ontwikkeling van de Russische luchtverdedigingsmiddelen, waardoor het niet meer noodzakelijk is luchtoverwicht te bevechten met vliegtuigen. Het logische gevolg daarvan is dat een groter aantal vliegtuigen ter beschikking komt voor het ondersteunen van de aanval in de vorm van close air support en het bestoken van tactisch belangrijke gebieden en reserves. Een goede verkenning van de vijandelijke verdedigingswerken, steunpunten, flanken, hindernissen, vuursteunmiddelen, reserves en logistieke installaties zal dit optreden erg effectief doen worden.

Het is inmiddels duidelijk dat het forceren van waterhindernissen uit de beweging een van de gevechtsvormen is die bepalend zullen zijn voor het welslagen van eventuele Russische acties tijdens een Europees avontuur.

Doelen en terrein

Uit de vele scenario's die zijn geschreven voor een

TABEL 1

Plaatsnaam	Eenheid
Zossen-Wünsdorf	Hoofdkwartier GSVG Staf 16 Tactische Luchtleger
Fürstenberg	Staf 2 Gardeleger
Neustrelitz	Staf 9 Garde Tankdivisie
Perleberg	Staf 32 Garde Mechdivisie
Schwerin	Staf 94 Garde Mechdivisie
Magdeburg	Staf 3 Stootleger
Templin	Staf 25 Tankdivisie
Neuruppin	Staf 12 Garde Tankdivisie
Kramnitz	Staf 10 Garde Tankdivisie
Hillersleben	Staf 47 Garde Tankdivisie
Stendal	Staf 207 Mechdivisie
Dresden	Staf 1 Garde Tankleger
Wittenberg	Staf 6 Garde Tankdivisie
Desau-Rosslau	Staf 7 Garde Tankdivisie
Riesa/Sachsen	Staf 9 Tankdivisie
Dresden	Staf 11 Garde Tankdivisie
Halle	Staf 27 Garde Mechdivisie
Nohra	Staf 8 Gardeleger
Jena	Staf 20 Garde Tankdivisie
Grimma	Staf 20 Garde Mechdivisie
Ohrdruf	Staf 39 Garde Mechdivisie
Naumburg Saale	Staf 57 Garde Mechdivisie
Eberswalde	Staf 20 Gardeleger
Bernau	Staf 6 Garde Mechdivisie
Juterbog	Staf 14 Mechdivisie
Doberitz	Staf 19 Mechdivisie
Potsdam	Staf 34 Garde artilleriedivisie
Neuruppin	Een pararegiment

mogelijk optreden van Warschau-Pactstrijdkrachten in Europa en waarvan onder meer die van Graham H. Turbiville een grote bekendheid geniet, blijkt keer op keer dat de algemene verwachting is dat deze eenheden zullen trachten het Kanaal zo spoedig mogelijk te bereiken. Dit geldt overigens ook voor de Sont. Om deze doelen te kunnen bereiken, zullen vele waterhindernissen moeten worden overwonnen. Ter illustratie daarvan zijn in afb. 1 de belangrijkste waterlopen op en rond het grondgebied van de beide Duitslanden opgenomen. Uit deze kaart blijkt duidelijk dat bijna alle waterlopen dwars op een eventuele aanvalsrichting staan. Om de 20 tot 25 km is er een waterloop die breder is dan 6 meter. Om een aanval succesvol te laten verlopen zal men dus dienen te beschikken over veel amfibische voertuigen en over voldoende brugslagmiddelen.

Slagorde

De Oostduitse Militaire Districten III en V beschikken samen over vier gemechaniseerde en twee tankdivisies. Verder zijn in Oost-Duitsland permanent 10 gemechaniseerde en 10 tankdivisies uit de Sovjet-Unie gelegerd. Deze laatste 20 divisies vormen samen de GSVG (*Gruppa sovjetskikh voisk v Germanii*). Ter ondersteuning zijn daaraan toegevoegd een tactisch luchtleger en een artilleriedivisie. De slagorde van deze eenheden is weergegeven in tabel 1.

Het totaal van de daarin vermelde eenheden komt overeen met de organisatie van een Russisch front in oorlogstijd.

Uitrusting

De verkenningsskadrons en -bataljons zijn geheel amfibisch. Zij zijn uitgerust met de PT-76, BRDM en BMP en hebben daardoor het voordeel te kunnen optreden zonder hulp van de genie, in de vorm van brugslagmaterieel.

Hoewel bijna alle gepantserde personeelsvoertuigen amfibisch zijn, beschikken alle gemechaniseerde en tankregimenten over brugleggende tanks die een breedte van 15 meter kunnen overbruggen. De geniebataljons van iedere divisie beschikken verder nog over amfibische ponten, genaamd GSP (*Gusenichnii samokhodnii ponton*), aanvalsbuigen van het type PMP (*Plavajushchii mostovoi ponton*) en amfibische cargo voertuigen, zoals K-61 en PTS-M.

Alle in gebruik zijnde tanks kunnen worden voorzien van een snorkeluitrusting.



Afb. 2 Een batterij M-1974 steekt op eigen kracht een waterhindernis over

Het leger en het front kunnen waar zij dat nodig achten de voorwaartse beweging ondersteunen door het ter beschikking stellen van extra brugslagmaterieel alsmede helikopters voor het uitvoeren van luchtmobiele acties.

De kenmerken van de rivierovergang

De beslissing een waterhindernis te forceren kan reeds in een vroeg stadium van de aanval worden genomen. Derhalve kunnen opdrachten en richtlijnen aan de diverse eenheden eveneens vroegtijdig worden uitgegeven. Met name het door verkenningen verzamelen van gegevens over de vijandelijke sterkte en opstellingen, over de rivier en over het terrein vloeien direct daaruit voort. Uiteraard zullen deze verkenningen met de nodige voorzichtigheid moeten worden uitgevoerd om het element van verrassing niet verloren te laten gaan. Meestal zijn er in de verkenningseenheid genisten opgenomen; zij verzorgen de genietechnische gegevens en ruimen waar mogelijk reeds hindernissen.

Het uitsturen van voortdetachementen met de opdracht intact zijnde bruggen te veroveren zal een veel voorkomend element van het optreden zijn. In plaats van een voortdetachement in te zetten dat ten koste gaat van de sterkte van de hoofdmacht, is het goed mogelijk dat een luchtmobiele of luchtlandingseenheid wordt ingezet. Sterke voorhoedebataljons zullen dan moeten trachten zo snel mogelijk contact te maken met de voortdetachementen of luchtlandingseenheden, aangezien die eenheden qua logistiek erg kwetsbaar zijn en volkomen afhankelijk van de snelheid waarmee de

hoofdmacht hen kan bereiken. Artillerie zal ver naar voren moeten worden geschoven om de acties aan gene zijde van de waterhindernis zo effectief mogelijk te kunnen steunen.

De nadruk bij het inzetten van artillerie zal vallen op het neutraliseren van de vijandelijke verdediging en het uitschakelen van de vijandelijke artillerie, waarbij het inzetten van nucleaire en chemische wapens voor wat betreft de technologische ontwikkeling van de Russen niet tot de onmogelijkheden behoort. Het beweeglijk optreden van de artillerie is sinds kort aanmerkelijk vergroot door de invoering van gemechaniseerd 122 en 152 mm geschut, waarbij nog kan worden opgemerkt dat het eerste, de M-1974, ook nog amfibisch is. Afb. 2 toont de eerste in de Russische pers gepubliceerde foto van de M-1974, waaruit dat blijkt.

Een goed georganiseerde luchtverdediging dient ervoor te zorgen dat in afwachtingsgebieden, bij de oversteekplaatsen en in het bruggehoofd kan worden gewerkt zonder al te zeer te worden belemmerd door vijandelijk lucht optreden. Dat impliceert de noodzaak van zeer mobiele en terreinvaardige lucht doelartillerie; daarin is inmiddels voorzien door het in de organisatie opnemen van de SA-9 en de SA-8 (afb. 3 en 4).

Een mogelijk verloop van de rivierovergang

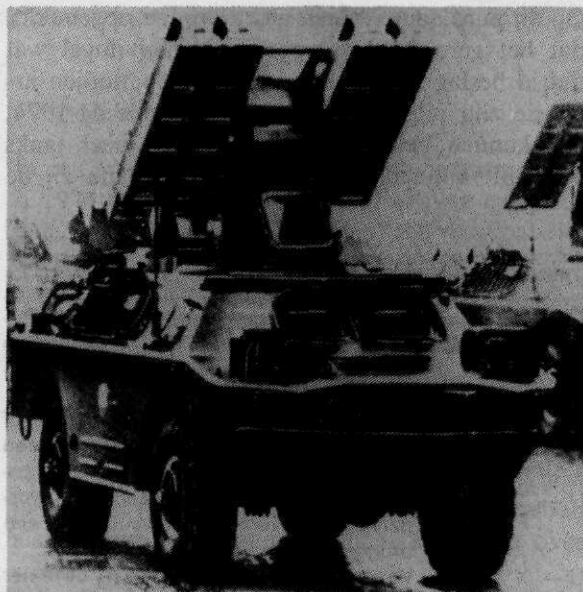
Medio juli 1977 werd in het Militair District Karpaten de oefening „Karpaten” gehouden. Reeds tijdens de eerste dag van de oefening zou door de Rode troepen een grootscheepse aanval worden

ingezet op de Blauwe troepen, die zich ter verdediging hadden ingericht aan de andere zijde van een waterhindernis. In het volgende zal een algemeen beeld worden geschetst van de actie, zoals die zich toen heeft afgespeeld; vervolgens zullen diverse deelgebieden van een dergelijke actie afzonderlijk worden belicht.

In het kader van het aanvallend gevecht had commandant Rode toepen besloten de waterhindernis, waarachter Blauwe eenheden zich ter verdediging hadden ingericht, als tussengelegen aanvalsdoel te kiezen. Hoewel uit luchtverkenningen bleek dat de Blauwe troepen hun verdediging nog steeds aan het versterken waren, gaf hij opdracht de waterhindernis te forceren uit de beweging. Tot uur „U” zou zijn aangebroken, dienden er onafgebroken luchtverkenningen plaats te vinden.

Al spoedig waren de eerste verkenningseenheden de rivieroever genaderd om te trachten zoveel mogelijk vijandgegevens te verzamelen. Een voortachement, ter sterkte van een gemechaniseerd bataljon, versterkt met tanks en artillerie, ging aan de voorhoede van de hoofdmacht vooraf om de voorwaartse beweging te verzekeren. Grond-luchtraketten en luchtdoelartillerie moesten afbreuk doen aan het optreden van Blauwe vliegtuigen. Ondanks alle moeite liep de aanval vast. Verkenningseenheden bleven echter hun vijandgegevens doorzenden en artillerievuren leiden. Tankeenheden werden zo dicht mogelijk naar de oever gedirigeerd zodra er doelen waren onderkend. Pantsergenisten maakten doorgangen door mijnenvelden en verzamelden gegevens over de waterhindernis.

Toen stak plotseling de eerste golf infanterie, uitergust met BMP, over een breed front, al vurende



Afb. 3 De Gaskin SA-9; vier lanceerbulzen voor grondluchtraketten gemonteerd op het amfibische BRDM2-onderstel

de waterhindernis over, ondersteund door gevechtsvliegtuigen en gevechtshelikopters: op dat kritieke moment is de rol van de luchtverdediging van vitaal belang. Gelijktijdig vond er op de rechterflank een luchtmobiele actie plaats met helikopters.

Vervolgens begonnen de GSP-vloten en de amfibische transportvoertuigen van het type PTS-M, onder dekking van dichte rookschermen, stukken artillerie en mortieren over te zetten.

De derde fase bestond uit het overzetten van tanks, waarbij behalve van de GSP ook van de PMP-bruggen gebruik werd gemaakt. Inmiddels waren enkele tankeenheden begonnen met behulp van snorkels de rivier over te steken.



Afb. 4 De SA-8 in opstelling

Op dit punt aangekomen moet worden opgemerkt, dat het gereedmaken voor snorkelen nogal wat tijd in beslag neemt. Dat reeds vele batterijen artillerie zijn uitgerust met de amfibische M-1974, zou kunnen betekenen dat bijgevolg meer tanks per GSP kunnen worden overgezet, dank zij de

TABEL 2

Tijdstip	Actie
U — 7 uur	Luchtverkenningen van de waterhindernis; van dit moment af onafgebroken luchtwaarneming van de vijandelijke troepen aan de waterhindernis.
U — 2½ uur	Mogelijke inzet van een luchtmobiele of luchtlandingseenheid ter vorming van een bruggehoofd
U — 2 uur	Indien door de lucht geen eenheden worden ingezet: voortdetachement tracht een bruggehoofd te vormen.
U — 1½ uur	Verkenningseenheden bereiken de rivier en verzamelen gegevens over vijand en terrein.
U — 1 uur	Bij luchtlandingseenheden: voortdetachement maakt contact met bruggehoofd en versterkt dat.
U — 45 min	Voorhoedebataljons maken contact met de voortdetachementen en beveiligen de opmars van de hoofdmacht.
U — 30 min	Eerste golf maakt zich gereed voor de amfibische oversteek; geniematerieel wordt samengetrokken in afwachtingsgebieden; artillerie en luchtverdedigingsmiddelen nemen stellingen in; tanks maken zich gereed voor snorkelen.
U — 15 min	Ontplooiën van de eerste golf. Luchtverdediging gereed voor het beveiligen van het luchtruim bij de oversteek; tanks worden naar de oever gestuurd voor ondersteunende vuren op onderkende doelen.
U — 5 min	Intensiveren van de luchtsteun.
U	Eerste golf steekt over (meestal BMP-compagnie). Hevige artilleriesvuren op vijandelijke stellingen; luchtmobiele acties kunnen gelijktijdig plaatsvinden ter ondersteuning van het bruggehoofd.
U + 10 min	De eerste GSP-vlotten gereed voor gebruik; aanvang rivierovergang met snorkelende tanks en PTS-M.
U + 15 min	Tweede golf steekt over, direct gevolgd door gemechaniseerde artillerie (M-1974), antitankwapens op amfibische voertuigen en luchtdoelgeschut (SA-9) op amfibische voertuigen.
U + 30 min	Aanvang bouw van PMP-vlotten; overgang tweede-echelonsbataljons.
U + 45 min	Geniematerieel van de divisies in bedrijf voor het overzetten van artillerie, tanks en luchtdoelartillerie; PMP-vlotten in bedrijf.
U + 1 uur	PMP-bruggen gereed.
U + 1½ uur	Tweede-echelonsregimenten steken de rivier over.

aldus vrijgekomen ruimte. Indien op die wijze de vuurkracht van de reeds overgestoken eenheden inderdaad sneller kan worden vergroot — waardoor het bruggehoofd sneller kan worden uitgebreid — kunnen ook de PMP-bruggen eerder worden gebouwd. De nadruk zou dan minder op het tijdrovende snorkelen komen te liggen, en dat betekent tijdwinst.

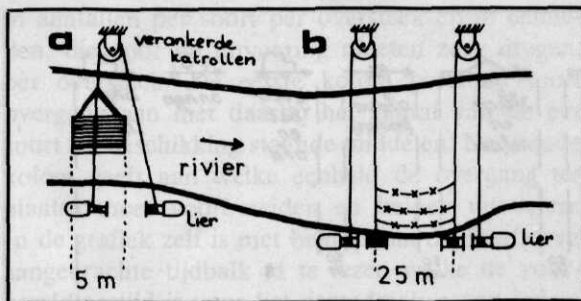
Tabel 2 geeft de mogelijke tijdsindeling voor een overgang.

Verkenning en voorbereidingen door de genie

Het voortdetachement zal, indien geen inzet uit de lucht heeft plaatsgevonden, de meeste gegevens over de rivierovergang zelf moeten verzamelen. Hoewel een groot aantal gegevens reeds in vredes-tijd is verzameld blijft een gedetailleerde verkenning noodzakelijk. Meestal zal daartoe een verkenningpeloton worden uitgezonden dat is versterkt met een genieverkenninggroep. De commandant van de groep genisten geeft per radio door aan de genieofficier van de uitvoerende staf. Aan middelen heeft deze genieverkenninggroep het volgende bij zich:

- lichte duikeruitrusting;
- explosieven;
- stroomsnelheidsmeter;
- peilstokken en genieverkenningsecholooid;
- afstandsmeter van het type DSP-30.

De genisten verzamelen hun gegevens over de rivier onder dekking van het verkenningpeloton. Indien de mogelijkheid daartoe bestaat, zal het peloton de rivier oversteken om zich pas weer bij het bataljon te voegen nadat dit in zijn geheel is overgestoken. Een genieverkenningseenheid ten behoeve van een voortdetachement kan zelfs van de sterkte van een geniepeloton zijn; dat is met name het geval indien de genisten een amfibische overgang moeten voorbereiden en geschikte plaatsen moeten zoeken voor het inzetten van vlotten. Om de rivierbodem te kunnen afzoeken op verankerde mijnen of mijnen met trekontstekers wordt gebruik gemaakt van een eenvoudige constructie van 4 tot 5 meter breed. Deze constructie (afb. 5a) wordt voortgetrokken door een kabel die van de eigen oever, via een katrol aan de andere zijde, weer wordt ingehaald door een lier aan eigen zijde. Die katrol wordt door twee man in een rubberboot van het type NL-5 naar de overzijde gebracht. Nadat ongeveer 15 minuten is geveegd, controleren twee duikers de bodem. Twee man in de



Afb. 5 a. Een eenvoudige constructie voor het vegen van een rivierbodem; b. een speciale constructie voor het vegen van het rivieroppervlak tot een diepte van circa 1,5 m

rubberboot volgen hen in verband met de veiligheid. Op deze manier worden per bataljon ten minste twee oversteekplaatsen verkend.

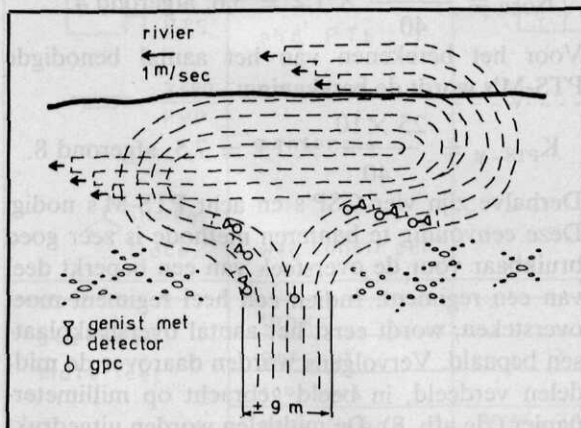
Een andere speciale constructie (afb. 5b), ter breedte van 25 meter, wordt gebruikt voor het vegen van mijnenvelden tot een diepte van ongeveer 1,5 meter. Het vegen van dit soort mijnenvelden en het gebruiken van explosieven voor het maken van doorgangen in mijnenvelden op de oevers nemen over het algemeen een half uur in beslag en moeten plaatsvinden tijdens de voorbereidende beschietingen van de bij het voortdetachement ingedeelde artillerie.

Indien uitgebreide voorbereide mijnenvelden worden vermoed, kan de commandant van het geniepeloton een groep genisten de oever laten afzoeken zoals weergegeven in afb. 6; dat gebeurt met name op plaatsen waar veerstoepen en op- en afritten moeten komen.

Het voortdetachement

Om een beeld te kunnen vormen van een voor-

Afb. 6 Een groep genisten bereidt met mijndetectieapparatuur aan de oever van een rivier een veerstoep voor



detachement lijkt het goed dat duidelijk te maken aan de hand van twee voorbeelden.

Voorbeeld 1

In een artikel in Soviet Military Review van januari 1974 beschrijft kolonel L. Mikhailov een voortdetachement, gegroepeerd om een tankbataljon dat een waterhindernis moest forceren, als volgt:

- tankbataljon;
- afdeling artillerie;
- gemechaniseerde infanteriecompagnie;
- pantsergeniepeloton;
- peloton GSP-vloten;
- een duikersgroep, 10 monteurs, 3 bergings-tanks, een amfibisch voertuig en een landingsboot als reddings- en bergingseenheid tijdens de oversteek.

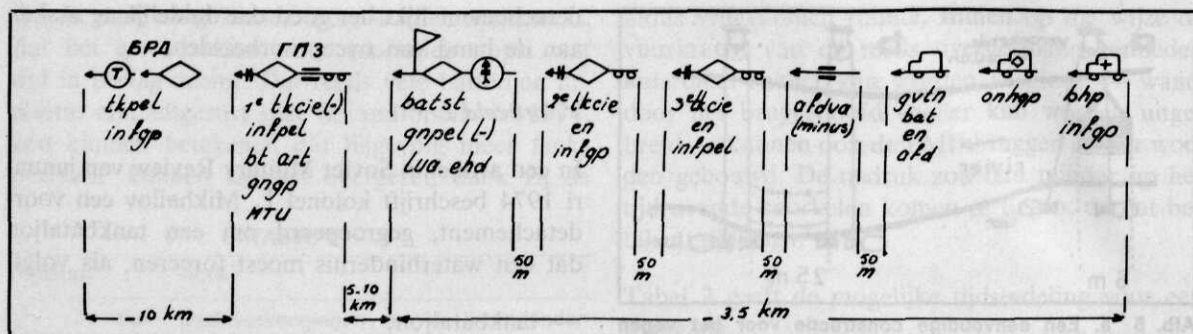
Met als uitgangsschema een afstand van 30 km tot de rivier verliep de gehouden en beschreven oefening volgens onderstaand tijdschema.

- 11.00. Het tankbataljon achtervolgt de terugtrekkende vijand.
- 12.30. De eerste berichten van het verkenningpeloton en de genieverkenners komen per radio binnen.
- 13.30. De voorhoede van het voortdetachement bereikt de rivieroever.
- 13.40. Amfibische oversteek door een gemechaniseerde infanteriecompagnie, onmiddellijk gevolgd door de tanks op GSP-vloten; de tweede tankcompagnie bereidt inmiddels een oversteek per snorkel voor.
- 13.55. De twee overgestoken compagnieën vormen een bruggehoofd en beveiligen de genieverkenning van de rivierbodem.
- 14.30. De tweede tankcompagnie steekt over via het afgebakende snorkeltracé.
- 15.00. De derde tankcompagnie steekt snorkelend over.

Tijdens de amfibische oversteek door de infanterie werd een beveiligend afdelingsvuur van 15 minuten afgegeven. Een laatste technische controle over de tanks die zouden snorkelen, werd gehouden op 300 meter voor het bereiken van de oever.

Voorbeeld 2

Het tweede voorbeeld (zie afb. 7 voor de Russische weergave) betreft eveneens een tankbataljon; nu valt de nadruk echter niet op de gevechts-



Afb. 7 Mogelijke samenstelling van een voortdetachement tijdens de verplaatsing

actie zelf, maar op de samenstelling en de volgorde van verplaatsen.

SPITS	brugleggende tank
Een tankpeloton op 3 tot 10 km voor de voorhoede; een infanteriegroep	HOOFDMACHT
VOORHOEDE (5 tot 10 km voor de hoofdmacht van het voortdetachement)	bataljonsstaf
1e tankcompagnie	geniepeloton (minus)
batterij artillerie	peloton luchtdoelartillerie
infanteriepeloton	2e tankcompagnie
geniegroep	3e tankcompagnie
	afdeling artillerie (minus)
	gevechtstreinen van bataljon en afdeling
	onderhoudsgroepen
	bataljonshulppost

Berekening der middelen

De in de regimentstaf voor de geniesteun verantwoordelijke officier zal, voorafgaande aan iedere actie, de vereiste hoeveelheid overgangsmiddelen (K) moeten berekenen. Daarvoor dient hij te beschikken over de volgende gegevens.

- De in de opdracht gestelde maximumtijdsduur voor het oversteken van de waterhindernis door de gehele eenheid (T).
- De breedte van de rivier (in dit voorbeeld gesteld op 200 m).
- De diepte van de rivier (in het voorbeeld gesteld op 2,70 m).
- De stroomsnelheid van de rivier (hier gesteld op 1,10 m/sec).
- De tijd, die nodig is om per GSP of PTS-M eenmaal heen en weer te varen (R), af te lezen uit aan breedte, diepte en stroomsnelheid gerelateerde tabellen.
- Het aantal ladingen (P) per GSP en PTS-M, bepaald aan de hand van de totale hoeveelheid over te zetten uitrustingsstukken.
- De verliezencoëfficiënt (C), een factor voor het

geschatte aantal verliezen als gevolg van vijandelijk vuur.

In het onderstaande voorbeeld wordt ter verduidelijking aangegeven hoe de berekening eruit ziet voor de overgang van een voortdetachement ter sterkte van een gemechaniseerd infanteriebataljon versterkt met een tankcompagnie, een batterij houwitser, een geniepeloton, een genieconstruc-tie-eenheid en een groep brugleggende tanks. De gehele sterkte dient de oversteek te hebben voltooid in ten hoogste 40 minuten (T).

Voor de hierboven opgesomde gegevens gelden in het onderhavige geval de volgende waarden.

— Vaartijd GSP (R), heen en terug	12 min
— Vaartijd PTS-M (R), heen en terug	10 min
— Aantal ladingen GSP (P)	10
— Aantal ladingen PTS-M (P)	25
— Verliezencoëfficiënt (C)	1,2

Voor elk van beide soorten overgangsmiddelen wordt dan de volgende formule gebezigd:

$$K = \frac{P \times R}{T} \times C$$

De uitwerking voor het bepalen van het aantal benodigde GSP's wordt dan:

$$K_{GSP} = \frac{10 \times 12}{40} \times 1,2 = 3,6, \text{ afgerond } 4.$$

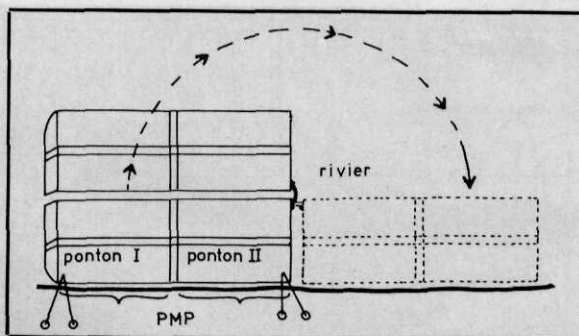
Voor het berekenen van het aantal benodigde PTS-M's wordt de berekening:

$$K_{PTS-M} = \frac{25 \times 10}{40} \times 1,2 = 7,5, \text{ afgerond } 8.$$

Derhalve zijn vier GSP's en acht PTS-M's nodig. Deze eenvoudig te hanteren methode is zeer goed bruikbaar voor de oversteek van een beperkt deel van een regiment. Indien een heel regiment moet oversteken, wordt eerst het aantal oversteekplaat-sen bepaald. Vervolgens worden daarover de mid-delen verdeeld, in beeld gebracht op millimeter-papier (zie afb. 8). De middelen worden uitgedrukt

in aantallen per soort per oversteek en in eenheden, die voor de uitvoering moeten zorg dragen, per oversteek. De eerste kolom geeft de soort overgang aan met daarbij het aantal van de per soort ter beschikking staande middelen. De tweede kolom geeft aan welke eenheid de overgang ter plaatse moet voorbereiden en helpen uitvoeren. In de grafiek zelf is met behulp van de daarboven aangebrachte tijdbalk af te lezen welke de voorbereidingstijd is voor het gereedmaken van iedere overgang (V). Verder kan men aflezen hoeveel tijd per overgang nodig is om een aantal uitrustingsstukken over te zetten met het gegeven aantal middelen. Dat aantal staat aangegeven met een cijfer in de ruiten en rechthoeken. Daarbij dient men zich wel te realiseren dat, met uitzondering van de PMP-brug, de overgangsmiddelen ook nog eenmaal leeg moeten terugkeren naar de oorspronkelijke oever.

De genieofficier laat (afb. 8) een gedeelte van een regimentsoversteek zien, uitgaande van vijf oversteekplaatsen, waarvan de onderste een snorkel-tracé is. In de balken onder de grafiek worden markante aantallen overgezette uitrustingsstukken op de juiste plaats onder de tijdbalk genoteerd. Ten aanzien van de nachtelijke rivierovergang kan ook nog een enkele opmerking worden gemaakt:



Afb. 9 Schema voor het omklappen van PMP-pontons

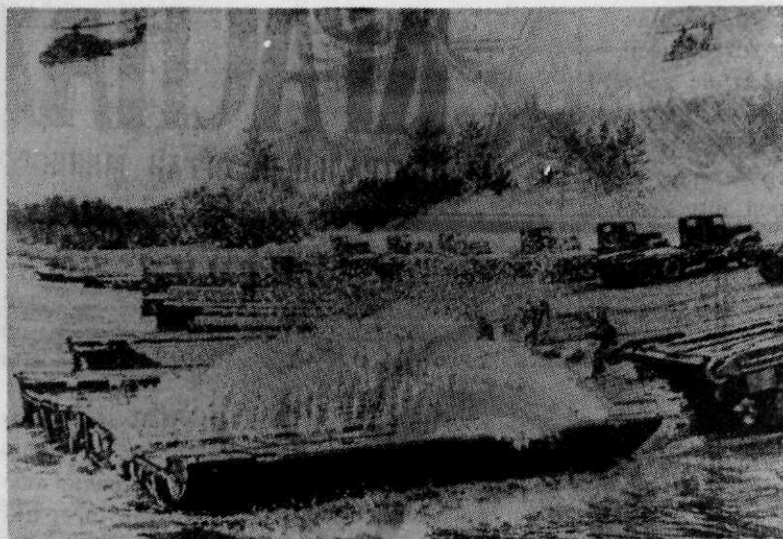
de oversteekplaatsen dienen daarbij 20 tot 25 meter breed te zijn; zij worden gemarkeerd met lichtbakens. De Russen houden er zelf rekening mee dat een nachtelijke overgang 70 à 80 % meer tijd zal vergen dan een rivierovergang bij dag.

De PMP

De PMP-brug, die — zoals mag worden aangenomen — bij de meeste lezers niet onbekend zal zijn, heeft bij verscheidene eenheden van de GSVG een aantal belangwekkende ervaringsgegevens opgeleverd. Het blijkt namelijk mogelijk met de pontons van een 60-tons PMP-brug een 20-tons brug te bouwen die weliswaar smaller is doch daaren-

Afb. 8 Het schema van de voor de regimentsoversteek verantwoordelijke genieofficier

overgangs- middelen	benodigde eenheden	1e uur					2e uur				
		1,0	2,0	3,0	4,0	5,0	6,0	1,0	2,0	3,0	4,0
3x GSP	gn pel GSP pel	tk cie — tk cie — tk cie									
6x PTS	ehd PTS	btva									
6x PTS	ehd PTS	btva									
3-60 PMP	gn pel pontoncie	tk cie — tk cie									
snorkel tracé	weg constr pel	tankbataljon 30									
overgezet materieel	tanks	6 9 15 21					27 38 51 67 72				
	geschut	12 24									
	trekkers	12 24									
	gegs rivier	breed : 150 m — diep : 3,5 m — stroomsnelheid : 0,8 m/sec									



Afb. 10 Het lanceren van de afzonderlijke PMP-pontons; gevechtshelikopters van het type Hind beveiligen de werkzaamheden

tegen tweemaal de oorspronkelijke lengte overspant (afb. 9). Dat is uitvoerbaar doordat PMP-pontons in de lengterichting doormidden kunnen worden gedeeld. Daartoe worden eerst twee pontons normaal aan elkaar gekoppeld en langs de oever afgemeerd. Nadat de koppelingen die de buitenste delen van een ponton vasthouden op één na zijn weggenomen, worden de pontons scharnierend om deze laatste koppeling opengeklapt. Vervolgens wordt het geheel door een motorboot van het type BMK-150 naar zijn plaats gevaren.

Dit heeft in ieder geval de consequentie, dat nu met één set PMP-delen een brug kan worden gebouwd van ongeveer 240 meter zodat zonder extra steun toch de logistieke eenheden van de lagere niveaus over vrij brede waterhindernissen kunnen worden gezet. Verder heeft dit technische hoogstandje het voordeel dat er niet onnodig hoeft te worden gecommuniceerd, gecoördineerd en ver-

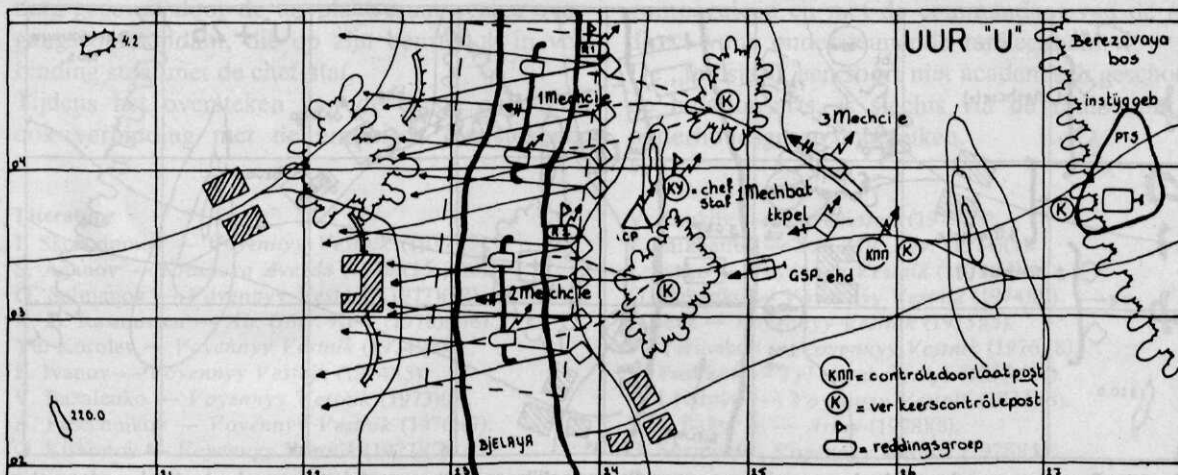
plaatst. Men denke eens aan de mogelijkheden bij de Elbe, de Wezer en de Rijn (afb. 10 en 11).

De verzorging

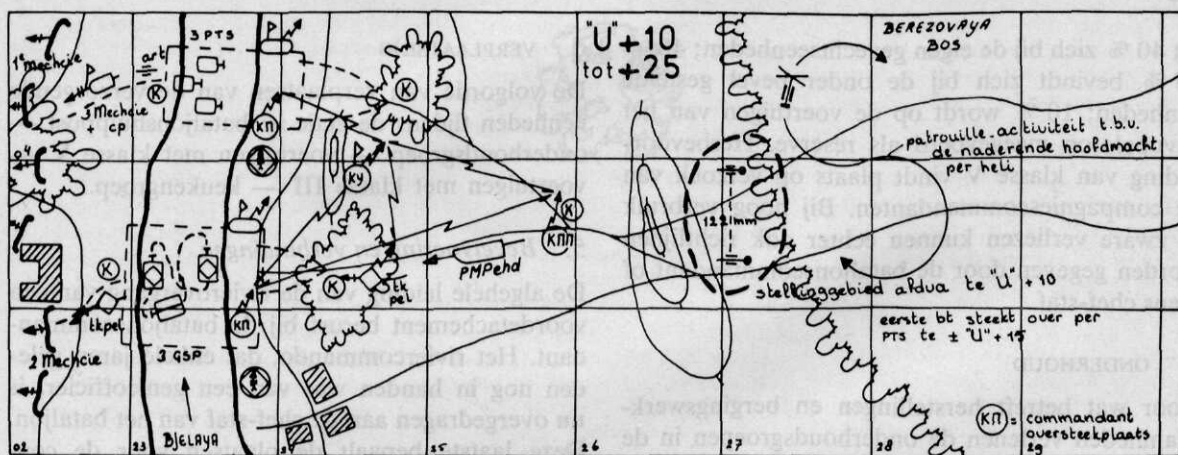
Indien de aanval in hoog tempo tot diep in vijandelijk gebied wordt ingezet, zal dat de nodige consequenties hebben voor de verzorgende eenheden. Alle voorbereidingen dienen te zijn getroffen voordat de verschillende manoeuvre-elementen de startpunten naar de waterhindernis hebben overschreden. Ook de verzorgingsaspecten kunnen het beste worden verduidelijkt aan de hand van een voorbeeld, waarvoor het voortdetachement werd gekozen. In dat voorbeeld wordt een situatie verondersteld als hierna beschreven. Daarbij zijn de onderscheidene paragrafen van het bevel gebezigd als kapstok waaraan de relevante kanttekeningen werden opgehangen. Voor het overige zij verwezen naar de afb. 12, 13 en 14 waarin het belang-



Afb. 11 Logistieke eenheden in de GSVG passeren de waterhindernis via de 20-tons PMP-brug



Afb. 12 De rivieroversteek door de eerste twee amfibische infanteriecompagnieën is begonnen



Afb. 13 Van uur U+10 min af zijn de eerste GSP-vloten in bedrijf

rijkste deel van de actie in beeld wordt gebracht.

1. Toestand

a. VIJAND

Vijandelijke eenheden van onbekende sterkte hebben zware verliezen geleden. Zij voeren het verdragende gevecht om zich ter verdediging te kunnen inrichten op de westelijke oever van de rivier de Bjelaya.

b. EIGEN TROEPEN

Na succesvolle gevechten hebben de eigen troepen — waaronder 1 Gemechaniseerd Bataljon (versterkt) (ob-stellingen conform afb. 5) — de achtervolging ingezet.

2. Opdracht

Het bataljon zal optreden als voordetachment, de rivier Bjelaya uit de beweging overschrijden en vervolgens het gebied tussen heuvel 4.2 en hoogte 220.0 vermeersteren.

3. Uitvoering

De uitgangstelling is gelegen in het Berezovaya-bos (afb. 12).

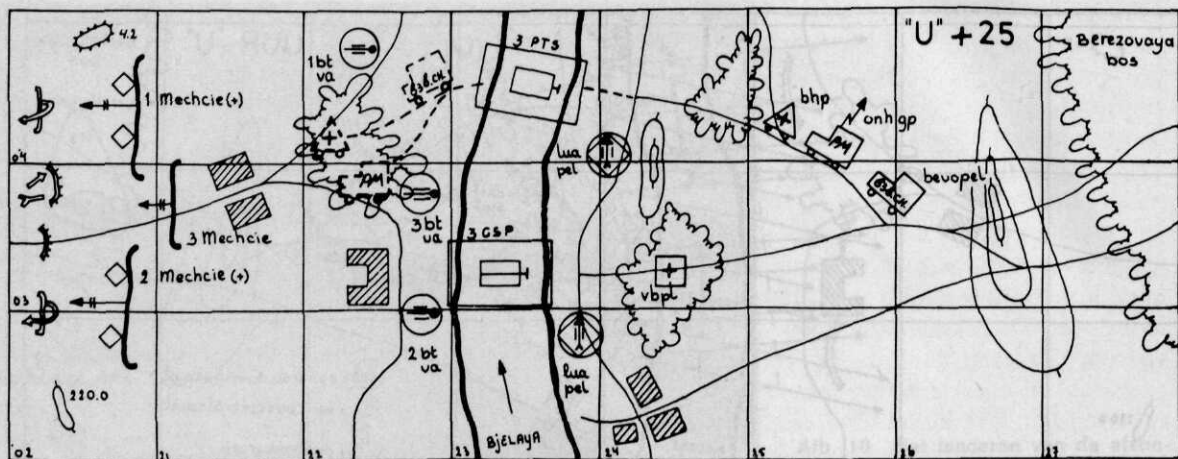
4. Verzorging

a. BEVOORRADING

Klasse I — De commandant van het beveloton laat twee warme maaltijden bereiden en reikt een 24-uursrantsoen uit. De eerste warme maaltijd wordt verstrekt in de uitgangstelling, de tweede dient na de actie te worden opgevoerd. Daarna bevinden zich nog vier rantsoenen bij het beveloton.

Klasse III — In de uitgangstelling worden alle voertuigen volgetankt, zo nodig met steun van het regiment. De locaties waar herbevoorrading met brandstof zal kunnen plaatsvinden, worden tevoren zoveel mogelijk vastgelegd.

Klasse V — Van het munitierantsoen bevindt 20



Afb. 14 De verzorgende eenheden worden zo spoedig mogelijk na het oversteken van de tactische elementen bijgetrokken

tot 40 % zich bij de eigen gevechtseenheden; 40 — 55 % bevindt zich bij de onder bevel gestelde eenheden; 10 % wordt op de voertuigen van het bevopeleton meegevoerd als reserve. Herbevoorrading van klasse V vindt plaats op verzoek van de compagniescommandanten. Bij hoog verbruik of zware verliezen kunnen echter ook richtlijnen worden gegeven door de bataljonscommandant of diens chef-staf.

b. ONDERHOUD

Voor wat betreft herstellingen en bergingswerkzaamheden verlenen de onderhoudsgroepen in de uitgangstelling quick-service ter verhoging van de inzetbaarheid van het materieel. Vaak gebeurt dat nadat de gebruikers hun laatste eerste-echolons-onderhoud aan wapens en voertuigen hebben gepleegd. Zodra de verschillende colonnes beginnen te verplaatsen fungeert de onderhoudsploeg als veegploeg. Bij het bereiken van de waterhindernis wordt uit een toolset en een bergingstank een bergingsgroep gevormd die wordt opgenomen in de reddingsgroep van het voortdetachement. Afhankelijk van het aantal oversteekplaatsen worden meer reddingsgroepen gevormd.

c. GENEESKUNDIGE VERZORGING

Het regiment voorziet de bataljonshulp post van extra materieel. Bij iedere compagnie wordt een „saninstructor” ingedeeld, en binnen iedere compagnie moeten ten minste vier man zijn aangewezen voor de eventuele afvoer van gewonden. Het afvoeren geschiedt door de zorg van de compagnieën naar de as van beweging van de bhp, die vervolgens wordt leeggehaald met gewondentransportmiddelen van het regiment.

d. VERPLAATSING

De volgorde van verplaatsen van de verzorgende eenheden tijdens de actie is: bataljonshulp post — onderhoudsgroep — voertuigen met klasse V — voertuigen met klasse III — keukengroep.

5. Bevelvoering en verbindingen

De algehele leiding van de rivierovergang van een voortdetachement berust bij de bataljonscommandant. Het riviercommando, dat enkele jaren geleden nog in handen was van een genieofficier, is nu overgedragen aan de chef-staf van het bataljon. Deze laatste bepaalt de plaatsen voor de controle- en commandoposten en geeft detailregelingen uit aan de beveiligende eenheid. De bataljonscommandant gaat over het algemeen met de eerste golf mee naar de overzijde van de waterhindernis; de chef-staf steekt meestal met de tweede golf over. Zodra het gehele bataljon is overgestoken, geeft de chef-staf de laatste aanwijzingen aan de commandant van de doorlaatpost, met name voor wat betreft de gegevens die nodig zijn om de verzorgende eenheden zo snel mogelijk te kunnen inzetten ter ondersteuning van het inmiddels gevormde bruggehoofd.

De verplaatsing van de verzorgende eenheden geschiedt onder leiding van de plaatsvervangende bataljonscommandant voor technische zaken.

Wanneer de eenheden de uitgangstelling verlaten, dienen zij alle de controledoorlaatpost te passeren, omdat de commandant daarvan, die voortdurend verbinding heeft met de chef-staf, hen op de juiste bewijzerde route zet naar hun voorbestemde locatie om vandaar de hindernis over te steken. Aan het oversteken van het water zelf wordt lei-

ding gegeven door de ter plaatse aanwezige overgangcommandant, die op zijn beurt ook in verbinding staat met de chef-staf.

Tijdens het oversteken van de eerste golf is er ook verbinding met de amfibisch overstekende

compagnieën en met de commandant van de met direct vuur ondersteunende tankeenheid.

De „feldsjer”, een soort niet academisch geschoolde bataljonsarts, is slechts via de radio van de onderhoudsgroep te bereiken.

Literatuur

- I. Skorodumov — *Voyenny Vestnik* (1977)(3).
S. Aganov — *Krasnaya Zvezda* (1978)(15 juni).
G. Salmanov — *Voyenny Vestnik* (1977)(12).
R. D. Rasmussen — *Air Univ. Rev.* (1978)(7/8).
Yu. Korolev — *Voyenny Vestnik* (1974)(3).
E. Ivanov — *Voyenny Vestnik* (1974)(5).
V. Bazalenko — *Voyenny Vestnik* (1973)(6).
A. Pasechnikov — *Voyenny Vestnik* (1976)(9).
G. Kisaretov — *Voyenny Vestnik* (1977)(7).

- V. Zhukov — *Znamenosets* (1975)(8).
L. Mikhailov — *Sov. Mil. Rev.* (1974)(1).
I. Basko — *Voyenny Vestnik* (1974)(5).
G. Zubenko — *Voyenny Vestnik* (1974)(9).
I. Bezv — *Voyenny Vestnik* (1975)(5).
V. Yermakov — *Voyenny Vestnik* (1976)(8).
V. Pushkov — *Tyl i snabzheniye* (1973)(10).
A. Lyednyev — *Voyenny Vestnik* (1973)(8).
J. D. Baker jr. — *Army* (1978)(8).
G. Sozinov — *Voyenny Vestnik* (1978)(11).



Maandelijks wordt de Militaire Spectator toegezonden aan alle leden van de Koninklijke Vereniging van de Krijgswetenschap.

Ten einde de toezending aan thans nog actief dienende officieren van Land- en Luchtmacht, tevens lid van de Koninklijke Vereniging ter Beoefening van de Krijgswetenschap, ook na hun dienstverlating zeker te stellen, wordt belanghebbenden verzocht de ledenadministratie van de Koninklijke Vereniging (Karel Doormanlaan 274, 2283 BB Rijswijk) in voorkomend geval ter zake in te lichten.

BOEKEN

United States national security policy in the decade ahead, door J. E. Dornan (ed.) e.a., 304 blz. Uitg.: Macdonald and Jane's, Londen, 1979. Prijs: £ 12,—.

Naarmate de ontevredenheid over de Amerikaanse buitenlandse politiek meer veld wint in de Verenigde Staten, raakt een steeds groter deel van de bevolking betrokken bij en geïnteresseerd in de meningsvorming over vraagstukken betreffende het nationale veiligheidsbeleid. Specifieke problemen spelen daarbij in feite een ondergeschikte rol, het gaat hoofdzakelijk om het voor en tegen van het Amerikaanse standpunt in de mondiale politiek. Dat standpunt wordt in dit boek verwoord door de voorzitter van het National Strategy Information Center, Barnett, die in zijn bijdrage een overzicht presenteert van het Amerikaanse veiligheidsbeleid en daarin opmerkt dat de Verenigde Staten gelijktijdig op tal van fronten in een oorlogssituatie zijn verwickeld en oorlog voeren op het gebied van research and development en om de hulpbronnen, op mondiaal niveau zijn betrokken in de botsing tussen verschillende economische stelsels en in de wapenwedloop op twee verschillende niveaus, strategisch en conventioneel, en ten slotte zich zien geplaatst tegenover de uitdaging van een felle intellectuele wedijver op het terrein van de militaire doctrines.

Elf andere auteurs, stuk voor stuk erkende deskundigen op de relevante onderwerpen, belichten ieder een bepaald aspect waarna Dornan het geheel samenvat in een terugblik, gevolgd door een summier toekomstschets. Hoewel het uiteraard gewenst is het hele boek te bestuderen, is het op zichzelf al een genoegen de beschouwingen van een gezaghebbende Amerikaanse publicist als Dornan te lezen en daarbij te bedenken dat de door hem bepleite opstelling een hechte basis vindt in hetgeen zijn al

even gezaghebbende co-auteurs eerder hebben aangevoerd: op korte termijn zullen maatregelen moeten worden genomen om het mogelijk te maken dat de VS op langere termijn een actiever en zelfs offensiever beleid gaan voeren in het kader van een hernieuwde strategische *containment policy*. In de eerste plaats zal het strategische evenwicht ten minste moeten worden hersteld, waarna de VS zich zullen moeten richten op het inperken van de groei van de militaire invloed en machtsontplooiing van de Sovjet-Unie in gebieden waar vitale belangen van de VS en hun bondgenoten in het geding zijn. Dat impliceert tevens de noodzaak tot het revitaliseren van het Noordatlantische bondgenootschap en zelfs tot het uitbreiden van de strategische perimeter van die alliantie tot buiten het huidige gebied, met name ook over de olie leverende landen. In het bijzonder bepleit Dornan in dat verband de hoogste prioriteit te geven aan het moderniseren van de tactische kernwapens en de doctrine voor het eventuele gebruik daarvan. Het hoofdoel zal immers moeten zijn dat de NAVO in staat zal moeten zijn en blijven te verhinderen dat de Russen hun heerschappij uitbreiden over geostrategische gebieden van doorslaggevende betekenis, terwijl het bondgenootschap terzelfder tijd ook de onbelemmerde toegang moet behouden tot essentiële hulpbronnen, strategische verbindinglijnen ter zee en in de lucht, en bases en militaire faciliteiten die onmisbaar zijn voor de snelle inzet van militaire middelen indien die zouden worden vereist voor de verdediging van een bondgenoot dan wel om te voorkomen dat een plaatselijke of regionale machtsbalans ingrijpend zou worden gewijzigd. Het ligt voor de hand dat in deze redenering tevens ligt besloten de waarschijnlijkheid van steun aan landen als Zaïre, Soedan en — „vooral indien die natie ertoe kan worden gebracht enkele van de bezwaren die thans nog aan haar binnenlandse politiek kleven, te doen verdwijnen” — zelfs Zuid-Afrika.

De totaliteit van deze gedegen presentatie is de moeite van het bestuderen meer dan waard. Het zijn niet zozeer de verkondigde standpunten als wel de uiteenzettingen waaruit die conclusies worden getrokken die dit boek tot interessante lectuur maken. Het is vooralsnog twijfelachtig of de leidende politici in de Verenigde Staten zich veel zullen willen

aantrekken van hetgeen de bij deze publikatie betrokken deskundigen tot uitdrukking hebben gebracht over het Amerikaanse veiligheidsbeleid in het komende decennium. Indien die politici zich echter op de hoogte stellen van de inhoud van dit zeer lezenswaardige boekwerk is het stellig denkbaar dat de daarin neergelegde gezonde gedachtengang de kans krijgt zich ook te manifesteren in de defensiepolitiek van de Verenigde Staten en, bijgevolg, in de doeltreffendheid van het Atlantische bondgenootschap.

Voor de Nederlandse lezer, en meer in het bijzonder voor hen die belang stellen in vraagstukken van buitenlandse en defensiepolitiek, biedt deze bundeling van essays over de met die vraagstukken samenhangende onderwerpen een zeer goed inzicht in de daaromtrent in wetenschappelijke kring in de Verenigde Staten geldende opvattingen. Het is zeer zeker de moeite waard die opvattingen uit de eerste hand gepresenteerd te krijgen.

Om die reden verdient dit boek een uitgebreide lezerskring en een goed onthaal, niet slechts van militaire zijde maar ook — en bij voorkeur zelfs vooral — van de kant van die leden van de volksvertegenwoordiging die het buitenlandse en het defensiebeleid willen dringen in een richting waar de functionaliteit van de NAVO ernstige schade zou kunnen lijden; voor hen verdient het zeker aanbeveling zich terdege te verdiepen in de doorwrochte adviezen die onomwonden in dit boek worden aangedragen voor wie de éigen wijsheid niet tot eigenwijsheid wil verheffen.

W. WALTHUIS

Rommel in Normandy, door F. Ruge, 266 blz., geïll. Uitg.: Macdonald and Jane's, Londen, 1979. Prijs: £ 5.95.

Het lijkt nauwelijks een aanwijzing dat een boek een bestseller zou kunnen worden, indien er twintig jaren zijn verstreken eer het werd vertaald en uitgegeven in het land waar de hoofdpersoon — niettegenstaande zijn successen tegen de strijdkrachten van dat land — een grote faam genoot en door velen werd bewonderd. Toch is dat het geval met het thans bij Macdonald and Jane's verschenen boek van de Duitse admiraal Ruge, die zijn herinneringen aan Rommel te boek heeft gesteld: reeds

in 1959 voltooide hij het, waarna het verscheen bij Köhler Verlag te Stuttgart. Eerst nu verscheen er een — uitstekende — vertaling in het Engels.

Amiraal Ruge, van wiens hand reeds talloze boeken verschenen (een der bekendste daarvan is wel *Seekrieg*), en die internationaal wordt beschouwd als een zeer betrouwbare militaire geschiedschrijver en expert in maritieme aangelegenheden — hij was de eerste inspecteur van de Westduitse marine — was destijds als marine-adviseur toegevoegd aan de staf van veldmaarschalk Rommels Heeresgruppe B in Frankrijk. In die functie had hij volop gelegenheid de befaamde woestijnvos gade te slaan bij de voorbereidingen van de verdediging tegen de te verwachten geallieerde aanval op de vesting Europa. Zijn boek geeft dan ook een boeiende schets van de tot statisch optreden veroordeelde meester van de bewegingsoorlog, die de invasielegers onmiddellijk na de landing had willen aangrijpen en vernietigen maar die zich moest schikken naar de strategische opvattingen van het OKH dat hem geen enkele vrijheid van handelen wenste toe te staan en hem elke mogelijkheid tot het ontplooiën van eigen initiatieven ont-nam. Het dienovereenkomstig ach-

terhouden van een verhoudingsgewijze sterke reserve — drie van de beste pantserdivisies samen met drie elite-infanteriedivisies — beroofde Rommel derhalve van de middelen waarmee hij wellicht de bordjes in Normandië nog had kunnen verhangen. In die schildering komt Ruge vrijwel geheel overeen met hetgeen Rommels stafchef Speidel daarover publiceerde (*Invasion 1944*). Dat wil evenwel niet zeggen dat Ruge's boek een doublure zou zijn van dat van Speidel; integendeel: Ruge heeft uit eigen aantekeningen geput, en die aangevuld met hetgeen hij achteraf heeft kunnen vinden in het oorlogsdagboek van Legergroep B, de rapporten van Rommel, en een aantal brieven, bevelen en rapportages. Uit die combinatie is een beeld ontstaan van de operationele situatie dat met de werkelijkheid overeenstemt en dat ook bij andere schrijvers zou kunnen worden gevonden. Maar uit Ruge's persoonlijke waarnemingen kon de auteur tevens een beeld tekenen van de veldmaarschalk als mens. Dat completeert thans het inmiddels reeds alom bekende portret van de veldheer als militair. En uit dien hoofde kan dan ook worden gezegd dat Ruge's boek voorziet in een lacune: historici uit het kamp der geallieerden blijken zich meer te

hebben geïnteresseerd voor Rommels prestaties in Frankrijk in 1940 — de doorstoot naar het Kanaal bij Abbeville — en in Noord-Afrika dan voor zijn te vaak in het vergeetboek gestopte rol bij het ontwikkelen en later uitvoeren van de plannen voor de verdediging van de Westeuropese kust. Die rol komt, met uitzondering misschien van Speidels verslaglegging, in feite nergens zo goed uit de verf als in Ruge's boek. En juist omdat de schrijver in verschillende opzichten mocht worden gerekend tot de naaste medewerkers én intieme vertrouwde vrienden — men denke in dat verband ook aan de plaats van de veldmaarschalk in het verzet tegen Hitler en aan zijn uiteindelijke „eliminatie” na de mislukte Stauffenbergactie van 20 juli 1944 — kan deze publikatie worden gekenschetst als een uiterst welkome aanvulling op de literatuur over de Tweede Wereldoorlog en de hoofdrolspelers daarin.

Het is dan ook verwonderlijk dat het zó lang heeft moeten duren eer deze vertaling uitkwam. Anderzijds is het verschijnen van de Engelstalige uitgave verheugend: het geeft de recensent nogmaals de gelegenheid de aandacht der lezers te vestigen op een zeer lezenswaardig boek.

W. WALTHUIS

Oranjekalender 1980

Uitg.: Pro Juventute, Amsterdam, 1979. Prijs: f 6,75.

Evenals in voorgaande jaren verscheen ook ditmaal weer de Oranjekalender van Pro Juventute, ten bate van het werk voor jeugd en gezin, onder het motto „Geef de jeugd een kans”. Het is opnieuw een zeer verzorgde uitgave (de drieëndertigste) en verwacht mag worden dat de illustraties — als gebruikelijk verscheidene uitstekende foto's van de Koninklijke familie — en het goede doel stimulerend zullen werken op de verkoop.

Ten behoeve van buitenlandse relaties kan ook een viertalig calendarium Frans, Duits, Engels en Spaans worden verkregen, met Engelse onderschriften bij de foto's.

De kalenders kunnen worden aangeschaft bij alle Verenigingen Pro Juventute/Stichtingen voor Jeugd en Gezin. Bestelling is eveneens mogelijk door overmaking van de prijs plus f 2,25 verzendkosten op postgironummer 51 74 00 ten name van Kalenderactie Pro Juventute te Amsterdam.

